

COI Focus

OEKRAÏNE

Veiligheidssituatie Oekraïne uitgezonderd de Krim

19 februari 2019 (update)

Cedoca

Oorspronkelijke taal: Nederlands

DISCLAIMER:

Dit COI-product is geschreven door de documentatie- en researchdienst Cedoca van het CGVS en geeft informatie voor de behandeling van individuele verzoeken om internationale bescherming. Het document bevat geen beleidsrichtlijnen of opinies en oordeelt niet over de waarde van het verzoek om internationale bescherming. Het volgt de richtlijnen van de Europese Unie voor de behandeling van informatie over herkomstlanden van april 2008 en is opgesteld conform de van kracht zijnde wettelijke bepalingen. De auteur heeft de tekst gebaseerd op een zo ruim mogelijk aanbod aan zorgvuldig geselecteerde publieke informatie en heeft de bronnen aan elkaar getoetst. Het document probeert alle relevante aspecten van het onderwerp te behandelen, maar is niet noodzakelijk exhaustief. Als bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet vernoemd worden, betekent dit niet dat ze niet bestaan hebben.

Alle gebruikte bronnen staan kort vermeld in een voetnoot en uitgebreid beschreven in een bibliografie achteraan het document. Bronnen die geconsulteerd maar niet gebruikt werden, staan in een lijst van geraadpleegde bronnen. In uitzonderlijke gevallen worden bronnen niet bij naam genoemd. Wie specifieke informatie uit dit document gebruikt, moet de bronverwijzing uit de bibliografie vermelden.

Publicatie of verspreiding van dit document is alleen mogelijk na schriftelijke toestemming van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen.

This COI-product has been written by Cedoca, the Documentation and Research Department of the CGRS, and it provides information for the processing of individual applications for international protection. The document does not contain policy guidelines or opinions and does not pass judgment on the merits of the application for international protection. It follows the Common EU Guidelines for processing country of origin information (April 2008) and is written in accordance with the statutory legal provisions.

The author has based the text on a wide range of public information selected with care and with a permanent concern for crosschecking sources. Even though the document tries to cover all the relevant aspects of the subject, the text is not necessarily exhaustive. If certain events, people or organisations are not mentioned, this does not mean that they did not exist.

All the sources used are briefly mentioned in a footnote and described in detail in a bibliography at the end of the document. Sources which have been consulted but which were not used are listed as consulted sources. In exceptional cases, sources are not mentioned by name. When specific information from this document is used, the user is asked to quote the source mentioned in the bibliography.

This document can only be published or distributed with the written consent of the Office of the Commissioner General for Refugees and Stateless Persons.

Inhoudstafel

Inleiding.....	3
Lijst gebruikte termen.....	5
1. Korte geschiedenis	6
2. Veiligheidssituatie in Oekraïne uitgezonderd de Donbas en de Krim	10
3. Veiligheidssituatie in de Donbas.....	11
3.1. Standpunt UNHCR.....	14
4. Strijdende partijen in de Donbas	15
4.1. Oekraïne.....	15
4.1.1. Reguliere eenheden.....	15
4.1.2. Vrijwilligersgroeperingen	17
4.2. Separatisten	19
4.2.1. Organisatie en politieke structuur.....	19
4.2.2. Strijdkrachten	21
4.3. Russische Federatie	22
5. Typologie van het geweld in de Donbas.....	24
5.1. Militair geweld	24
5.2. Ander conflict gelieerd geweld	25
5.3. Illegale detentie en verdwijningen.....	27
5.4. Ernst en frequentie	30
6. Doelwitten van het geweld in de Donbas.....	32
6.1. Algemeen	32
6.2. Doden en gewonden bij de burgers	34
7. Geografische verdeling in de Donbas.....	35
8. Impact van het geweld op het dagelijkse leven in de Donbas	40
9. Verplaatsingen van de bevolking	43
9.1. Vluchtelingen	43
9.2. IDP's.....	43
Samenvatting	46
Bijlagen	47
Bibliografie.....	49

Inleiding

Het doel van dit onderzoek is een stand van zaken op te maken over de veiligheidssituatie in Oekraïne met uitzondering van het schiereiland de Krim. Het onderzoek richt zich in het bijzonder op de periode 30 november 2017 – 30 november 2018.

Bij het consulteren van de bronnen voor het onderzoek stelde Cedoca vast dat in de behandelde periode het overgrote deel van de incidenten zich voordoen in de regio Donbas regio in Oekraïne (zie *infra*). Het aantal veiligheidsincidenten in de rest van Oekraïne is volgens de bronnen veel beperkter. Aangezien de veiligheidsproblematiek zich vooral in de Donbas voordoet besteedt Cedoca het grootste deel van deze COI Focus aan deze regio. De situatie in de rest van Oekraïne behandelt Cedoca in een apart hoofdstuk.

De analyse bestaat uit vier delen.

Het eerste hoofdstuk licht de geschiedenis toe. Het tweede hoofdstuk handelt over de veiligheidssituatie in Oekraïne buiten de Donbas en de Krim. De daaropvolgende hoofdstukken gaan in op de situatie in de regio Donbas. Hierbij licht het derde hoofdstuk de huidige situatie van het conflict toe. Hoofdstuk vier geeft uitleg over de verschillende strijdende partijen. Vervolgens geven de hoofdstukken vijf, zes en zeven een overzicht van het geweld dat in de Donbas plaatsvindt, de doelwitten van dit geweld en de geografische spreiding. Hoofdstuk acht handelt over de impact op de bevolking. Het laatste hoofdstuk, nl. hoofdstuk negen, belicht de bevolkingsverplaatsingen in Oekraïne uitgezonderd de Krim.

Voor deze COI Focus gebruikte Cedoca in de eerste plaats bronnen die systematisch onderzoek uitvoeren naar de veiligheidssituatie in Oekraïne. Belangrijke organisaties hierbij zijn VN agentschappen zoals het Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), het United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) en het Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). Daarnaast consulteerde Cedoca materiaal van internationale organisaties zoals de Organization for Freedom and Co-operation in Europe (OSCE), International Crisis Groep (ICG), Center for Eastern Studies (CES) en de Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE). Verder werd ook informatie van lokale ngo's geraadpleegd zoals Kharkiv Human Rights Protection Group en Justice for Peace in Donbas.

Cedoca wil hierbij opmerken dat de berichtgeving over de veiligheidssituatie in de conflictzone in het oosten van Oekraïne niet volledig is. Sommige delen van deze zone zijn immers niet vrij toegankelijk voor externe organisaties zodat er slechts beperkte informatie beschikbaar is over de veiligheidssituatie in die gebieden.

De opsomming van incidenten in deze COI Focus is niet exhaustief en ze probeert dit ook niet te zijn. De feiten die worden aangehaald zijn enkel opgenomen omdat ze relevant zijn voor de inschatting van de veiligheidssituatie.

Cedoca volgt de veiligheidsomstandigheden in Oekraïne voortdurend op. Als er zich fundamentele wijzigingen of ontwikkelingen zouden voordoen die de situatie ter plaatse aanzienlijk veranderen, dan zal Cedoca deze COI Focus zo snel mogelijk bijwerken.

In tal van bronnen duidt men het gebied in het oosten van Oekraïne waar tegenwoordig een conflict plaatsvindt vaak aan als de zogenaamde Donbas regio. De Donbas is een historische regio die het grensland van oostelijk Oekraïne en de Russische Federatie omvat, maar geen expliciete grenzen heeft. In Oekraïne gebruikt men de term meestal voor een gebied dat grote delen van de provincies Donetsk en Lugansk omvat en een stuk van Dnepropetrovsk. Deze COI Focus gebruikt de term Donbas

om de regio in de provincies Donetsk en Lugansk in Oekraïne aan te duiden waar op dit ogenblik een conflict plaatsvindt.¹

De transcriptie van het Cyrillisch gebeurde voornamelijk op basis van de translitteratiemethode van de Library of Congress.

¹ Suffragio, 18/04/2014, [url](#), Wikipedia, *Donbas*, s.d., [url](#)

Lijst gebruikte termen

DVR: Donetsk Volksrepubliek, separatistische entiteit in Oost-Oekraïne die in een omstreden referendum op 11 mei 2014 zijn eigen onafhankelijkheid uitriep. De Volksrepubliek Donetsk wordt internationaal niet erkend.

Explosive remnants of war (ERW): explosieven en munitie die achterblijven nadat een conflict of gevecht afgelopen is. Het kan hier gaan om niet ontplofte granaten, bommen, raketten, enzovoort. Het betreft zowel niet ontplofte als achtergelaten explosieven (*unexploded ordnance (UXO)*) en *abandoned explosive ordnance (AXO)*

Improvised explosive devices (IED): zelfgemaakte explosieven die veelal op een niet-conventionele manier gebruikt worden zoals bijvoorbeeld een bermbom.

LVR: Lugansk Volksrepubliek, separatistische entiteit in Oost-Oekraïne die in een omstreden referendum op 11 mei 2014 zijn eigen onafhankelijkheid uitriep. De Volksrepubliek Lugansk wordt internationaal niet erkend.

Prokuratura: term waarmee in Oekraïne de instantie aangeduid wordt waarvan de bevoegdheden in grote lijnen overeenkomen met die van de Openbare aanklager in België.

SBU: de afkorting van de geheime dienst van Oekraïne: *Служба Безпеки України (СБУ) / Sluzhba Bezpeky Ukraini (SBU)*

1. Korte geschiedenis

In november 2013 ontstonden er op het Maidanplein in de Oekraïense hoofdstad Kiev protesten tegen de president, Viktor Yanukovich, nadat die besloten had om een associatieverdrag met de Europese Unie niet te tekenen. Deze protesten leidden tot het instorten van de regering en de vlucht van Yanukovich naar de Russische Federatie in februari 2014. Een interim-regering onder leiding van Arseniy Yatsenyuk nam vanaf 27 februari 2014 het bestuur over. Deze regering werd geconfronteerd met een gewapende machtsovername in de Krim die zou leiden tot het inlijven van deze Oekraïense regio bij de Russische Federatie. Daarnaast ontstonden er vanaf maart 2014 in de oostelijke Oekraïense provincies Lugansk, Donetsk, Kharkiv en Dnepropetrovsk separatistische opstanden.² De regering van Yatsenyuk erfde volgens de mensenrechtenorganisatie International Crisis Group (ICG) verzwakte ordediensten en legerstructuren wat er toe bijdroeg dat de machtsovername in de Krim en het opstarten van de separatistische beweging in de oostelijke provincies redelijk ongehinderd kon plaatsvinden. Volgens ICG en de ngo International Partnership for Human Rights (IPHR) werden deze opstanden actief gesteund en gestuurd door de Russische Federatie met zowel reguliere troepen als vrijwilligers. Zo waren er vanaf februari 2014 in Rusland oproepen aan vrijwilligers om naar Oekraïne te trekken om de Russischtalige bevolking te steunen.³ Het Poolse onderzoeksinstituut Center for Eastern Studies (CES) schrijft dat lokale, Oekraïense oligarchen de opstanden eerst zagen als een mogelijkheid om hun positie te versterken maar dat ze al snel buitenspel gezet werden. Rusland trok de controle over de republieken naar zich toe.⁴

Sinds maart 2014 heeft de Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) een waarnemersmissie in Oekraïne.⁵

In het begin waren de separatistische opstanden gewelddoos. Zo werden er bijvoorbeeld treinsporen en wegen versperd om Oekraïense militaire transporten tegen te houden en werden wapendepots en grensposten geblokkeerd. Vanaf 13 maart 2014 vonden er in Donetsk en Kharkiv de eerste gewelddadige incidenten plaats waarbij dodelijke slachtoffers vielen. Een week later verklaarden pro-separatistische activisten dat ze een gewapende partizaneneenheid oprichten om de regio te beschermen tegen de "illegitieme regering" in Kiev. Na de arrestatie van enkele separatistenleiders daalde het aantal acties in oostelijk Oekraïne. Hierop volgde een vernieuwde oproep tot separatisme vanwege nationalistische stemmen in Rusland waaronder de prominente nationalistische ideoloog Aleksandr Dugin. Dit leidde rond 12 april 2014 tot nieuwe opstanden in oostelijk Oekraïne. De separatisten slaagden er deze keer in om in een tiental steden de bestuurszetels over te nemen. De Oekraïense overheid verklaarde op 14 april 2014 officieel dat het militaire acties ondernam tegen de separatisten. Het voerde vervolgens een mislukte militaire tegenactie uit in de stad Slovyansk en gedurende twee weken vonden er meerdere incidenten plaats tussen separatisten en Oekraïense troepen waarbij de separatisten erin slaagden steeds meer terrein in te nemen.⁶

Volgens het VN-agentschap Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) vond er vanaf de lente 2014 in de Donbas een instroom plaats van strijders vanuit de Russische Federatie. Daarnaast werden er vanuit de Russische Federatie ook munitie en zware wapens naar de Donbas gebracht wat de militaire slagkracht van de separatisten versterkte. Dit leidde tot het losbarsten van hevige gevechten waarbij ook zware wapens ingezet werden.⁷

² ICG, 14/05/2014, [url](#)

³ ICG, 14/05/2014, [url](#) ; ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 1; IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 22-24

⁴ CES, 17/06/2015, [url](#)

⁵ PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 12

⁶ ICG, 14/05/2014, [url](#); OHCHR, 29/07/2016, [url](#) p. 4

⁷ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 6

Op 11 mei 2014 werd er een referendum georganiseerd in de zelfuitgeroepen republieken Donetsk Volksrepubliek (DVR) en Lugansk Volksrepubliek (LVR) waarbij respectievelijk 89% en 96% van de inwoners voor het oprichten van de onafhankelijke republieken stemden. Deze referenda worden algemeen als illegaal en frauduleus gezien schrijven onder andere CES en het onafhankelijk tijdschrift Forbes.

Op 25 mei 2014 werd aangekondigd dat een Unie van de twee Volksrepublieken gecreëerd werd onder de naam Novorossiia. Deze unie werd geleid door Oleh Caryov en had de bedoeling om de Lugansk en Donetsk volksrepublieken samen te voegen. Maar tot vandaag functioneren de beide entiteiten onafhankelijk van elkaar en bestaat de unie enkel op papier. Dit wijst er volgens CES op dat de separatistische beweging vanaf het begin zeer gefragmenteerd was en dat verschillende groepen voor invloed en inkomsten streden.⁸ Eind mei 2014 werd Petro Poroshenko verkozen als nieuwe president van Oekraïne.⁹ Op 17 juli 2014 werd een burgervliegtuig van Malaysia Airlines boven Donetsk neergeschoten met 298 doden tot gevolg.¹⁰

Op 5 september 2014 sloten Oekraïne, de separatisten en Rusland (de Trilaterale Contactgroep) onder toezicht van de OSCE een vredesovereenkomst, het zogenaamde Minsk Protocol, dat voorzag in een staakt-het-vuren en het creëren van een bufferzone. Op politiek vlak stond het Protocol lokale verkiezingen in de Donbas toe in december 2014 en voorzag het speciale rechten op economisch en cultureel vlak voor de separatistische gebieden. Het Protocol leidde tot een daling in de intensiteit van gevechten en de uitwisseling van een aantal gevangenen. In september 2014 nam Kiev een wet aan voor het toekennen van de speciale rechten aan de Donbas. In november 2014 stopte Kiev echter met het uitbetalen van sociale uitkeringen en bijdragen voor de werking van staatsinstellingen in de Donbas. Tevens beval de Oekraïense Centrale Bank dat alle commerciële banken hun werking in de Donbas moesten opschorten. Ondertussen vonden er nog steeds gevechten plaats en in december 2014 kwamen de partijen een wapenstilstand overeen die ze aanduiden met de term "stilte regime". Dit leidde opnieuw tot een daling van het geweld. Vanaf midden januari 2015 hernamen de vijandelijkheden in alle hevigheid en voerden de separatisten een offensief uit over de hele frontlijn.¹¹

In februari 2015 kwamen de staatshoofden van Oekraïne, Rusland, Frankrijk en Duitsland samen in Minsk om een oplossing te vinden voor het conflict. Op 12 februari 2015 tekenden ze de zogenaamde Minsk II overeenkomst die een route uitstippelde voor het oplossen van het conflict. Het akkoord voorzag op militair vlak onder meer in een staakt-het-vuren vanaf 15 februari 2015, het terugtrekken van zware wapens, uitwisselen van gevangenen, terugtrekken van buitenlandse strijders en hun materiaal. Op politiek vlak voorzag het akkoord in het verlenen van een speciaal statuut aan de separatistische gebieden in de Donbas en het terug onder Oekraïense controle brengen van de Russisch-Oekraïense grens in het oosten.¹²

CES schrijft dat na het ondertekenen van het akkoord de separatisten in de regio van het dorp Debaltseve nog een hevig offensief inzetten en de demarcatielijn zo in hun voordeel opschoven. Sindsdien is de intensieve militaire campagne gestopt, maar in de erop volgende maanden vonden er zowat dagelijks nog wederzijdse beschietingen plaats met artillerie, mortieren en geweervuur. De beide kampen hebben bewegingen uitgevoerd met hun zware wapens, maar na terugtrekking werden die soms opnieuw tijdelijk opgesteld en actief gebruikt aan de demarcatielijn. Ook op politiek vlak was er weinig vooruitgang. Het Oekraïense parlement nam op 17 maart 2015 een wet aan die de Donbas territoriaal afbakt en plaatselijke verkiezingen voorziet, maar koppelt de uitvoering ervan aan de voorafgaande voorwaarden dat het zijn oostelijke grens terug zelf controleert, de separatistische

⁸ CES, 17/06/2015, [url](#) ; Forbes, 11/05/2014, [url](#)

⁹ OHCHR, 29/07/2016, [url](#) p. 4

¹⁰ OHCHR, 29/07/2016, [url](#) p. 4

¹¹ CES, 06/02/2015, [url](#); OHCHR, 03/03/2016, [url](#)

¹² CES, 10/02/2016, [url](#); OHCHR, 09/12/2015, [url](#)

formaties ontwapend zijn en de Russische troepen zich terugtrekken. Rusland oordeelt echter dat eerst de Oekraïense wet van kracht moet zijn vooraleer de voorwaarden voldaan kunnen worden zodat het hele proces vastliep.¹³

In de zomer van 2015 vonden er opnieuw diplomatieke initiatieven plaats die uitmonden in een nieuw akkoord voor een vernieuwd staakt-het-vuren vanaf 1 september 2015. Dit zorgde voor een tijdelijke daling van de intensiteit van de beschietingen langs de demarcatielijn, vooral in september en oktober 2015, maar veranderde verder weinig op het terrein of op politiek vlak.¹⁴

Minsk II voorziet op politiek vlak bijkomend dat Kiev een aanpassing aan de Oekraïense grondwet aanneemt die verdere decentralisatie mogelijk maakt en een speciale autonome status aan de Donbas toekent. Een wetsvoorstel hiervoor botste in het parlement op hevige tegenkanting die niet opgelost raakt.¹⁵

Op 19-20 oktober 2016 zaten de Duitse, Franse, Russische en Oekraïense presidenten in Berlijn samen voor overleg. Er werd afgesproken om een *roadmap* op te stellen om het Minsk-akkoord uit te voeren, de zogenaamde *Framework Decision*. De volgorde waarin de verschillende stappen uitgevoerd moeten worden, blijven behouden.¹⁶

Sinds januari 2017 blokkeren Oekraïense activisten de spoorweg tussen Oekraïne en de LVR waarlangs in de LVR ontgonnen kolen naar Oekraïne getransporteerd worden. De activisten waren gewapende veteranen van de Antiterroristische Operatie (ATO) campagne en leden van de oppositie. De Oekraïense autoriteiten ondernamen geen stappen tegen de activisten, die toenemende steun van de bevolking hadden. Op 15 maart 2017 besliste de Oekraïense Nationale Veiligheidsraad onder leiding van president Poroshenko om alle vrachtverkeer over de zogenaamde contactlijn¹⁷ op te schorten. CES meent dat Poroshenko niet de autoriteit heeft om tegen de activisten op te treden.¹⁸ Tijdens de redactie van de 2018 update van deze COI Focus duurt deze blokkade voort. Volgens ICG heeft het vooral de humanitaire situatie in de separatistische gebieden verder verslechterd.¹⁹

Op 18 februari 2017 tekende president Putin een decreet volgens welke de Russische autoriteiten documenten erkennen die de DVR en LVR uitreiken. Dit is in strijd met het Minsk akkoord.²⁰

In september 2017 stelt de Russische president Putin voor om VN-blauwhelmen naar de contactlijn in de Donbas te sturen. In de VS werkt het *Congress* aan een wet die het mogelijk zou maken om wapens te leveren aan Oekraïne.²¹

Op 4 oktober 2017 registreerde Poroshenko een wetsontwerp over het wettelijk statuut van de LVR en de DVR. De voornaamste elementen van de wet zijn: Deze gebieden worden beschouwd als tijdelijk bezet door de Russische Federatie. Oekraïne erkent geen enkel document dat deze entiteiten uitreiken. Verder bevat de wet bepalingen over het herstellen van Oekraïense autoriteit over deze gebieden, wie er de leiding heeft over de militaire operaties en regelingen voor het oversteken van de contactlijn.²²

¹³ CES, 10/02/2016, [url](#)

¹⁴ CES, 10/02/2016, [url](#); OHCHR, 09/12/2016, [url](#)

¹⁵ CES, 10/02/2016, [url](#)

¹⁶ ICG, s.d., [url](#); OSCE, 27/10/2016, [url](#); OSCE, 11/10/2016, [url](#)

¹⁷ De meeste bronnen duiden de feitelijke frontlijn in de Donbas aan met de term "contactlijn".

¹⁸ CES, 22/02/2017, [url](#)

¹⁹ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 17

²⁰ CES, 22/02/2017, [url](#)

²¹ Ukraine-Analysen nr. 188, 27/09/2017, [url](#) p. 31

²² UNHCR, 23/11/2017, [url](#)

Op 7 oktober 2017 en 4 oktober 2018 tekende Poroshenko een wet voor het verlengen van de duur van een speciaal regime van het zelfbestuur van de DVR en de LVR, wat cruciaal is voor het Minsk-akkoord.²³

In mei 2018 besliste de Oekraïense regering om de gevechten in de Donbas niet meer aan te duiden als een Antiterroristische Operatie (ATO), maar als een *Joint Force Operation* (JFO) van het leger, waarbij Oekraïne meer nadruk legde op de betrokkenheid van Rusland dat de "tijdelijk bezette gebieden" controleert.²⁴

Op 11 november 2018 vonden er in de DVR en de LVR verkiezingen plaats. In de DVR behaalde het zetelende hoofd, Puschilin, 60 % van de stemmen. In de LVR behaalde zijn evenknie, Pasechnik, 68 % van de stemmen. In de beide parlementen behaalden de regerende partijen rond de 70 % van de stemmen. Oekraïne en de internationale gemeenschap veroordeelden de verkiezingen als in strijd met het Minsk-akkoord.²⁵

Op 26 november 2018 vaardigde president Poroshenko een decreet uit dat de staat van beleg uitriep in heel Oekraïne voor een periode van zestig dagen. Dit nadat de Russische marine drie schepen van de Oekraïense zeemacht in beslag nam aan de straat van Kerch. Sinds juni 2017 vertraagde de Russische Federatie de doorgang van Oekraïense schepen door de straat naar de zee van Azov. Het Oekraïense parlement keurde het decreet goed tot een wet, maar verminderde de duur tot dertig dagen en dit enkel voor tien regio's die grenzen aan de separatistische gebieden. Het zag ook af van een mobilisatie.²⁶

Op 30 november 2018 verbood Oekraïne aan Russische mannen van zestien tot zestig jaar de toegang tot zijn grondgebied. President Poroshenko verklaarde dat deze maatregel diende om te voorkomen dat Rusland een strijdmacht in Oekraïne zou opbouwen. De maatregel duurt zolang de staat van beleg geldt.²⁷

In maart 2019 zijn er in Oekraïne presidentsverkiezingen voorzien.²⁸

CES schrijft dat het Russische engagement in het conflict in de Donbas de voornaamste garantie is voor het voortzetten van de separatistische beweging in de regio. Zonder deze Russische steun zouden de DVR en de LVR economisch niet kunnen overleven en militair niet op kunnen tegen het Oekraïense leger.²⁹ CES meent dat het conflict nog jaren kan aanslepen aangezien geen van de partijen zich verplicht ziet tot zware politieke toegiften.³⁰ Een analyse van ICG gaat er vanuit dat Rusland het conflict in de Donbas gebruikt om Oekraïne onder de huidige prowesterse regering onstabiel te houden en om het zo ooit terug onder zijn eigen invloedssfeer te brengen. Rusland lijkt hierbij te spelen met meerdere opties die gaan van het creëren van een zogenaamd bevroren conflict tot het laten vallen van de separatistische regio's op een gepast moment.³¹

Geen enkele van de oostelijke provincies heeft een etnisch Russische meerderheid, maar volgens de Oekraïense census van 2001 beschouwen een meerderheid van de inwoners van Donetsk en Lugansk het Russisch als hun moedertaal, respectievelijk 74,9% en 68,8%. In Kharkiv bedraagt hun aantal 44,3%. Volgens het Oekraïens analytisch centrum Prometheus beschouwt de meerderheid van de

²³ UNHCR, 23/11/2017, [url](#) ; US Aid, 10/2018, [url](#)

²⁴ RUSI, 16/05/2018, [url](#); OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 8

²⁵ Ukraine-Analysen nr. 209, 27/11/2018, [url](#); CES, 13/11/2018, [url](#); European Platform for Democratic Elections, 13/11/2018, [url](#)

²⁶ Novaya Gazeta, 26/11/2018, [url](#) ; CES, 27/11/2018, [url](#) ; Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 7

²⁷ Meduza, 30/11/2018, [url](#)

²⁸ CES, 11/09/2018, [url](#)

²⁹ CES, 17/06/2015, [url](#)

³⁰ CES, 28/11/2017, [url](#) p. 105

³¹ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 1

Donbas bevolking het Russisch als zijn eerste taal en nam dit aantal toe sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie.³²

2. Veiligheidssituatie in Oekraïne uitgezonderd de Donbas en de Krim

In dit hoofdstuk inventariseerde Cedoca de voornaamste gewelddadige incidenten buiten Donbas en de Krim in de periode tussen de machtswisseling in Oekraïne eind februari 2014 en 30 november 2018. Het gaat niet om een exhaustieve lijst maar om een overzicht van de ergste (die slachtoffers veroorzaakten) en de belangrijkste incidenten voor de beoordeling van de veiligheidssituatie. De geraadpleegde bronnen worden vermeld in de inleiding van deze COI Focus. Een bijzonder belangrijke bron zijn de bulletins van de OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. Op 26 maart 2014 begon de OSCE met haar Special Monitoring Mission (SMM) in Oekraïne. Op dit ogenblik omvat zij ongeveer 700 internationale civiele waarnemers die worden bijgestaan door het lokale personeel en opgesteld zijn over het hele Oekraïense grondgebied. Als een van de taken waarin haar mandaat voorziet, verzamelt de SMM informatie over de veiligheidssituatie en over elk incident i.v.m. eventuele schendingen van de beginselen van de OSCE, waaronder het respect voor de rechten van de mens en van de nationale minderheden. De SMM publiceert dagelijks bulletins op de website van de OSCE.³³

Op 2 mei 2014 stierven in Odessa 42 personen in een brand en bij confrontaties tussen betogers.³⁴ Na deze datum en tot de herfst van 2015 werden in de stad Odessa minstens 20 bomaanslagen gepleegd, hoofdzakelijk sabotagedaden tegen de infrastructuur van de stad, maar er viel geen enkel slachtoffer. In 2016 (tot 1 november) vermeldde de OSCE Special Monitoring Mission (SMM) slechts één ontploffing. Deze veroorzaakte alleen materiële schade.³⁵ Enkele betogingen gaven aanleiding tot spanningen of schermutselingen in 2016, met name op 10 april 2016, toen betogingen ter herdenking van de bevrijding van Odessa in 1944 aanleiding gaven tot vechtpartijen tussen leden van de "pro-Maidan-" en van de "anti-Maidan-groep", waarbij enkele personen licht gewond werden.³⁶ De *Odessa Pride* op 10 augustus 2016 en betogingen voor en tegen de burgemeester van Odessa op 29 september 2016 werden ook gekenmerkt door kleinere incidenten.³⁷

In de *oblast* Kharkiv vonden in 2014 en 2015 minstens vijftien bomaanslagen plaats. Bij twee ervan vielen gewonden (in november 2014³⁸ en januari 2015³⁹), terwijl op 22 februari 2015 twee personen werden gedood en verschillende andere werden gewond door een bomexplosie tijdens een betoging.⁴⁰ In 2016 (tot 1 november) meldde de SMM slechts twee explosies, waarvan één met geringe materiële schade. Daarbuiten vermeldde de SMM geen enkel gewelddadig incident.⁴¹

Op 11 juli 2015 vielen in Mukachevo in de *oblast* Zakarpatska bij een vuurgevecht tussen leden van de nationalistische beweging Pravyi Sektor en politieagenten drie doden en verschillende gewonden.⁴² De door Cedoca geraadpleegde bronnen meldden echter geen ander incident in deze provincie. Op 26

³² Prometheus Center, 04/2017, [url](#) p. 23

³³ OSCE, 25/03/2015, [url](#)

³⁴ BBC News, 06/05/2014, [url](#)

³⁵ OSCE, s.d., [url](#)

³⁶ OSCE, 11/04/2016, [url](#)

³⁷ OSCE, 22/09/2016, [url](#)

³⁸ OSCE, 11/11/2014, [url](#)

³⁹ OSCE, 22/01/2015, [url](#)

⁴⁰ OSCE, 27/02/2015, [url](#)

⁴¹ OSCE, s.d., [url](#)

⁴² RFE/RL, 13/07/2015, [url](#)

juni 2017 werden vier Pravyi Sektor leden voor dit incident veroordeeld tot drie jaar en acht maanden gevangenisstraf. Ze kwamen dadelijk vrij omdat de voorhechtenist termijn in Oekraïne heden dubbel telt en ze in hun voorhechtenis al het equivalent van de opgelegde straf uitzaten.⁴³

In Kiev werden op 31 augustus 2015 drie agenten van de veiligheidstroepen gedood en talrijke personen gewond bij geweld tijdens een betoging.⁴⁴ Andere betogingen gaven aanleiding tot kleinschalige incidenten in 2015 maar zonder slachtoffers te veroorzaken. Op 20 februari 2016 gaf een betoging aanleiding tot talrijke daden van vandalisme.⁴⁵ De SMM meldt enkele kleinere incidenten (schermutselingen, vandalisme) en spanningen tijdens talrijke andere betogingen en bijeenkomsten in Kiev in 2016.⁴⁶ Op 20 juli 2016 werd de journalist Pavel Sheremet gedood bij een bomexplosie in zijn wagen.⁴⁷

In de *oblasten* Dnipropetrovsk en Zaporizhia veroorzaakten enkele ontploffingen in 2015 materiële schade maar geen slachtoffers. De geraadpleegde bronnen meldden geen incident in deze *oblasten* in 2016 (tot 1 november).

In de *oblast* Lviv vonden in 2014 en 2015 tientallen valse bomalarmen plaats. In juli 2015 werden twee politieagenten door ontploffingen verwond.⁴⁸ De geraadpleegde bronnen melden er geen enkel opmerkelijk incident in 2016 (tot 1 november).

Bij anti-corruptieprotesten in Kiev op 17 oktober 2017 raakten vier personen gewond bij geweld tussen betogers en de ordediensten.⁴⁹

Op 15 november 2018 wierp men een molotovcocktail naar de Sint-Andreskerk in Kiev.⁵⁰

Bij een optocht in Kiev van transseksuelen vielen extreemrechtse activisten de betoging aan. Twee demonstranten en een Canadese journalist raakten hierbij gewond. De politie greep niet in.⁵¹

CES schrijft dat er in 2014 in Oekraïne door toedoen van het conflict een grote hoeveelheid wapens verspreid werden onder burgers. Vrijwilligersformaties en paramilitaire groepen wonnen hierdoor aan kracht en ook criminele groepen verwierven meer wapens. Tegelijkertijd nam de performantie van de ordediensten in meerdere regio's af, waardoor de Oekraïense overheid het monopolie op geweld minstens deels verloor. De Oekraïense autoriteiten slaagden er redelijk snel in om dit probleem aan te pakken, door het succesvol inschakelen van gewapende vrijwilligers en paramilitaire groepen in de reguliere ordediensten en strijdkrachten. De georganiseerde misdaad blijft een probleem voor de hervormde politie.⁵²

3. Veiligheidssituatie in de Donbas

Het OHCHR schrijft dat er vanaf november 2015 opnieuw een toename is van het aantal beschietingen langs de contactlijn, maar dat deze afnam tegen het einde van 2015.⁵³ In januari en februari 2016 nam het aantal beschietingen langs deze lijn opnieuw toe, voornamelijk nabij de steden Donetsk en

⁴³ Ukraine-Analysen nr. 188, 27/09/2017, [url](#)

⁴⁴ BBC News, 01/09/2015, [url](#)

⁴⁵ OSCE, 22/02/2016, [url](#)

⁴⁶ OSCE, s.d., [url](#)

⁴⁷ Reuters, 20/07/2016, [url](#)

⁴⁸ OSCE, 15/07/2015, [url](#)

⁴⁹ BBC News, 17/10/2017, [url](#)

⁵⁰ Ukraine-Analysen nr. 209, 27/11/2018, [url](#)

⁵¹ Ukraine-Analysen nr. 209, 27/11/2018, [url](#)

⁵² CES, 28/11/2017, [url](#) pp. 108-110

⁵³ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2; OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 6

Horlivka en dorpen zoals Kominternove, Shyrokyne en Zaytseve⁵⁴. Meestal werden bij deze beschietingen lichte wapens gebruikt.⁵⁵ In maart 2016 braken er gevechten uit in Avdiivka, Horlivka en Yasynuvata (allen in de regio Donetsk) die tot mei 2016 voortduurden. De OSCE nam in deze periode een toename van het aantal zware wapens aan de contactlijn⁵⁶ waar. Rond eind april 2016 (orthodox Pasen) was er een zekere daling in de vijandelikheden.⁵⁷

CES en het VN-agentschap Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) schrijven dat na enkele maanden van relatieve kalmte het militaire geweld aan de contactlijn in de Donbas in juni-juli 2016 opnieuw toeneemt. Men neemt meer wederzijdse beschietingen waar, voornamelijk met mortieren en geweervuur, maar in mindere mate ook met zware artillerie en tankgeschut. Deze beschietingen vinden plaats vanop vaste posities, maar er wordt gevreesd dat één van de partijen offensieve bewegingen zou kunnen opzetten.⁵⁸ Door de gevechten worden verschillende grensovergangen aan de contactlijn afwisselend voor enige tijd gesloten.⁵⁹

Verschillende Oekraïense politici hebben in het voorjaar van 2016 al meermaals gewaarschuwd voor een nieuwe opstoot in militaire operaties in de oostelijke Oekraïne. Volgens CES is dit deels vanuit een reële vrees maar deels ook bedoeld om de Oekraïense bevolking te verenigen rond de huidige regering tegenover een externe dreiging.⁶⁰ Op 5 augustus 2016 verklaarde Oleksandr Turchynov, president van de Oekraïense Nationale Veiligheids- en Defensieraad, dat een grootschalige militaire agressie door de door Rusland gesteunde separatisten weinig waarschijnlijk is maar dat militaire acties met lage intensiteit zullen voortduren.⁶¹

In de maand augustus 2016 vonden er aan de contactlijn in de Donbas dagelijks wederzijdse beschietingen plaats met lichte wapens en artillerie. De OSCE nam vooral vanaf 15 augustus 2016 een stijging van het aantal incidenten waar. Dit gebeurde voornamelijk bij de dichtbevolkte zones in de driehoek Avdiivka-Yasynuvata-Donetsk luchthaven, Stanycya Luganska en ook rond Horlivka, Shyrokyne, Lobacheve, Zaiceve, en Mariinka in de Donetsk regio en het westen van de Lugansk regio. Dit leidde volgens OCHA tot het hoogste aantal burgerslachtoffers sinds augustus 2015.⁶²

Op 1 september 2016 verklaarden de beide partijen een nieuw staakt-het-vuren te zullen steunen wat volgens OSCE leidde tot een korte afname van het aantal gevechten tot het niveau van tientallen per dag. Op 10 september 2016 registreerde OSCE echter 515 explosies in de driehoek Avdiivka-Yasynuvata-Donetsk luchthaven. Volgens OCHA kondigden de separatisten een eenzijdig staakt-het-vuren af voor de week van 15 september 2016 en vonden er in september 2016 verder relatief weinig gevechten plaats in de Donbas.⁶³

In september 2016 werden er in de LVR verschillende hoge functionarissen gearresteerd omwille van vermeende betrokkenheid bij een mislukte coup poging kort voordien. Eén van hen, Gennadiy Cypalkov, de vroegere premier van de LVR zou hierbij zelfmoord gepleegd hebben. De DVR-leider Zakharchenko stuurde op 22 september 2016 een bataljon strijders naar de LVR ter versterking van de veiligheidssituatie.⁶⁴

⁵⁴ Voor een gedetailleerde kaart zie blz. 23

⁵⁵ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) pp. 6, 12

⁵⁶ De meeste bronnen duiden de feitelijke frontlijn in de Donbas aan met de term "contactlijn".

⁵⁷ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 9; Foreign Policy, 12/04/2016, [url](#)

⁵⁸ CES, 10/08/2016, [url](#); OCHA, 18/10/2016, [url](#)

⁵⁹ OCHA, 18/10/2016, [url](#)

⁶⁰ CES, 10/08/2016, [url](#)

⁶¹ CES, 10/08/2016, [url](#)

⁶² ICG, s.d., [url](#); OCHA, 18/10/2016, [url](#); OSCE, 31/08/2016, [url](#)

⁶³ OCHA, 18/10/2016, [url](#); OCHA, 23/09/2016, [url](#); OCHA, 12/10/2016, [url](#); OSCE, 14/09/2016, [url](#)

⁶⁴ ICG, s.d., [url](#)

Volgens ICG bleven er in oktober 2016 een aanzienlijk aantal wederzijdse beschietingen plaatsvinden aan de contactlijn, onder andere rond de steden Avdiivka en Mariupol. Volgens de waarnemingsmissie van de OSCE steeg het aantal dagelijkse schendingen van het staakt-het-vuren in oktober 2016 tot enkele honderden per dag, van ongeveer honderd per dag in september 2016. Deze incidenten doen zich vooral voor ten noordoosten van Mariupol, de driehoek Avdiivka-Yasynuvata-Donetsk luchthaven, de buitenwijken van Horlivka en de weg Svitlodarsk-Debaltseve. In Lugansk bleef het relatief kalm. De OSCE nam in oktober 2016 enkele terugtrekkingen waar van troepen en materiaal zoals voorzien is in de *Framework Decision*. Dit gebeurde in de zones Staniciya Luganska, Zolote/Pervomaysk en Petrivske/Bohdanivka. OSCE voegt er echter aan toe dat het geen vrije toegang heeft tot deze zones en dat het tegelijkertijd vijandelijke troepeneenheden en militair materiaal waarneemt die gevaarlijk dicht bij elkaar opgesteld blijven.⁶⁵

In de periode november – december 2016 was er volgens OHCHR en OSCE een sterke toename in het aantal gewapende incidenten nabij de contactlijn. In november 2016 registreerde OSCE pieken van 1.000 tot meer dan 2.000 gewapende incidenten per dag. Ook van eind januari 2017 tot begin februari 2017 nam het geweld aan de contactlijn plots zeer sterk toe. Deze twee periodes leidden tot een toename van schade aan basisinfrastructuur nabij de contactlijn. In het midden van februari 2017 was het even kalmer, maar ook eind februari 2017 kende een opflakking van het geweld.⁶⁶

In de periode eind maart - begin mei 2017 nam de OSCE een voortgezette afname waar van het aantal gewapende incidenten. In de periode 8-14 mei was er opnieuw een toename van 75% van het aantal schendingen van het staakt-het-vuren.⁶⁷

Na een sterke afname van geweld op 1 juni 2017 omwille van de Internationale Dag van het Kind, nam het geweld al snel opnieuw toe.⁶⁸

Voor de periode 24 juni 2017 – eind augustus 2017 kwamen de strijdende partijen een zogenaamd oogst staakt-het-vuren overeen dat kortstondig leidde tot een daling van het aantal incidenten al was er eind juli – begin augustus 2017 een korte heropflakking volgens OSCE.⁶⁹

Op 25 augustus 2017 spraken de strijdende partijen een herbevestiging van het staakt-het-vuren af dat zich vertaalde in een afname van het aantal gewapende incidenten.⁷⁰

In de periode augustus – begin oktober 2017 was er een periode van relatieve kalmte aan de contactlijn, maar vanaf oktober 2017 begon het aantal schendingen van het staakt-het-vuren opnieuw toe te nemen volgens de OSCE waarnemingen.⁷¹

In november 2017 bleef de situatie zeer gespannen met vooral in de tweede helft van november een aanzienlijke toename van het aantal gewapende incidenten ten opzichte van de voorgaande rapporteringsperiode van de OSCE. De OSCE nam in november 2017 25.945 staakt-het-vuren schendingen waar. Ook stelden ze de aanwezigheid van zware wapens vast nabij de contactlijn, in strijd met het Minsk-akkoord. In de eerste helft van de maand waren dat er ongeveer 310. De tweede helft van de maand namen ze 18 zware wapens in Kiev-gecontroleerd gebied waar en 99 in de separatistische gebieden.⁷²

⁶⁵ ICG, s.d., [url](#); OSCE, 27/10/2016, [url](#); OSCE, 11/10/2016, [url](#)

⁶⁶ OHCHR, 15/03/2017, [url](#) p. 5; OSCE, 09/11/2016, [url](#); OSCE, 10/03/2017, [url](#); OSCE, 08/02/2017, [url](#); OSCE, 23/02/2017, [url](#)

⁶⁷ OSCE, 18/05/2017, [url](#)

⁶⁸ OSCE, 15/06/2017, [url](#)

⁶⁹ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 4; OSCE, 10/08/2017, [url](#)

⁷⁰ OSCE, 06/09/2017, [url](#)

⁷¹ OSCE, 03/11/2017, [url](#)

⁷² OSCE, 17/11/2017, [url](#), OSCE, 01/12/2017, [url](#)

Op 25 november 2017 vond er in de LVR een gewapende coup plaats, waarbij militairen zonder herkenbare insignes strategische plaatsen in Lugansk innamen en het hoofd van de regio Plotnickiy tot ontslag dwongen. Mogelijk namen gewapende eenheden van de DVR deel aan deze coup. Directe aanleiding was een conflict tussen Plotnickiy en het hoofd van het ministerie van Binnenlandse Zaken, Igor' Kornet. Plotnickiy dolf hierbij het onderspit en vluchtte naar Rusland. Leonid Pasechnik, de vroegere minister voor Veiligheid, nam daarna de leiding over.⁷³

Eind december 2017 trad er een nieuw staakt-het-vuren in werking dat zorgde voor een afname van 80 % van het aantal gewapende incidenten en duurde tot begin januari 2018.⁷⁴

In januari-februari 2018 wisselden periode van rust af met uitbarstingen van geweld.⁷⁵

In het begin van de lente en met Pasen 2018 was er een onderbreking van het aantal gewapende incidenten met twee wapenstilstanden op 5 en 30 maart 2018 respectievelijk. Deze pauzes duurden niet lang en in april 2018 was er een sterke toename van het aantal vijandelijkheden, voornamelijk langs de contactlijn, die verder toenamen in mei-juni 2018. Op 1 juli 2018 kwamen de strijdende partijen een oogst staakt-het-vuren overeen dat leidde tot een aanzienlijke afname van het geweld.⁷⁶ Vanaf eind juli 2018 was er opnieuw een gestage toename die zich doorzette in augustus en september 2018. Dit ondanks het afspreken van een staakt-het-vuren voor het begin van het schooljaar op 1 september 2018.⁷⁷

In oktober 2018 nam het geweld toe, met in de eerste twee weken een verdubbeling van het aantal gewapende incidenten ten opzichte van de voorgaande twee weken. Dit niveau van geweld hield aan in de rest van oktober en de eerste helft van november 2018 toen er 18.000 gewapende incidenten voorvielen. In de tweede helft van november 2018 daalde dit tot 11.900.⁷⁸

De OHCHR stipt aan dat door het gebrek aan controle door de Oekraïense overheid van de grens met de Russische Federatie en de separatistische gebieden in de Donbas, wapens, munitie en strijders gemakkelijk de DVR en de LVR binnen kunnen.⁷⁹

Volgens CES gebruikt Rusland een gecontroleerde toename van de intensiteit van het conflict in de Donbas om Oekraïne onder druk te zetten om het politieke luik van Minsk II uit te voeren en zo een speciale status voor de Donbas en een legaal statuut voor de gewapende milities te creëren. Kiev houdt echter vol dat daarvoor eerst een echt staakt-het-vuren nodig is en controle door Oekraïne zelf over de grens met Rusland in het oosten.⁸⁰ ICG schrijft dat ondanks het feit dat Rusland al meermaals verklaarde de soevereiniteit van Oekraïne over de gebieden in de Donbas te erkennen de feitelijke politieke acties van Rusland meer gericht lijken op het versterken van de separatistische entiteiten.⁸¹

3.1. Standpunt UNHCR

UNHCR publiceerde reeds verschillende *International Protection Considerations* rapporten over de ontwikkelingen in Oekraïne. Het laatste dateert van 24 september 2015. In het rapport geeft UNHCR onderstaand standpunt over individuele asiieldeterminatie procedures⁸²:

⁷³ CES, 29/11/2017, [url](#), Novaya Gazeta, 27/11/2017, [url](#) ; Hromadske International, 27/11/2017, [url](#)

⁷⁴ OSCE, 12/01/2018, [url](#)

⁷⁵ OSCE, 07/03/2018, [url](#); OSCE, 22/02/2018, [url](#)

⁷⁶ OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 1; OCHA, 14/06/2018, [url](#)

⁷⁷ OHCA, 14/11/2018, [url](#); OSCE, 27/07/2018, [url](#); OSCE, 23/08/2018, [url](#); OSCE, 21/09/2018, [url](#)

⁷⁸ OSCE, 30/11/2018, [url](#); OSCE, 19/10/2018, [url](#); OSCE, 06/11/2018, [url](#); OSCE, 20/11/2018, [url](#)

⁷⁹ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 4

⁸⁰ CES, 10/08/2016, [url](#)

⁸¹ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 1

⁸² UNHCR, 24/09/2015, [url](#) p. 15

"All claims of persons from Ukraine applying for international protection should be processed in fair and efficient procedures in accordance with existing asylum or refugee status determination frameworks. For some individuals whose claim had been rejected prior to the current events, the situation now may give rise to changed circumstances, which need to be considered if a new asylum claim is submitted. Claims for international protection made by persons having been involved in recent developments, including, for example, political and religious activists, journalists, members of minorities, and human rights defenders may need to be given particular attention. Some Ukrainians also put forth claims for international protection relating to a fear of being conscripted into the armed forces. Persons with relevant profiles may be in need of international protection in accordance with the 1951 Convention for reason of (imputed) political opinion or for reasons related to other 1951 Convention grounds.

All claims should be considered on an individual basis, taking into account the particular circumstances of each case. There may be persons who have been associated with excludable acts in the sense of Article 1F of the 1951 Convention.¹⁴⁸ In such cases, it will be necessary to examine carefully any issues of individual responsibility for crimes which may give rise to exclusion from international refugee protection.

[...]

An analysis of the possible application of an internal flight or relocation alternative (IFA/IRA) requires an assessment of the "relevance" as well as the "reasonableness" of the proposed IFA/IRA. In the current circumstances in Ukraine, an IFA/IRA may be relevant for individuals in areas of the country not affected by recent events.

If an IFA/IRA is deemed relevant, it must be determined, on a case-by-case basis, whether an IFA/IRA is "reasonable", taking into account the personal circumstances of the applicant. A number of factors need to be considered in order to evaluate whether the individual would be able to live a relatively normal life without undue hardship in the area of relocation, given his or her situation. These include the safety and security situation in the proposed area of relocation, respect for human rights in that area, and the possibilities for economic survival. For reasons related to the observations made in the preceding sections, for some persons, depending on the individual circumstances of the case, the "reasonableness" criteria may not be met."

4. Strijdende partijen in de Donbas

4.1. Oekraïne

4.1.1. Reguliere eenheden

4.1.1.1. Oekraïense leger

Bij het uitbreken van gewapende onrusten begin 2014 was het Oekraïense leger volgens het Britse militaire Royal United Services Institute (RUSI) en CES niet in staat om snel te reageren. Het grootste deel van de Oekraïense legereenheden was in het westen van het land gestationeerd en het beschikte over beperkte mogelijkheden om snel grootschalige troepenverplaatsingen te organiseren. Daarbij

komt dat het Oekraïense leger lang een tekort aan financiële middelen had waardoor ze weinig gevechtstraining hadden.⁸³

Begin 2015 telde het Oekraïense leger 150.000 manschappen waarvan er 35.000 gevechtssklaar waren volgens Foreign Policy. Eind 2015 is de troepensterkte opgevoerd tot 240.000 man en in 2018 bedraagt het 204.000 militairen en 46.000 burgers.⁸⁴

Volgens ICG zijn de meeste waarnemers het er in 2016 over eens dat de huidige Oekraïense militaire eenheden er sterk op vooruit gegaan zijn tegenover de gedemoraliseerde eenheden die in het begin van het conflict ontplooid werden.⁸⁵ Verschillende bronnen schrijven dat het Oekraïense leger sinds 2014 ook een substantiële hoeveelheid nieuw materiaal verworven heeft en bestaand materiaal moderniseerde. Hierbij streeft het leger naar materiaal dat geschikt is voor samenwerking met NAVO-troepen.⁸⁶

Op 2 november 2016 verklaarde de Oekraïense president Poroshenko dat er vanaf dan geen dienstplichtige Oekraïense militairen meer actief zijn in de conflictzone in de Donbas maar enkel contractsoldaten en vrijwilligers. Volgens CES sloten in 2016 69.000 personen een contract af bij het Oekraïense leger, waarvan er 7.500 officieren zijn. In de eerste drie maanden van 2017 sloten nog eens 7.000 personen een contract bij het leger af. Half 2017 bedraagt het aantal contractsoldaten in het Oekraïense leger 159.000 man wat ongeveer 80% van de voltijdse bezetting van 204.000 manschappen bedraagt. In 2017 tekenden er 30.700 Oekraïners een contract bij het leger, in 2018 waren dat er 27.000 waarvan 1.700 officieren. Daarnaast heeft het leger een snel inzetbare reserve van 193.000 reservisten.⁸⁷ De reservisten zijn onderverdeeld in OR-1 en OR-2. De OR-1 bevat reservisten met reële gevechtservaring en telt 100.000 manschappen. Men roept ze op gezette tijden op voor trainingssessies. OR-2 bevat alle mannen die geschikt zijn voor militaire dienst.⁸⁸

Het conflict in de Donbas leidde tot het creëren van 17 nieuwe gevechts- en logistieke militaire brigades en de oprichting van een operationeel-strategisch hoofdkwartier dat verantwoordelijk is voor alle gevechtshandelingen. Dit laatste is een primeur voor het Oekraïense leger.⁸⁹ Daarnaast richtte men een speciaal getrainde militaire eenheid in die sinds de tweede helft van 2017 operaties uitvoert. Naast gevechtsgroepen, het 3de en 8ste *Special Purpose regiment*, telt deze eenheid ook een sterk uitgebouwde afdeling die gericht is op psychologische oorlogsvoering.⁹⁰

4.1.1.2. Nationale Garde

De Nationale Garde is een eenheid die valt onder het ministerie van Binnenlandse Zaken. Ze werd eerst opgericht in 1991 en had officieel de functie van oproercontrole, bescherming van instellingen en bijstand leveren aan andere ordediensten. De Garde werd echter ontbonden in 2000. In maart 2014 werd de Nationale Garde opnieuw in het leven geroepen door waarnemend Oekraïens president Oleksandr Turchynov en het parlement. Stepan Poltorak werd benoemd als commandant en er werd gestart met het samenstellen van de Nationale Garde die in mei 2014 drie bataljons telde. Eind

⁸³ Royal United Services Institute, 27/03/2014, [url](#); CES, 07/07/2017, [url](#)

⁸⁴ Foreign Policy, 04/03/2015, [url](#); McClatchy DC, 09/11/2016, [url](#); International Institute for Strategic Studies, 13/02/2018, [url](#) p. 180

⁸⁵ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 9

⁸⁶ Ukraine Today, 20/10/2016, [url](#); McClatchy DC, 09/11/2016, [url](#); Carnegie Endowment, 07/12/2015, [url](#); Atlantic Council, 09/02/2016, [url](#); International Institute for Strategic Studies, 13/02/2018, [url](#) pp. 179-180

⁸⁷ Ukraine Today, 02/11/2016, [url](#); Ukraine Today, 20/10/2016, [url](#); CES, 07/07/2017, [url](#) pp. 15-16; Korrespondent, 06/11/2018, [url](#)

⁸⁸ International Institute for Strategic Studies, 13/02/2018, [url](#) p. 180

⁸⁹ CES, 07/07/2017, [url](#) pp. 19-20

⁹⁰ CES, 07/07/2017, [url](#) p. 21; International Institute for Strategic Studies, 13/02/2018, [url](#) p. 179

december 2015 benoemde president Poroshenko de luitenant-generaal Yuriy Allorov tot nieuwe bevelhebber van de Nationale Garde.⁹¹ Na een opleiding van ongeveer twee maanden stuurde men eenheden van de Nationale Garde naar de conflictzone in de Donbas. Daar bleek echter dat ze te licht bewapend waren en na een wetswijziging van februari 2015 kon de Nationale Garde ook over zware wapens beschikken. In de lente van 2015 kregen eenheden van de Nationale Garde trainingen van VS-militairen en in juni 2016 kreeg de Nationale Garde een nieuwe operationele gevechtsbrigade, de 4de Snelle Respons Brigade, die beschikt over tanks en artillerie.⁹² Ondertussen nam hun aantal toe tot minstens negen brigades en verschillende andere eenheden. Een aantal eenheden van de Nationale Garde zijn tot in 2018 actief in de Donbas.⁹³ Sinds 2015 is hun opdracht echter enigszins verschoven en zet men hen meer in voor bewakings- en patrouilleopdrachten achter het front. Dit neemt niet weg dat sommige eenheden van de Nationale Garde nog opdrachten aan het front uitvoeren.⁹⁴ Op 28 november 2018 verklaart het hoofd van de generale staf van het Oekraïense leger, generaal-majoor Rodion Timoshenko, dat het leger enkele eenheden van de Nationale Garde onder zijn gezag krijgt.⁹⁵

4.1.2. Vrijwilligersgroeperingen

In de Donbas strijden aan de zijde van de reguliere Oekraïense troepen verschillende vrijwilligersbataljons mee. Volgens het analytische Ukraine-Analysen en Open Dialog ontstonden meerdere van deze eenheden uit de Maidanbeweging die tot de val van de Oekraïense president Yanukovich leidde in februari 2014. Na de vlucht van Yanukovich heeft Rusland zeer snel de controle over de Krim overgenomen en ontstonden er separatistische opstanden in Oost-Oekraïne. Voor sommige Oekraïners toonde het verlies van de Krim dat het Oekraïense leger niet in staat was zijn taak te vervullen. Hierop werden er verschillende vrijwilligerseenheden gevormd om in de Donbas tegen de separatisten op te komen. De Britse krant *The Guardian*⁹⁶ schrijft dat het tijdelijk bestuur in Kiev het vormen van deze vrijwilligerseenheden ook aangreep om de extremistische groepen die bij de Maidanbeweging ontstonden naar Oost-Oekraïne te sturen en aan de zijde van reguliere troepen te strijden. Deze groepen waren immers potentieel ontwrichtend voor de politieke situatie in Kiev. Deze actie werd geleid door Andrey Purubiy, toenmalig hoofd van de Oekraïense Nationale Veiligheids- en Defensieraad. Oorspronkelijk streden de vrijwilligersgroeperingen ongecontroleerd naast de Oekraïense troepen. Na verloop van tijd werden ze formeel ondergebracht in de reguliere structuren van de Nationale Garde, het ministerie van Binnenlandse Zaken (politie) of het ministerie van Defensie. Volgens Ukraine-Analysen vertonen de vrijwilligersgroeperingen in de praktijk nog een grote mate van onafhankelijkheid en volgens Open Dialog weigerden sommige groepen zoals Pravyi Sektor om onder de bevoegdheid van officiële structuren te vallen.⁹⁷ CES schrijft in 2017 dat Pravyi Sektor nog steeds onafhankelijk werkt en dat de autoriteiten hen tolereren. De paramilitaire groep Azov is ondertussen een onderdeel van de Nationale Garde, maar heeft daarbinnen nog een zekere autonomie en een eigen netwerk van trainingscentra.⁹⁸ Daarnaast heeft Azov ook een Nationale Militie opgericht die bestaat uit een duizendtal manschappen en in verschillende steden politietaken op zich neemt. Ze zeggen op te treden tegen straatcriminaliteit en drugshandel, maar nemen daarnaast ook deel aan extreemrechtse betogingen waarbij ze vaak geweld gebruiken.⁹⁹

⁹¹ Ukraine Today, 03/06/2016, [url](#); President of Ukraine, 30/12/2015, [url](#)

⁹² Ukraine Today, 03/06/2016, [url](#); President of Ukraine, 30/12/2015, [url](#)

⁹³ Novoe Vremya, 26/03/2018, [url](#)

⁹⁴ Open Dialog, 18/05/2015, [url](#); Global Security, 03/04/2015, [url](#); Defence 24, 25/08/2016, [url](#); 24 Kanal, 26/03/2018, [url](#)

⁹⁵ Censor, 28/11/2018, [url](#)

⁹⁶ The Guardian, 13/05/2013, [url](#)

⁹⁷ Ukraine-Analysen, 29/04/2015, [url](#); Ukraine-Analysen, 30/06/2016, [url](#); Open Dialog, 18/05/2015, [url](#)

⁹⁸ CES, 28/11/2017, [url](#) p. 109

⁹⁹ Ukraine-Analysen nr. 205, 25/09/2018, [url](#) p. 3

In oktober 2018 schrijft ICG dat de vrijwilligersbataljons officieel ondergebracht zijn in de structuur van het Oekraïense leger, maar dat ze nog wel eigen schietbanen beheren en eigen insignes dragen.¹⁰⁰ Ukraine-Analyse schrijft in september 2018 dat de vrijwilligersbataljons in de praktijk nog een sterke autonomie hebben door eigen financiering, logistiek en rekrutering.¹⁰¹

In 2017 zijn er volgens Huseyn Aliev van de universiteit van Glasgow nog 22 vrijwilligersbataljons actief in Oekraïne. Hij voegt er aan toe dat leden van de vrijwilligersbataljons genoemd worden als uitvoerders van enkele politieke moorden in Oekraïne in 2017 en 2018.¹⁰²

Hieronder volgt een kort overzicht van de voornaamste vrijwilligersbataljons en in bijlage 1 staat een schematisch overzicht van deze bataljons uit de Oekraïense krant *Kiev Post*¹⁰³:

- Aidar: Opgericht in mei 2014, valt onder het ministerie van Defensie en telt ongeveer 500 man.
- Azov: Opgericht in mei 2014 vanuit de groepering Patriot van Oekraïne, een paramilitaire extremistische groep die opkomt voor blanke suprematie en autoritarisme. De commandant is Andrey Biletsky. De groepering was sterk betrokken bij de strijd om de stad Mariupol. Ze valt onder de Nationale Garde en telt ongeveer 1000 man.¹⁰⁴
- Dnipro-1: Opgericht april 2014. Deze valt onder het ministerie van Binnenlandse zaken en telt ongeveer 4.000 man. Nam deel aan gevechten in de conflictzone, maar doet eveneens ordehandhaving in steden. In 2015 wordt Yuryy Bereza genoemd als commandant. Hij is lid van het Oekraïense parlement.
- Donbas: Opgericht april 2014 als een defensieve eenheid in de Donbas regio zelf, wat echter mislukte. Eerst geleid door Semen Semenchenko die dan overstapte naar het Oekraïense parlement en opgevolgd werd door Vyacheslav Vlasenko. Het bataljon valt onder de Nationale Garde en telt ongeveer 600 man. Een deel van deze gevechtseenheid valt sinds januari 2015 onder het ministerie van Defensie.
- Pravyi Sektor: Opgericht juli 2014. In 2015 wordt Dmitry Yarosh genoemd als commandant. Hij is lid van het Oekraïense parlement en vroeger leider van de extreemrechtse organisatie Trizub (Drietand). Officieel valt dit bataljon onder het ministerie van Defensie maar volgens OHCHR en CES handelt de eenheid buiten de bevelstructuur van het Oekraïense leger. Ze is in september 2016 nog steeds langs de contactlijn gestationeerd.
- Sint-Maria bataljon: Een vrijwilligersbataljon met een uitgesproken christelijke ideologie. In 2015 is de commandant Aleksey Serdyuk.
- Sich bataljon: In juni 2014 opgericht door de extreemrechtse politieke partij Svoboda. De eenheid telt een vijftigtal man en in 2015 viel ze niet onder het gezag van de Oekraïense autoriteiten. Het Sich bataljon nam deel aan gevechten en doet eveneens aan ordehandhaving in onder andere de stad Slavyansk.

Sommige vrijwilligersbataljons, zoals Aidar en Azov zijn van een extreemrechtse strekking en leden ervan worden verdacht van het plegen van oorlogsmisdaden.¹⁰⁵

¹⁰⁰ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 19

¹⁰¹ Ukraine-Analysen nr. 205, 25/09/2018, [url](#) p. 2

¹⁰² Ukraine-Analysen nr. 205, 25/09/2018, [url](#) pp. 2-3

¹⁰³ Ukraine-Analysen, 29/04/2015, [url](#); Russia Direct, 18/08/2015, [url](#); Open Dialog, 18/05/2015, [url](#); OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 5; CES, 28/11/2017, [url](#) p. 108

¹⁰⁴ CES, 28/11/2017, [url](#) p. 108

¹⁰⁵ Ukraine-Analysen, 29/04/2015, [url](#)

4.2. Separatisten

4.2.1. Organisatie en politieke structuur

Het huidige hoofd van de Donetsk Volksrepubliek (DVR) is Denis Pushilin. Hij nam het roer over van Aleksandr Zakharchenko die op 31 augustus 2018 om het leven kwam bij een onopgehelderde aanslag in Donetsk. Het hoofd van de Lugansk Volksrepubliek (LVR) is Leonid Pasechnik. Hij was tot 25 november 2017 minister van Veiligheid in de LVR en wist toen via een gewapende coup zijn voorganger, Igor Plotnitskiy, te verdrijven.¹⁰⁶ Volgens CES, het project Civic Monitoring en het European Council on Foreign Relations controleert Moskou de leiders van de DVR en de LVR. Zakharchenko had mogelijk nog enige autonomie, maar Pushilin beschouwt men als zeer Moskougetrouw.¹⁰⁷

CES schrijft in juni 2015 dat het onduidelijk is hoe de structuur van de separatistische besturen van de DVR en de LVR er precies uitziet. Volgens ICG wordt het creëren van een coherent bestuur gehinderd door het ontbreken van bestuurservaring bij de huidige machthebbers en een algemene sfeer van onderling wantrouwen die er heerst. Het beperkte dagelijkse bestuur binnen de DVR en de LVR wordt grotendeels uitgevoerd door wat overblijft van de overheidsinstellingen die al bestonden onder het Oekraïense gezag. Een deel van de personeelsleden van de lokale besturen, politie en justitie voeren nog steeds hun werk uit.¹⁰⁸ OHCHR, UNHCR en CES merken hierover op dat er binnen de DVR en de LVR wel gewerkt wordt aan de uitbouw van parallelle bestuursstructuren met een eigen regelgeving. Dit geldt in de eerste plaats voor de ordediensten en het justitiesysteem.¹⁰⁹ Aansluitend schrijft ICG dat de civiele instellingen in de twee regio's slechts een beperkte invloed hebben en dat vooral de militaire en veiligheidsdiensten bepalend zijn.¹¹⁰ Formeel is er een democratische structuur, met een parlement, rechtbanken en een uitvoerende macht geleid door de president en een ministerkabinet. Civic Monitoring stipt evenwel aan dat er in de praktijk geen enkele vorm van politiek pluralisme en geen vrije meningsuiting is. Enkel personen die het idee van onafhankelijkheid of integratie in de Russische Federatie aanhangen kunnen deelnemen aan het politiek proces.¹¹¹

Wat betreft justitie in de DVR en LVR schrijft OSCE in 2015 in een uitgebreid rapport dat alle Oekraïense rechtbanken en *prokuraturas* er gesloten zijn. De jurisdictie van deze rechtbanken is overgebracht naar rechtbanken in de door Oekraïne gecontroleerde gebieden. Deze rechtbanken hebben in de praktijk geen bereik meer tot in de separatistische zones. De DVR en de LVR proberen een eigen justitiesysteem op te richten. Dat is volgens OSCE, OHCHR en PACE niet legitiem, niet-transparant en onderbemand. Hierdoor heeft de plaatselijke bevolking geen toegang tot een volwaardig justitiesysteem. In 2018 schrijft OHCHR dat een deel van de beroepsrechtbanken die de lokale wetgeving vermeldt in de praktijk niet bestaan. Dit leidt er toe dat sommige gedetineerden voor een onbeperkte termijn in detentie zitten zonder dat ze hiertegen beroep kunnen aantekenen.¹¹²

Volgens onder andere CES en ICG voerde Rusland van bij het begin een sterke controle uit over de DVR en de LVR. Zo speelden enkele Russische staatsburgers tijdens de ontstaansperiode van deze separatistische regio's een voorname rol in het bestuur. Voorbeelden hiervan zijn Igor "Sterlkov" Girkin en Aleksandr Boroday die men aan de Russische geheime diensten linkt. Na de eerste successen

¹⁰⁶ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 6; CES, 29/11/2017, [url](#); Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) pp. 3-4

¹⁰⁷ European Council on Foreign relations, 01/09/2016, [url](#); CES, 29/11/2017, [url](#); Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 3; CES, 03/09/2018, [url](#); CES, 13/11/2018, [url](#)

¹⁰⁸ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 6; CES, 17/06/2015, [url](#)

¹⁰⁹ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3; CES, 17/06/2015, [url](#); UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 3

¹¹⁰ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 5; PACE, 26/09/2016, [url](#) pp. 1-2

¹¹¹ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 10

¹¹² OSCE, 22/12/2015, [url](#); PACE, 26/09/2016, [url](#) pp. 1-2, OHCHR, 04/05/2016, [url](#) pp. 17-18; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 19

plaatste Rusland dan personen uit de Donbas zelf op leidende posities om zo aan te geven dat de lokale bevolking achter de eis van separatisme stond. Vanaf ongeveer de zomer van 2014 stuurde Rusland zogenaamde *kurators* naar de Donbas om de Russische controle over de gebieden te organiseren. De rol van deze *kurators* binnen het bestuur bestaat vooral uit het oplossen van interne disputen, het leiden van de militaire operaties en zorgen dat de plaatselijke leiders het beleid van Rusland volgen. Volgens IGC zijn er vanaf september 2015 vooral Russische FSB-leden aangesteld als *kurators*. Verschillende bronnen noemen Vladislav Surkov, het vroegere hoofd van de presidentiële administratie van Vladimir Putin, als de voornaamste politieke *kurator* in de Donbas.¹¹³ De invloed van Surkov en de FSB loop niet altijd gelijk. Zo verklaart Dmitriy Dikhtarenkyo, een journalist uit Lugansk, dat Pasenchik, die in november 2017 het nieuwe hoofd van de LVR werd, dicht bij de Russische FSB staat en dat hij hierdoor de mogelijkheid had om in de LVR stromannen van Surkov te verwijderen.¹¹⁴

De Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) nam in oktober 2016 een resolutie aan waarin het stelt dat de DPR en de LVR opgericht, gesteund en feitelijk gecontroleerd worden door de Russische Federatie.¹¹⁵

Rusland toonde oorspronkelijk weinig interesse in het creëren van politieke structuren in de DVR en de LVR. Sinds de herfst van 2015 ondernam Moskou toch stappen in die richting. Zo werden lokale leidersfiguren vervangen door Moskougetrouwen, zoals Denis Pushilin die in de plaats van Andrey Purgin aangesteld werd als voorzitter van het DVR parlement en sinds september 2018 hoofd van de DVR is. Tenslotte begon Moskou vanaf de herfst van 2015 met het betalen van pensioenen, sociale uitkeringen en lonen van ambtenaren en separatistische strijders in deze regio's (sindsdien is de Russische roebel er het dominante betaalmiddel). In 2016 wordt volgens een anonieme DVR-bron zowat 70 à 90% van het DVR-budget betaald door Moskou.¹¹⁶ Volgens onderzoek van de Washington Post gebeurt deze financiering grotendeels via een financiële constructie in het separatistische Zuid-Ossetië.¹¹⁷ Daarnaast zorgt Moskou sinds 2015 ook voor de bevoorrading van de DVR en de LVR van gas en elektriciteit.¹¹⁸ Na de moord op Zakharchenko in augustus 2018 onderneemt Moskou stappen om ook de economie van de DVR onder zijn rechtstreekse controle te krijgen door de voornaamste bedrijven in de DVR in het door Moskou gecontroleerde conglomeraat Vnestorgservis onder te brengen.¹¹⁹

Op 11 november 2018 vonden er regeringsleiders- en parlementsverkiezingen plaats in de DVR en de LVR (zie 1. Korte Geschiedenis).¹²⁰

De centrale besturen van de DVR en de LVR proberen ondertussen hun invloed in de door hun gecontroleerde gebieden verder te versterken en alle gewapende groepen onder hun controle te krijgen. Volgens CES was de DVR daar in juni 2015 al grotendeels in geslaagd maar bleef het centrale gezag in de LVR zwak. In de DVR controleerde Zakharchenko twee eenheden: de republikeinse garde (ook: Zakharchenko garde) en de *specnaz*. Volgens CES en het project Civic Monitoring plaatste Moskou na Zakharchenko's dood in augustus 2018 ook deze eenheden onder haar direct militair bevel.¹²¹

¹¹³ CES, 17/06/2015, [url](#); ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 3-4, 12 ; RFE, 03/11/2016, [url](#); IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 24-25; European Council on Foreign Relations, 01/09/2016, [url](#); Hromadske International, 27/11/2017, [url](#); Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 4

¹¹⁴ Hromadske International, 27/11/2017, [url](#)

¹¹⁵ PACE, 26/09/2016, [url](#); PACE, 12/10/2016, [url](#)

¹¹⁶ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 7; ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 1, 4; Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) p. 3

¹¹⁷ The Washington Post, 21/11/2018, [url](#)

¹¹⁸ Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 18/04/2017, [url](#)

¹¹⁹ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 5

¹²⁰ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) pp. 5-6

¹²¹ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 5; CES, 13/11/2018, [url](#)

Volgens ICG is corruptie alomtegenwoordig in de DVR en de LVR en een belangrijke bron van zelfverrijking voor de huidige elite.¹²²

4.2.2. Strijdkrachten

De strijdkrachten van de separatisten in de Donbas zijn onderverdeeld in de Donbas Volksmilitie en de Lugansk Volksmilitie, die beide op hun beurt samengesteld zijn uit een aantal separatistische strijderseenheden. Er is weinig informatie over de troepensterkte van deze eenheden. ICG en OHCHR citeren Westerse functionarissen volgens wie ze 35.000 à 42.000 manschappen tellen. Volgens de Oekraïense autoriteiten zijn ongeveer 8.000 van hen Russische vrijwilligers. Een aantal vrijwilligers van voornamelijk Europese landen streed eveneens mee in deze eenheden (in 2016 was er volgens OHCHR sprake van een vijftigtal personen). In deze Volksmilities van de DVR en de LVR zijn alle separatistische milities opgenomen die in het begin van het conflict nog enige onafhankelijkheid genoten. De DVR Volksmilitie wordt geleid door het Operaties Commando van de DVR (ook Eerste Legerkorps genoemd) dat volgens Civic Monitoring gecontroleerd wordt door Russische officieren. Hetzelfde geldt voor de LVR Volksmilitie die geleid wordt door het Operaties Commando van de LVR (ook Tweede Legerkorps genoemd).¹²³

Na de moord op Zakharchenko in augustus 2018 zijn er nog twee militaire eenheden van de DVR, de republikeinse garde en de *specnaz*, onder de controle van de DVR Volksmilitie gebracht. Voordien had Zakharchenko onafhankelijk zeggenschap over deze eenheden, wat hem een zekere militaire autonomie gaf.¹²⁴

IGC schrijft dat de rekruteringspool van de separatisten beperkt is, wat het voor hen op de lange termijn moeilijk maakt om geleden verliezen aan manschappen opnieuw aan te vullen.¹²⁵

Voordat men de separatistische strijdersgroepen samenbracht in de Volksmilitie oefenden ze soms lokaal een eigen gezag uit. Zo schrijft CES in juni 2015 dat er op dat moment in Donetsk alleen zo'n zeventien separatistische strijdersgroepen actief waren die elk een eigen territorium of economische sector beheersen. Soms overlaptten deze sectoren wat tot conflicten tussen de bataljons kon leiden. Naast de militaire activiteit in het gebied droegen deze conflicten nog verder bij tot instabiliteit. Na de inname van Debaltseve in februari 2015 nam CES een toename van dergelijke interne conflicten waar.¹²⁶

Uit de geraadpleegde bronnen blijkt dat het niet altijd duidelijk is wie voordien binnen de DVR en de LVR deze strijderseenheden controleerde. Zo waren volgens CES een deel van de separatisteneenheden afhankelijk van lokale belangengroepen en waren sommigen samengesteld uit buitenlandse militanten (Russen en Tsjetsjenen) en groepen Kozakken.¹²⁷ In de DVR was er volgens CES echter een zekere stabiliteit in de belangenverdeling van de verschillende eenheden, in tegenstelling tot de LVR. Enkele rebellencommandanten in de LVR, die een onafhankelijke koers voeren of de plaatselijke leiders van corruptie beschuldigden, werden onder onduidelijke omstandigheden gedood. In 2015 kwamen onder andere de volgende commandanten zo om het leven: Evgeniy Ishchenko, Aleksey Mozgovoy en Pavel Dremov.¹²⁸

¹²² ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 13-15

¹²³ ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 9-10 ; ICG, 18/07/2016, [url](#) pp. 9 & 11; Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 4

¹²⁴ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 5

¹²⁵ Russia Direct, 18/08/2015, [url](#); CES, 17/06/2015, [url](#); ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 9-10 ; ICG, 18/07/2016, [url](#) pp. 9 & 11; OHCHR, 29/07/2016, [url](#) p. 7

¹²⁶ CES, 17/06/2015, [url](#)

¹²⁷ CES, 17/06/2015, [url](#)

¹²⁸ CES, 17/06/2015, [url](#) ; ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 13 ; CES, 29/11/2017, [url](#)

De separatisteneenheden waren volgens ICG oorspronkelijk weinig gedisciplineerd en hadden nauwelijks een capabele leiding. De eenheden zijn ondertussen zowat allemaal gereorganiseerd door Russische officieren die de leiding overnamen. Deze reorganisatie leidde volgens ICG tot een sterke afname van de rechtstreekse controle over de eenheden door de leiding van de DVR.¹²⁹ In 2017 schrijft CES dat de militaire eenheden van de DVR en de LVR gecontroleerd worden door Russische strijdkrachten, de militaire inlichtingendienst (GRU) en de FSB.¹³⁰

Hieronder staat een overzicht van enkele van de voornaamste separatisteneenheden¹³¹:

- Oplot bataljon: Opgericht door Aleksandr Zakharchenko, het huidige hoofd van de DVR. Het was een van de eerste separatistische strijdersgroepen. In 2015 wordt Mikhail Tikhonov als hun commandant genoemd.
- Vostok brigade: Opgericht door Aleksandr Khodakovsky, het hoofd van de Veiligheidsraad van de DVR. Vostok is betrokken bij speciale operaties en zou ook buitenlanders in zijn rangen tellen.
- Russisch-Orthodox leger: Zou mogelijk 4.000 leden tellen en werd geleid door de Russische officier Igor "Strelkov" Girkin tot deze de Donbas verliet. Mikhail Veri wordt in 2015 genoemd als commandant.
- Voskhod bataljon: Opgericht in juni 2014 en telt mogelijk een 300-tal leden. In 2015 wordt Valery Kaurov als commandant vermeld.
- Sparta en Somalia bataljons. Ze werden respectievelijk geleid door Arceny Pavlov en Mikhail Tolstukh (Pavlov werd in oktober 2016 gedood). Deze bataljons waren nauw betrokken bij de strijd voor de luchthaven van Donetsk.
- Leger van het Zuidoosten: Deze eenheid omvat het grootste deel van de strijdkrachten van de LVR en is samengesteld uit een tiental kleinere eenheden. Na de dood van de eerste commandant, Aleksey Mozgovoi, wordt in 2015 Sergey Ignatiev als commandant genoemd.

4.3. Russische Federatie

Dit deel handelt over reguliere Russische legereenheden die rechtstreeks onder Russisch bevel opereren. Russische staatsburgers die zich als vrijwilliger aansluiten bij separatistische strijdkrachten in de Donbas horen niet bij deze categorie.

Het Britse militaire Royal United Services Institute (RUSI) schrijft dat Russische artillerie vanaf juni 2014 vanuit de Russische Federatie Oekraïense troepen beschoot toen die met succes oprukten tegen de separatistische eenheden. Vanaf 11 augustus 2014 was er volgens RUSI een eerste grote instroom van reguliere Russische troepen die actief deelnamen aan de strijd aan de zijde van de separatisten. In augustus 2014 waren er tussen de 3.500 en de 6.500 Russische manschappen actief in Oekraïne wat opliep tot ongeveer 10.000 in december 2014. Eind februari 2015 waren er nog 8.000 à 9.000 Russische manschappen in de Donbas aanwezig die volgens ICG actief deelnamen aan de gevechten. In maart 2015 liep dit aantal nog op met een kleine 2.000.¹³² Volgens de Oekraïense generale staf zijn er in september 2016 nog 6.000 Russische militairen actief in de Donbas.¹³³ In december 2016 schrijft ICG dat er nog 5.000 à 6.000 Russische manschappen in de Donbas aanwezig zijn.¹³⁴

¹²⁹ ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 9-10; ICG, 01/03/2016, [url](#) ; ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 13; IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 24-25

¹³⁰ CES, 29/11/2017, [url](#)

¹³¹ Russia Direct, 18/08/2015, [url](#)

¹³² Royal United Services Institute, 09/03/2015, [url](#); ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 2; ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 9

¹³³ Ukraine Today, 06/09/2016, [url](#)

¹³⁴ ICG, 19/12/2017, [url](#)

Een rapport van de ngo Ukrainian Helsinki Human Rights Union documenteert hoe het Russische leger militaire steun verleent aan DVR en LVR troepen door wapenleveringen, rechtstreekse deelname aan gevechten en plannen van militaire operaties. Daarnaast vermeldt het rapport dat ook private militaire bedrijven met nauwe banden met de Russische ordediensten deelnemen aan de strijd in de Donbas. Voorbeelden van enkele van dergelijke bedrijven zijn: RSB-Group, MAR, ATK-Group en Wagner Group.¹³⁵

Volgens RUSI worden de Russische eenheden niet in hun normale samenstelling opgesteld, maar worden ze ad hoc samengesteld uit militaire eenheden van verschillende geografische locaties in de Russische Federatie. Zo kan het aantal slachtoffers verspreid worden over de verschillende Russische eenheden die deelnamen aan de operatie waardoor de slachtoffers gemakkelijker te verbergen zijn.¹³⁶ Ook Prometheus schrijft dat de Russische troepen in de Donbas uit verschillende geografische locaties in de Russische Federatie komen, maar ook van Russische militaire basissen in Tadzjikistan, Transnestrïë, Abkazië en de Krim.¹³⁷

Sinds het beëindigen van de actieve militaire operatie is het aantal Russische militaire eenheden in de Donbas sterk verminderd volgens CES, ICG en Prometheus. Russische eenheden zijn nog wel sterk aanwezig aan de Russische zijde van de grens met oostelijk Oekraïne en kunnen snel ontplooid worden in de Donbas. Het Institute for the Study of War schrijft in 2018 dat het Russische 20ste Gecombineerde-wapens Leger waarschijnlijk verantwoordelijk is voor de acties in Oost-Oekraïne. Het controleert de 3de en de 144ste Gemotoriseerde geweerddivisies. Daarnaast heeft Rusland ook nog twee infanteriebataljons in Moldavië en sinds de lente van 2017 vier regimenten van de 150ste Gemotoriseerde geweerddivisie in de nabijheid van Oekraïne.¹³⁸ Het International Institute for Strategic Studies schrijft in 2018 dat Rusland zijn troepen aan de grens met Oekraïne blijft versterken met zowel manschappen als infrastructuur. Voordien waren daar nauwelijks troepen aanwezig, maar nu brengt men er vanuit heel Rusland troepen naartoe en richt men er nieuwe legerbrigades op.¹³⁹

De Russische eenheden zijn niet meer actief aan het front, maar staan opgesteld aan de tweede of derde verdedigingslijn of voeren ondersteunende functies uit. Alleen Russische officieren die lokale eenheden leiden of beperkte aantallen Russische speciale eenheden opereren nog aan de frontlijn. Volgens het Institute for the Study of War doen de Russische troepen zo ervaring op in het inschakelen van lokale strijdersgroepen.¹⁴⁰

OHCHR citeert in februari 2016 het OSCE volgens welke er nog steeds dagelijks mannen en vrouwen in militaire kledij de grens tussen de Russische Federatie en de Donbas oversteken. De Oekraïense generale staf gaat er van uit dat de Russische reguliere eenheden zo in kleine groepen de Donbas binnenkomen en geregeld afgelost worden. In rapporten van juni en september 2016 schrijft OHCHR dat er dan nog steeds vanuit de Russische Federatie munitie, wapens en manschappen naar de Donbas gevoerd worden wat het conflict in stand houdt.¹⁴¹ Ook in 2018 maakt OSCE nog melding van transporten die vanuit de Russische Federatie de onbewaakte grens tussen de separatistische gebieden en de Russische Federatie oversteken.¹⁴²

¹³⁵ Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 30/05/2018, [url](#)

¹³⁶ Royal United Services Institute, 09/03/2015, [url](#)

¹³⁷ Prometheus Center, 04/2017, [url](#) p. 69

¹³⁸ CES, 17/06/2015, [url](#); ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 2; ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 9 ; Prometheus Center, 04/2017, [url](#) pp. 67-68; Institute for the Study of War, 03/2018, [url](#) pp. 12 & 15

¹³⁹ International Institute for Strategic Studies, 13/02/2018, [url](#), p. 172

¹⁴⁰ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 12; Ukraine Today, 06/09/2016, [url](#); Prometheus Center, 04/2017, [url](#) pp. 67-68; Institute for the Study of War, 03/2018, [url](#) p. 10

¹⁴¹ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 10; OHCHR, 03/06/2016, [url](#) ; OHCHR, 15/09/2016, [url](#) p. 5, 8; Ukraine Today, 06/09/2016, [url](#)

¹⁴² OSCE, 19/10/2018, [url](#); OSCE, 21/09/2018, [url](#)

ICG schrijft in een rapport van februari 2016 dat leidinggevende personen van de DNR in private gesprekken verklaren dat de DNR politiek en militair volledig afhankelijk is van Rusland. Ook op vlak van budget is dit het geval; 70 à 90% van het DVR budget wordt betaald door Moskou.¹⁴³

Wat betreft verliezen die Russische troepen leden in de Donbas is er geen officiële informatie beschikbaar. De Russische versie van het tijdschrift Forbes schrijft dat volgens kortstondig beschikbare gegevens over uitgaven van het Russische ministerie van Defensie er in 2015 2.000 nieuwe uitkeringen betaald werden aan nabestaanden van Russische militairen gesneuveld in een gewapend conflict en 3.200 uitkeringen aan Russische militairen die zwaar gewond raakten bij een gewapend conflict. Volgens Forbes gaat dit over Russische militairen die vochten in de Donbas.¹⁴⁴

5. Typologie van het geweld in de Donbas

5.1. Militair geweld

In het eerste hoofdstuk van deze COI-Focus staat dat sinds het uitbreken van het conflict in februari 2014 er zich periodes van hevige gevechten met de inzet van zware wapens hebben voorgedaan in de Donbas. In de periode die deze COI Focus behandelt (november 2015 - november 2018) doet het militaire geweld zich voornamelijk voor langs de zogenaamde contactlijn (zie hoofdstuk 6. Geografische verdeling) en bestaat het vooral uit wederzijdse beschietingen met artillerie, mortieren en geweervuur en acties door sluipschutters. Daarnaast is er ook sprake van zogenaamde *hit-and-run*-aanvallen door beide partijen waarbij kleine eenheden kort het vijandelijke gebied binnendringen voor een beperkte militaire actie en zich vervolgens terugtrekken. In deze zone rond de contactlijn werden en worden er mijnevelden aangelegd, zowel anti-persoons- als anti-tank-mijnen. De posities van mijnevelden worden volgens ICG en Ukraine-Analysen vaak niet bijgehouden zodat kennis hierover met troepenrotaties verloren gaat.¹⁴⁵

In juni 2018 schrijft OHCHR dat er nabij de contactlijn nog steeds artillerie, mortieren en raketlanceerinstallaties aanwezig zijn en dat deze frequent gebruikt worden, in strijd met het Minsk-akkoord.¹⁴⁶

OHCHR, PACE, IGC, IPHR en OSCE schrijven dat de Oekraïense strijdkrachten geregeld posities innemen nabij steden en dorpen en dat gewapende eenheden van de DVR en de LVR zich vaak opstellen binnen residentiële zones. Dit brengt de plaatselijke burgerbevolking in gevaar bij het uitbreken van gevechten en beschietingen. Beide partijen in het conflict zetten militaire posities op in tuinen, woningen en appartementen van burgers, in scholen en peuterscholen in of nabij hospitalen. Daarbij wordt voor een deel militair materiaal gebruikt dat niet in staat is om precieze beschietingen uit te voeren. Soms plaatsen militairen zich in een civiele zone om beschietingen uit te voeren en vertrekken dadelijk erna. Bij beantwoording van deze beschietingen lopen de burgers een risico.¹⁴⁷

¹⁴³ ICG, 05/02/2016, [url](#) p. 7

¹⁴⁴ Forbes, 25/08/2015, [url](#)

¹⁴⁵ OCHA, 26/10/2016, [url](#); OCHA, 18/10/2016, [url](#); PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 2; ICG, 18/07/2016, [url](#) pp.1-6; HRW, 06/04/2015, [url](#); UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 1; HRW, 17/02/2017, [url](#); OSCE, 16/09/2017, [url](#); Ukraine-Analysen nr. 204, 06/07/2018, [url](#) p. 23

¹⁴⁶ OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 4-7

¹⁴⁷ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 6 & 11; OSCE, 31/08/2016, [url](#); OSCE, 20/07/2016, [url](#); PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 2; ICG, 18/07/2016, [url](#) pp. 3-4; OHCHR, 04/05/2016, [url](#) pp. 14-15; IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 34-38; Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) pp. 30-31; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 4; OSCE, 16/09/2017, [url](#) pp. 16-19; OSCE, 16/02/2017, [url](#) pp. 4-6; OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 5; IPHR, 19/12/2017, [url](#) pp. 84-86; OHCHR, 20/06/2018, [url](#) pp. 4-7

Volgens PACE worden residentiële zones soms doelbewust en op een willekeurige wijze beschoten.¹⁴⁸ In 2017 publiceert de ngo IPHR een rapport waarin het tientallen incidenten documenteert waarbij civiele doelwitten ofwel doelbewust beschoten werden ofwel als zijdelingse schade vielen bij militaire acties zonder dat men rekening houdt met de nabijheid van civiele infrastructuur.¹⁴⁹ In 2018 schrijft ICH dat Oekraïense strijdkrachten minder vaak militaire installaties nabij dicht bewoonde zones plaatsen dan de separatisten, maar dat het dus nog wel steeds plaats vindt. Hierbij is er sprake van een afstand van enkele honderden tot tien meter.¹⁵⁰

Human Rights Watch (HRW) en OHCHR melden dat zowel Oekraïense als separatistische troepen gebruik maakten van verboden clustermunitie in bewoonde gebieden in de Donbas. HRW stelde het gebruik vast tijdens missies in de regio in 2014 en 2015. HRW documenteerde het gebruik van clustermunitie in minstens zeven steden en dorpen waarbij minstens dertien burgers om het leven kwamen. OCHR spreekt van tientallen gedocumenteerde incidenten.¹⁵¹

Zowel het Oekraïense leger als de separatisten maken gebruik van landmijnen waaronder anti-persoonsmijnen. Dit ondanks het feit dat Oekraïne in 1997 het verdrag voor verbod op landmijnen tekende. Volgens OHCHR zijn er op grote stukken landbouwgrond in Oost-Oekraïne landmijnen geplaatst. Er zijn meerdere meldingen van personen die gedood of verwond werden door landmijnen. In de nabijheid van de contactlijn is het risico hiertoe het grootst.¹⁵² Op 1 maart 2016 tekent de Trilaterale Contactgroep een overeenkomst volgens welke tegen 31 maart 2016 alle mijnevelden in bewoonde gebieden aangeduid en omheind moeten worden. Volgens OSCE is deze overeenkomst niet uitgevoerd en legt men nog voortdurend nieuwe mijnevelden en *boobytraps* aan.¹⁵³ In september 2017 merkt OHCHR op dat burgers nabij de contactlijn een risico lopen ten gevolge van mijnen en *boobytraps*. De strijdende partijen ontmijnen niet en duiden mijnevelden die zich in gebieden bevinden waar burgers vaak komen niet aan.¹⁵⁴ In december 2017 schrijft OHCHR dat het risico voor de burgerbevolking verder toegenomen is door een verhoogd aantal mijnen en IED nabij drukbezochte plaatsen en civiele infrastructuur.¹⁵⁵ In november 2018 herhaalt OSCE dat er nog steeds een sterke aanwezigheid van mijnen is in de conflictzone en dat men er nog nieuwe plaatst. Zo stellen OSCE-waarnemers in november 2018 nieuwe mijnevelden vast nabij de dorpen Vodianen en Pikuzy.¹⁵⁶ Ukraine-Analysen citeert cijfers van de Oekraïense overheid volgens welke er een gebied van 7.000 km² in overheid gecontroleerd gebied met mijnen en blindgangers besmet is en een gebied van 9.000 km² in de separatistische gebieden.¹⁵⁷ Volgens OCHA verblijven er in mei 2018 langs de contactlijn ongeveer 1.9 miljoen personen in zones waar landmijnen en onontpofte explosieven aanwezig zijn.¹⁵⁸ In november 2018 vermeldt OCHA dat deze explosieven in 2018 het grootste aantal slachtoffers veroorzaken met 112 burgerdoden tot dan toe.¹⁵⁹

5.2. Ander conflict gelieerd geweld

OHCHR, UNHCR, PACE, de ngo's Vostok-SOS en IPHR schrijven in verschillende rapporten in 2015, 2016, 2017 en 2018 dat er in de DVR en de LVR sprake is van ernstige mensenrechtenschendingen

¹⁴⁸ PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 2

¹⁴⁹ IPHR, 19/12/2017, [url](#)

¹⁵⁰ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 20

¹⁵¹ HRW, 19/03/2015, [url](#); HRW, 06/2015, [url](#); OHCHR, 04/05/2016, [url](#) pp. 13-14

¹⁵² OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 9; OSCE, 30/11/2018, [url](#)

¹⁵³ OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 22 & 24; OSCE, 30/11/2018, [url](#)

¹⁵⁴ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 4

¹⁵⁵ OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 5

¹⁵⁶ OSCE, 30/11/2018, [url](#)

¹⁵⁷ Ukraine-Analysen nr. 204, 06/07/2018, [url](#) p. 23

¹⁵⁸ OCHA, 07/05/2018, [url](#)

¹⁵⁹ OCHA, 23/11/2018, [url](#)

tegen de burgerbevolking. Hierbij is er sprake van buitenrechtelijke executies, foltering en mishandeling, ontvoeringen, illegale detentie en dwangarbeid. De plaatselijke bevolking kan hierbij geen beroep doen op een effectieve bescherming van haar rechten. Er is geen betrouwbaar rechtssysteem voorhanden.¹⁶⁰

OHCHR documenteerde arbitraire executies die uitgevoerd werden door strijderseenheden die onder controle staan van de DVR en de LVR. OHCHR vermeldt onder andere volgende strijderseenheden: Kerch, Odessa, Rus, Somalia, Sparta, Vostok, Zaria, Brianka SSSR en International Pyatnashki bataljon.¹⁶¹

Volgens OCHA en de lokale ngo koepel Justice for Peace in Donbas (JPD) is er voor personen die langs de contactlijn verblijven een verhoogd risico voor gendergerelateerd geweld. Vooral vrouwen, meisjes en jonge mannen lopen risico. OCHA ziet de concentratie van militairen, zwakke ordehandhaving en straffeloosheid als factoren die deze risico's verhogen. Volgens onderzoek van JPD doen een groot deel van de gedocumenteerde gevallen van gendergerelateerd geweld zich voor in de DVR en de LVR en is in het algemeen het aantal van dergelijke gevallen sterk onderschat.¹⁶²

OHCHR voerde onderzoek uit naar conflict gerelateerd seksueel geweld in Oekraïne in de periode maart 2014 – 31 januari 2017. Volgens de bevindingen van OHCHR wordt seksueel geweld niet als strategisch of tactisch wapen gebruikt door de strijdende partijen in Oekraïne. De meeste gedocumenteerde gevallen deden zich volgens OHCHR voor in de context van detenties, zowel door overheidseenheden als door LVR en DVR eenheden. Zowel mannen als vrouwen zijn hiervan het slachtoffer. Naast rechtstreeks seksueel geweld werden slachtoffers ook vaak bedreigd met seksueel geweld tegen hun naasten. De meeste getuigenissen dateren van 2014 – 2015, maar volgens OHCHR vindt het plaats tot in 2017 en 2018. Buiten plaatsen van detentie lopen burgers, vooral vrouwen, ook risico voor seksueel geweld aan controleposten van zowel Oekraïense als van DLV en DVR eenheden. De aanwezigheid van gewapende troepen in bevolkte zones verhoogt ook daar het risico op seksueel geweld. Er is volgens OHCHR een hoge mate van straffeloosheid voor daders van conflict gerelateerd seksueel geweld.¹⁶³ Volgens cijfers die de Ukrainian Helsinki Human Rights Union verkreeg van de Oekraïense Generale Procuratuur werden er in de periode april 2014 – december 2016 voor misdaden begaan in de door de overheid gecontroleerde Donetsk en Lugansk regio vier leden van de ordediensten beschuldigd van verkrachting en één lid van de ordediensten van verkrachting met verzwarende omstandigheden.¹⁶⁴

OHCHR schrijft dat personen die in de onmiddellijke nabijheid van de contactlijn leven geen toegang tot justitie hebben. Zowel de Oekraïense autoriteiten als de separatisten falen systematisch om ernstige mensenrechtenschendingen te onderzoeken die plaatsvinden in de nabijheid van de contactzone.¹⁶⁵ ICG stelt in 2016 dat het gedrag van Oekraïense troepen nabij de contactlijn verbeterd is sinds het begin van het conflict toen er veel sprake was van ongedisciplineerdheid, dronkenschap en geweld.¹⁶⁶ In 2017 en 2018 is deze situatie volgens ICG en Ukrainian Center for Independent Political Research nog verder verbeterd. Dorpelingen die nabij de contactlijn wonen verklaarden aan de onderzoekers dat ze vaak vriendelijke of toch minstens hoffelijke omgang hebben met soldaten, waaronder vroegere leden van vrijwilligersbataljons. Het aantal negatieve incidenten is afgenomen en

¹⁶⁰ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2 ; OHCHR, 03/03/2016, [url](#) pp. 8 & 15-19; OHCHR, 15/09/2016, [url](#) p. 5; PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 1; IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 27-30; UNHCR, 19/09/2015, [url](#) pp. 1-2; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 14-15; Vostok SOS, 05/2018, [url](#)

¹⁶¹ OHCHR, 14/07/2016, [url](#) p. 3; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 14-15

¹⁶² OCHA, 26/10/2016, [url](#); Ukrainian Centre for Social Reforms, 30/11/2015, [url](#) ; Justice for Peace in Donbas, *Unspoken Pain, Gender-based violence in the conflict zone of Eastern Ukraine*, 09/2016, [url](#)

¹⁶³ OHCHR, 16/02/2017, [url](#); OHCHR, 12/12/2017, [url](#); OHCHR, 19/03/2018, [url](#) p. 12

¹⁶⁴ Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 16/06/2017, [url](#)

¹⁶⁵ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 21

¹⁶⁶ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 5

lokale bewoners merken dat de militairen humanitaire acties opzetten en onder andere voedsel en brandstof voorzien.¹⁶⁷

5.3. Illegale detentie en verdwijningen

OHCHR, IPHR, Amnesty International (AI) en HRW schrijven dat de acties die de Oekraïense overheid onderneemt om zijn territoriale integriteit en orde te bewaren in de conflictzone gepaard gaan met meldingen van gedwongen verdwijningen, arbitraire en incommunicado-detentie, foltering en mishandeling. Dit ten opzichte van personen die ervan verdacht worden in te gaan tegen de territoriale integriteit van Oekraïne of van het verlenen van steun aan de DVR of de LVR. Meldingen van dergelijke incidenten komen vooral uit de conflictzone zelf en de steden Kharkiv, Mariupol en Zaporizhia. In de periode 2014 – begin 2015 lijken vooral Oekraïense vrijwilligersbataljons zich hieraan schuldig te maken (vaak in samenwerking met de SBU, de Oekraïense geheime dienst). OHCHR documenteerde onder andere dergelijke detenties door de vrijwilligerseenheden Aidar, Azov, Dnipro-1, Harpun, Kiev-2 en Shakhtarsk. Vanaf eind 2015 tot heden is het voornamelijk de SBU die zich hieraan schuldig maakt. Leden van de SBU zouden hierbij een grote mate van straffeloosheid genieten. In 2017 en 2018 ontving OHCHR nog verschillende meldingen van foltering van arrestanten in de door de overheid gecontroleerde zone. Dit wordt systematisch gedaan door de SBU om bekentenissen te verkrijgen van conflict-gerelateerde gedetineerden, maar er zijn ook meldingen dat leden van het Azov-bataljon bijvoorbeeld zich hieraan schuldig maken.¹⁶⁸

In september 2017 schrijft OHCHR dat het nog steeds meldingen krijgt over moorden en verdwijningen, maar dat dit vooral incidenten betreft die plaatsvonden in 2014. Minstens een deel van deze incidenten die in 2014 plaatsvonden blijven straffeloos.¹⁶⁹

In de door de overheid gecontroleerde gebieden van Oekraïne zijn er ook meldingen van het bestaan van illegale plaatsen van detentie. Het is in de eerste plaats de SBU die gebruik maakt van dergelijke illegale detentieplaatsen die dan vaak gelokaliseerd zijn in de kelders van SBU gebouwen. Volgens OHCHR gebruikt men in deze instellingen consequent foltering en mishandeling van de gedetineerden om informatie te verkrijgen of om hen te bestraffen. De SBU ontkent het bestaan van dergelijke illegale plaatsen van detentie en zoals OHCHR aangeeft zijn ze dus niet toegankelijk voor controle. OHCHR documenteert ook in 2018 nog verschillende dergelijke detenties.¹⁷⁰ Volgens de lokale ngo-koepel Justice for Peace in Donbas (JPD) werd deze praktijk door de Oekraïense troepen voornamelijk toegepast in de periode 2014 – begin 2015. Het was niet wijdverspreid en werd niet gebruikt als middel voor de politieke repressie van de lokale bevolking.¹⁷¹ Ukrainian Helsinki Union for Human Rights rapporteert evenwel dat in de periode 2014-2015 door de Oekraïense ordediensten niet alleen separatisten in plaatsen van illegale detentie opgesloten werden, maar ook gewone burgers die geen rol speelden in het conflict.¹⁷²

¹⁶⁷ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 19; Ukrainian Center for Independent Political Research, 10/2017, [url](#) pp. 19-20

¹⁶⁸ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3 ; OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 8 & 15-21; OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 14; OHCHR, 04/05/2016, [url](#) p. 16; AI & HRW, 21/07/2016, [url](#); IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 50-53; OHCHR, 14/07/2016, [url](#) pp. 3-4; UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 2; OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 2; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 11; HRW, 15/09/2017, [url](#); Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 16/06/2017, [url](#); OHCHR, 19/03/2018, [url](#) pp. 6-7; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 12

¹⁶⁹ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 8

¹⁷⁰ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 16; OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 14; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 12

¹⁷¹ Justice for Peace in Donbas, *Places of illegal detention*, 09/2016, [url](#) p. 12

¹⁷² Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 16/06/2017, [url](#)

In 2017 en 2018 schrijft OHCHR dat het in die periode nog steeds meldingen krijgt van gevallen waarbij Oekraïense militairen personen arresteren en ze 24 uren incommunicado houden alvorens ze overgebracht worden naar een officiële detentieplaats.¹⁷³

OHCHR vermeldt verder dat er zich in 2017 verschillende gevallen voordeden waarbij de SBU in door de overheid gecontroleerde gebieden personen arresteert die een bedrijf hebben in de separatistische gebieden en er belastingen betalen. Omwille van het betalen van deze belastingen worden ze beschuldigd van terrorisme.¹⁷⁴

In 2018 schrijft ICG dat er ten opzichte van 2015 een afname is van het aantal illegale detenties en de hardheid van de behandeling van de gevangenen door de Oekraïense ordediensten. Ze doen zich evenwel nog voor en de ordediensten genieten straffeloosheid voor dergelijke detenties. De ordediensten kunnen overgaan tot dergelijke detenties omdat ze bijvoorbeeld iemand verdenken van collaboratie met de separatisten of omdat burgers uitgebreid praten over troepenbewegingen.¹⁷⁵

OHCHR, IPHR, AI en HRW schrijven dat in de DVR en de LVR de plaatselijke ordediensten werken zonder enig toezicht of controle. Ze arresteren er arbitrair personen en houden ze gevangen in hun eigen detentieplaatsen. Hierbij zou er ook sprake zijn van foltering en arbitraire executies. De organisaties en ook Civic Solidarity voegen er aan toe dat ze slechts beperkte toegang tot de separatistische republieken hebben, wat het verifiëren van informatie sterk bemoeilijkt. AI en HRW documenteerden enkele gevallen van arbitraire arrestatie, detentie en foltering in de DVR en de LVR. In december 2017 voegt OHCHR er aan toe dat in de DVR en de LVR arbitraire detenties en "rechtsvervolg" als één en hetzelfde beschouwd kunnen worden aangezien men geen beroep kan indienen tegen rechtsvervolg.¹⁷⁶

In de DVR en de LVR zijn er eveneens meerdere meldingen van het bestaan van illegale plaatsen van detentie. Volgens OHCHR zijn zowel de illegale plaatsen van detentie als gekende plaatsen van detentie in de LVR en DVR niet toegankelijk voor controle door nationale of internationale organisaties. Getuigenissen aan OHCHR over deze detentieplaatsen leiden tot ernstige bezorgdheid over de behandeling van de gevangenen en volgens OHCHR is er een hoge waarschijnlijkheid dat er zich ernstige mensenrechtenschendingen voordoen.¹⁷⁷ Ook in 2018 heeft OHCHR geen toegang tot plaatsen van detentie in de LVR en de DVR.¹⁷⁸

In 2016 schrijven OHCHR en de lokale ngo-koepel Justice for Peace in Donbas (JPD) dat willekeurige detenties in de separatistische gebieden een ongeziene omvang gekregen hebben met een uitgebreid netwerk aan detentieplaatsen. JPD kon in de DVR en de LVR minstens 139 illegale detentieplaatsen identificeren. Duizenden personen zijn in dergelijke plaatsen vastgehouden waar ze blootgesteld kunnen worden aan foltering en mishandeling. Volgens JPD en Civic Monitoring wordt het gebruikt als middel voor politieke repressie van de lokale bevolking in de DVR en de LVR.¹⁷⁹ OHCHR, AI en HRW schrijven dat deze plaatsen van detentie in de DVR en de LVR beheerd worden door hun respectievelijke ministeries voor Staatsveiligheid (MGB, *Ministerstvo Gosudarstvennoy Bezopasnosti*). Dit zijn lokale ordediensten die zeer uitgebreide bevoegdheden hebben en zonder enig toezicht of

¹⁷³ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 9; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) pp. 11-12

¹⁷⁴ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 10

¹⁷⁵ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 22

¹⁷⁶ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3 ; OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 8 & 15-21; OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 14; OHCHR, 04/05/2016, [url](#) p. 16; AI & HRW, 21/07/2016, [url](#); IPHR, 07/10/2015, [url](#) pp. 50-53; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 10-11; Civic Solidarity, 07/09/2016, [url](#); OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 3; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 19

¹⁷⁷ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 16; AI & HRW, 21/07/2016, [url](#); OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 10, 12-13; OHCHR, 19/03/2018, [url](#) pp. 6-7

¹⁷⁸ OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 13; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 11

¹⁷⁹ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 9; Justice for Peace in Donbas, 2015, [url](#); Justice for Peace in Donbas, *Places of illegal detention*, 09/2016, [url](#) pp. 5-9; Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 8

controle werken.¹⁸⁰ Volgens OHCHR is het tot in 2018 een courante praktijk van de MGB van de LVR en van de DVR om arrestanten minstens een maand incommunicado te houden om zo materiaal voor een aanklacht te kunnen verzamelen. Familie en advocaten hebben in deze periode geen toegang tot de gedetineerden en weten niet waar men ze vasthoudt. OHCHR documenteerde minstens veertig dergelijke detenties in de DVR in de eerste helft van 2018.¹⁸¹

Ook in 2017 en 2018 vinden er nog dergelijke incidenten plaats. OHCHR geeft een voorbeeld van een man die in Lugansk woont en op 27 april 2017 verdween nadat hij naar zijn werk ging. Enige dagen later bemerkte zijn familie een mediabericht volgens welke zijn verminkte lijk gevonden was in de stad Lugansk.¹⁸² De DVR verklaart zelf dat ze in 2017 246 personen arresteerden op verdenking van spionage of hoogverraad.¹⁸³ De ngo Vostok-SOS geeft in een rapport van mei 2018 verschillende voorbeelden van arbitraire detenties in de LVR en de DVR.¹⁸⁴

Van het begin van het conflict in april 2014 tot april 2016 opende de Oekraïense politie 3.687 criminele onderzoeken van in de DVR en de LVR vermiste personen. Daarnaast opende ze 2.755 criminele onderzoeken naar ontvoeringen. De meerderheid van deze vermiste personen zijn ondertussen gevonden maar honderden blijven spoorloos.¹⁸⁵ Over het precieze aantal van nog vermiste personen is er onduidelijkheid. De Oekraïense politie en de SBU vermelden eind 2015 respectievelijk dat ze weet hebben van 741 en 774 vermiste personen ten gevolge van het conflict. In december 2016 ontving het Rode Kruis van de Trilaterale Contactgroep een lijst van 762 personen en in februari 2016 verklaarde de zogenaamde ombudsman van de DVR dat hij 420 vermiste personen geregistreerd heeft.¹⁸⁶ Op 16 november 2017 zijn er volgens de publieke databank van vermiste personen van de Nationale politie van Oekraïne 1.476 personen vermist sinds april 2014. De Politie van de regio Donetsk schrijft dat er in hun regio sinds dan 1.646 personen vermist zijn. In juli 2018 schat het Rode Kruis dat er sinds het begin van het conflict meer dan 1.500 vermiste personen zijn, waarvan er 650 zaken onopgelost zijn.¹⁸⁷ De DVR autoriteiten verklaren op hun beurt in 2017 dat er bij hen 509 personen als vermist opgegeven zijn. In 2018 daalt dit aantal tot 455 personen.¹⁸⁸

OHCHR merkt op dat van de als vermist aangeduide personen een deel mogelijk behoort tot de ongeïdentificeerde dodelijke slachtoffers die gevonden werden. Zo zijn er in april 2016 in mortuaria in Oekraïne nog 828 ongeïdentificeerde lichamen van de 1.351 slachtoffers die men in door Oekraïne gecontroleerd gebied vond. In mortuaria in de DVR en de LVR liggen een niet nader bepaald aantal niet geïdentificeerde slachtoffers.¹⁸⁹ In september 2017 schrijft OHCHR dat volgens hen een groot deel van de vermisten feitelijk overleden is. Het merkt hierbij op dat in de DVR nog maar sinds kort identificaties aan de hand van DNA uitgevoerd kunnen worden, terwijl dit in de LVR nog steeds niet het geval is. Een deel van de vermisten kunnen echter nog steeds in illegale gevangenissen vastgehouden worden, zowel in de separatistische gebieden als in door Kiev gecontroleerd gebied.¹⁹⁰

De Oekraïense mensenrechtenorganisatie Ukrainian Helsinki Human Rights Union (UHHRU) geeft in 2017 cijfers volgens welke de LVR en DVR 3.200 personen ontvoerden sinds het begin van het conflict.

¹⁸⁰ AI & HRW, 21/07/2016, [url](#) pp. 42-59; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 16-17; OHCHR, 19/03/2018, [url](#) p. 7

¹⁸¹ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 10; OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 14; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 13

¹⁸² OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 10

¹⁸³ OHCHR, 19/03/2018, [url](#) p. 7

¹⁸⁴ Vostok-SOS, 05/2018, [url](#)

¹⁸⁵ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 13

¹⁸⁶ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 14

¹⁸⁷ ICRC, 12/07/2018, [url](#); ICRC, 30/08/2018, [url](#)

¹⁸⁸ OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 9; Ombudsvrouw van de DPR, 07/12/2018, [url](#)

¹⁸⁹ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 14; OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 13

¹⁹⁰ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 8

Minstens 3.083 personen zijn vrijgelaten via gevangenenruisselingen met de Oekraïense autoriteiten. De Oekraïense zijde liet in totaal 1.553 personen vrij via ruisseling van gevangenen.¹⁹¹

OHCHR vermeldt dat zowel de Oekraïense SBU als de separatisten in de Donbas verdachten onder druk zetten door hun vrouwelijke familieleden te arresteren en te bedreigen met foltering of effectief te folteren.¹⁹² Volgens OHCHR staan de Oekraïense autoriteiten weigerachtig tegenover het onderzoeken van klachten over foltering al heeft het weet van onderzoeken die nu gevoerd worden.¹⁹³

PACE schrijft dat de Oekraïense autoriteiten pogen oorlogsmisdadigers en mensenrechtenschenders die aan de pro-Oekraïense zijde strijden voor justitie te brengen. In de periode maart 2014 – februari 2016 onderzocht de militaire *prokuratura* 726 misdaden begaan door Oekraïense militairen. Van hen werden 622 personen in staat van beschuldiging gesteld.¹⁹⁴ OHCHR schrijft dat ondanks pogingen van de Oekraïense overheid om leden van vrijwilligerseenheden en het Oekraïense leger te vervolgen voor mensenrechtenschendingen, het niveau van straffeloosheid hoog blijft tot in 2018. Er is volgens OHCHR bij conflict gerelateerde strafzaken voor mensenrechtenschendingen geregeld sprake van inefficiënte onderzoeken, politieke druk en beïnvloeding van rechters.¹⁹⁵ De Ukrainian Helsinki Human Rights Union verklaart in 2017 dat de Oekraïense *prokuratura* maar 2% van alle onderzoeken naar illegale detenties in de Donetsk en Lugansk regio's doorstuurde naar de rechtbanken. In totaal bracht men 45 leden van de ordediensten en 2 militairen voor de rechtbank voor aanklachten over dergelijke incidenten in de Donetsk en Lugansk regio.¹⁹⁶ In 2017 veroordeelden Oekraïense rechtbanken twaalf leden van het Oekraïens bataljon Tornado tot gevangenisstraffen tussen de vijf en elf jaar. Dit voor misdaden zoals foltering en seksueel geweld die ze begingen in 2015.¹⁹⁷ In 2018 brengt de International Renaissance Foundation een rapport uit over de rechtspraak in het kader van de gevechten in de Donbas. Het rapport geeft aan dat de rechtspraak voor misdaden begaan door leden van Oekraïense vrijwilligersbataljons en troepen zeer wisselend is. Er zijn gevallen van veroordeling van personen die misdaden begingen in het kader van het conflict, maar daarnaast roept men vaak verzachtende omstandigheden in en zijn er ook gevallen waarbij men de rechtbank onder druk zet om een vrijspraak te bekomen.¹⁹⁸

5.4. Ernst en frequentie

Zoals reeds vermeld in hoofdstuk 1.1 vonden er in de periode april - september 2014 in de Donbas hevige militaire confrontaties plaats. Een staakt-het-vuren in september 2014 leidde tot een daling van het geweld in de Donbas. Hierna veranderde het conflict van een volwaardig militair treffen tot een stellingenoorlog langs de zogenaamde contactlijn waarbij de strijdende partijen elkaar met wisselende intensiteit onder vuur nemen.¹⁹⁹

Begin 2015 was er een toename van het aantal gevechten langs de contactlijn. Na een nieuw akkoord in februari 2015 nam het geweld opnieuw af tot een opflakking in juni-augustus 2015.²⁰⁰ In november 2015 is er volgens OHCHR opnieuw een toename van het aantal gewapende incidenten, voornamelijk rond de stad Donetsk, na een daling in de twee voorgaande maanden.²⁰¹ Op 1 september 2015 was de trilaterale Contactgroep in Minsk een nieuw "stilte regime" overeengekomen wat het

¹⁹¹ Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 18/04/2017, [url](#)

¹⁹² OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 16-17; OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 13-14

¹⁹³ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 17-18; OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 17

¹⁹⁴ PACE, 26/09/2016, [url](#) p. 2

¹⁹⁵ OHCHR, 29/07/2016, [url](#) p. 17; OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 2; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) pp. 12-13 & 15

¹⁹⁶ Ukrainian Helsinki Human Rights Union, 16/06/2017, [url](#)

¹⁹⁷ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 19

¹⁹⁸ International Renaissance Foundation, 09/07/2018, [url](#) pp. 160-182

¹⁹⁹ OHCHR, 03/03/2016, [url](#)

²⁰⁰ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 10

²⁰¹ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2

geweld dus effectief deed afnemen.²⁰² Volgens OHCHR voerden de gewapende eenheden van de DVR en de LVR in de laatste maanden van 2015 en begin 2016 opnieuw intense militaire acties uit tegen de Oekraïense troepen.²⁰³

Ondanks de verschillende staakt-het-vurens vonden er in 2016 zowat dagelijks gewapende incidenten en beschietingen plaats langs de contactlijn.²⁰⁴ Volgens OSCE vond er in de tweede helft van augustus 2016 een sterke stijging van het aantal schendingen van het staakt-het-vuren plaats langs de contactlijn. Vanaf 1 september 2016 nam dit af tot dagelijks een 100-tal incidenten, wat zich in de hele maand september 2016 doorzette. In oktober 2016 nam het aantal incidenten echter opnieuw toe en bedroeg het volgens OSCE enkele honderden staakt-het-vuren schendingen per dag.²⁰⁵ Op 9 november 2016 meldde OSCE dat het aantal schendingen ondertussen opliep tot een duizendtal per dag.²⁰⁶ Volgens OSCE vond 60% van de beschietingen in 2016 plaats in de periode oktober – december 2016.²⁰⁷

Ook in de eerste helft van 2017 zette er zich een verdere toename van het aantal gewapende incidenten rond de contactlijn door wat vervolgens leidde tot een toename van het aantal slachtoffers met 62% in vergelijking met dezelfde periode in het voorgaande jaar.²⁰⁸ Deze stijgingen hielden aan tot 1 juli 2017 toen er een oogst staakt-het-vuren afgesproken werd gevolgd door een staakt-het-vuren voor het begin van het schooljaar. Deze overeenkomsten hielden goed stand, zodat OSCE diplomaten spreken van de “de meest vreedzame zomer sinds het begin van het conflict”.²⁰⁹

Volgens OCHA vinden deze gewapende incidenten op onregelmatige en onvoorspelbare tijdstippen plaats.²¹⁰ ICG merkt op dat er wel vaak een pauze van de beschietingen is rond de middag of de vroege namiddag.²¹¹ OSCE merkt ook op dat in 2016 75% van de incidenten plaatsvonden tussen 19u ‘s avonds en 03u ‘s ochtends.²¹²

De ngo Geneva International Centre for Humanitarian Demining schrijft in zijn jaarrapport voor 2015 dat het voor dat jaar in Oekraïne 25 incidenten met het gebruik van antivoertuigmijnen registreerde waarbij 97 slachtoffers vielen. Hierbij kwam 45% van de slachtoffers om het leven en waren 36% burgers. In zijn jaarrapport voor 2016 stelde deze ngo 37 incidenten met antivoertuigmijnen vast waarbij 101 slachtoffers vielen. 43 kwamen hierbij om het leven en 58 raakten gewond. Deze incidenten deden zich allen voor in de Donetsk en Lugansk regio’s. 69% van de slachtoffers waren niet-burgers.²¹³ In 2017 registreerde de organisatie 31 incidenten met antivoertuigmijnen waarbij 74 slachtoffers vielen. 27 % van de slachtoffers waren burgers.²¹⁴

De ngo International NGO Safety Organisation registreerde in de periode januari – september 2018 9.117 gewelddadige incidenten in Oekraïne. Onderstaande tabel geeft de verdeling van deze incidenten over het jaar²¹⁵:

²⁰² OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 10

²⁰³ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 10-11; ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 1

²⁰⁴ OCHA, 18/10/2016, [url](#); ICG, s.d., [url](#); CES, 10/08/2016, [url](#)

²⁰⁵ OSCE, 31/08/2016, [url](#); OSCE, 14/09/2016, [url](#); OSCE, 29/09/2016, [url](#); OSCE, 27/10/2016, [url](#)

²⁰⁶ OSCE, 09/11/2016, [url](#)

²⁰⁷ OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 10

²⁰⁸ OCHA, 31/08/2017, [url](#)

²⁰⁹ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 7

²¹⁰ OCHA, 26/10/2016, [url](#)

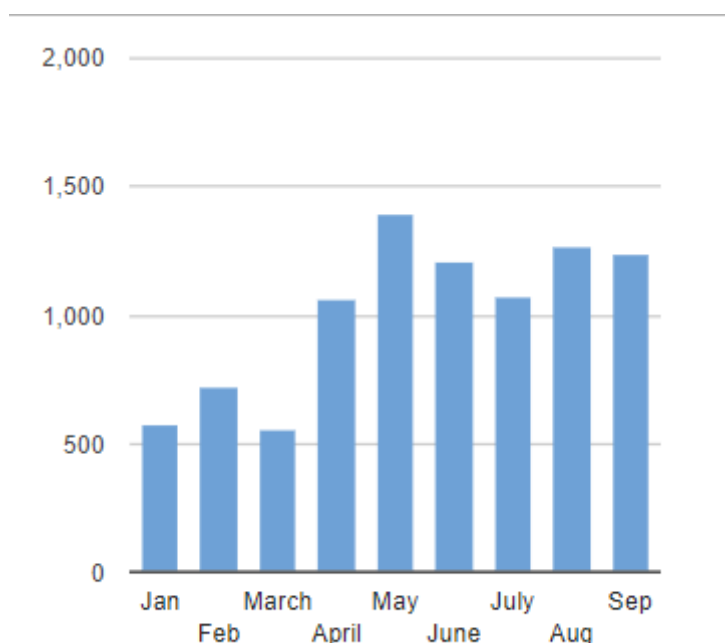
²¹¹ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 4

²¹² OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 12

²¹³ Geneva International Centre for Humanitarian Demining, 06/04/2016, [url](#) p. 13; Geneva International Centre for Humanitarian Demining, 08/05/2017, [url](#) p. 13

²¹⁴ Geneva International Centre for Humanitarian Demining, 28/05/2018, [url](#)

²¹⁵ International NGO Safety Organisation, s.d., [url](#)

INSO, Gewelddadige incidenten per maand in 2018.

6. Doelwitten van het geweld in de Donbas

6.1. Algemeen

In augustus 2018 schrijft Radio Free Europe dat er in het conflict in de Donbas tot dan in totaal 10.400 personen om het leven kwamen.²¹⁶ Op 15 augustus 2017 schreef OHCHR dat er 10.225 dodelijke slachtoffers bij het conflict vielen en er 24.541 gewond raakten. Volgens schattingen zijn minstens 2.505 van de dodelijke slachtoffers burgers. In september 2016 bedroeg het aantal dodelijke slachtoffers 9.574 personen.²¹⁷

De DVR autoriteiten verklaren dat er in de DVR in de periode februari 2014 – 1 december 2017 4.543 dodelijke slachtoffers vielen.²¹⁸ Op 1 december 2018 liep dit cijfer op tot 4.721. Dit cijfer maakt geen onderscheid tussen burgers en militairen. Volgens gegevens van de ombudsvrouw van de DVR, Dar'ya Morozova, sneuvelden er in de periode 1 januari – 30 november 2017 224 militairen van de DVR en raakten er 331 gewond.²¹⁹

In juni 2016 verklaarde de Oekraïense president Poroshenko dat er sinds het begin van de gevechten in de Donbas 183 leden van de Nationale Garde gedood werden en 746 gewond raakten²²⁰ en in

²¹⁶ RFE, 23/08/2018, [url](#)

²¹⁷ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 7

²¹⁸ Ombudsvrouw van de DPR, 01/12/2017, [url](#)

²¹⁹ Ombudsvrouw van de DPR, 01/12/2017, [url](#); Ombudsvrouw van de DPR, 07/12/2018, [url](#)

²²⁰ Ukraine Today, 18/06/2016, [url](#)

november 2016 verklaarde Poroshenko dat er sinds het begin van de gevechten in de Donbas 2.500 militairen van het Oekraïense leger sneuvelden.²²¹ Eind mei 2017 waren er volgens de nieuwssite UAcrisis in totaal 2.652 Oekraïense militairen gesneuveld. Het betreft hierbij leden van de Nationale Garde, de veiligheidsdiensten, de ordediensten en de Grenswacht.²²² In november 2017 citeert de Oekraïense krant *Kiev Post* officiële cijfers volgens dewelke er in totaal al minstens 2.774 Oekraïense soldaten sneuvelden in het conflict.²²³ In april 2018 verklaarde de Oekraïense militaire procureur-generaal, Anatoliy Matios, dat er sinds het begin van het conflict 3.784 Oekraïense militairen sneuvelden. Daarnaast raakten er volgens Matios 8.489 gewond.²²⁴

Het Oekraïense internetproject Kniga Pamyati / Книга Пам'яті (Herdenkingsboek) houdt een lijst bij van het aantal Oekraïense militairen van zowel het leger als de Nationale Garde die bij het conflict in de Donbas omkwamen. In oktober 2018 telden ze 4.010 gesneuvelde Oekraïense militairen. In oktober 2017 bedroeg het aantal gesneuvelden 3.730.²²⁵

Het onafhankelijk project Gruz 200 van de Russische activiste Elena Vasileva verzamelt in open bronnen informatie over in de Donbas gesneuvelde Russische soldaten. Het project verzamelde sinds het begin van het conflict tot 1 augustus 2018 4.424 namen van personen aan separatistische zijde over wie er ofwel aanwijzingen of expliciete informatie is over hun overlijden in het conflict in de Donbas. Van 1.479 van deze slachtoffers kon Gruz 200 naar eigen zeggen met zekerheid vaststellen dat deze tot de Russische strijdkrachten behoorden.²²⁶

ICG schrijft dat zowel de Oekraïense als de separatistische autoriteiten het aantal slachtoffers dat bij de gevechten vallen onderrapportereren.²²⁷

Volgens OCHA, UNHCR en ICG loopt de burgerbevolking die langs de contactlijn woont een constant gevaar voor hun leven door toedoen van beschietingen, scherpschutters, mijnen en *explosive remnants of war* (ERW).²²⁸

Global Protection Cluster, een koepel van VN-agentschappen en ngo's die humanitaire hulp verlenen in Oekraïne, schrijft dat men in de door gevechten getroffen gebieden vooral bezorgd is om gedood of verwond te worden bij beschietingen van bevolkte gebieden met artillerie of lichte wapens.²²⁹

Global Protection Cluster onderscheidt drie groepen van de bevolking die sterk getroffen worden door het conflict en waarop het zijn hulpverlening richt²³⁰:

- Personen die langs de contactlijn wonen.
- Personen die in de separatistische gebieden wonen. In het bijzonder kwetsbare groepen zoals kinderen, ouderen, gehandicapten, religieuze en etnische minderheden en vrouwen die een toenemend risico lopen op gendergeweld.
- De meest kwetsbare IDP's in de door Oekraïne gecontroleerde gebieden.

Justice for Peace in Donbas schrijft dat in de DVR of de LVR gedetineerde militairen een verhoogd risico op foltering of executie lopen indien ze zichtbare Oekraïense symbolen zoals tatoeages dragen of actief waren als sluipschutter. Voor burgers in de DVR en de LVR hangt dit verhoogd risico samen

²²¹ Ukraine Today, 02/11/2016, [url](#)

²²² UAcrisis, 24/05/2017, [url](#)

²²³ Kiev Post, 24/11/2017, [url](#)

²²⁴ Lenta, 26/04/2018, [url](#)

²²⁵ Kniga Pamyati, s.d., [url](#)

²²⁶ Gruz 200, 10/12/2018, [url](#)

²²⁷ ICG, 18/07/2016, [url](#) pp. 12-13

²²⁸ OCHA, 26/10/2016, [url](#); ICG, 18/07/2016, [url](#); UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 2 & 6; ICG, 01/10/2018, [url](#) pp. 3 & 19

²²⁹ Global Protection Cluster, 06/2016, [url](#) p. 3

²³⁰ Global Protection Cluster, 06/2016, [url](#) pp. 2-6

met de taal die ze spreken en hun religie. Voor beide groepen is het risico groter indien ze pro-Oekraïense partijen of organisaties aanhangen en in het westen van Oekraïne gedomicilieerd zijn.²³¹

In een rapport van april 2015 documenteert IPHR gevallen van standrechtelijke executies, foltering, bedreiging en arbitraire detenties van religieuze leiders en gelovigen van niet-Orthodoxe religieuze groepen in de DVR. De leiders van de DVR verklaarden in maart 2014 dat enkel de Orthodoxe Kerk van het Moskou Patriarchaat toegelaten is in de DVR, andere religieuze overtuigingen worden niet aanvaard. Ook de Orthodoxe Kerk van het Kiev Patriarchaat aanvaardt men niet.²³² Civic Monitoring meldt dat de autoriteiten in de DVR in 2018 opnieuw religieuze minderheden viseren. Gebouwen van Baptisten en Getuigen van Jehova zijn bestormd en in beslag genomen in Donetsk.²³³ OHCHR meldt dat de DVR en de LVR in 2018 een nieuwe religiewet invoerden die alle religieuze gemeenschappen verplicht om zich opnieuw te registreren. In juni 2018 sloot de DVR de enige moskee die in het gebied actief was.²³⁴

ICG vermeldt dat de Oekraïense militairen ervan uitgaan dat minstens een deel van de personen die nabij de contactlijn aan de Oekraïense zijde blijven wonen feitelijk pro-separatistische sympathieën hebben wat een veiligheidsrisico voor deze groep kan inhouden.²³⁵

6.2. Doden en gewonden bij de burgers

In de periode april 2014 – 15 mei 2017 zijn er volgens OHCHR 2.725 burgerdoden gevallen ten gevolge van het conflict in de Donbas. OHCHR schat het aantal burgers dat in deze periode gewond raakte op 7.000 à 9.000. Zowat 85 à 90% deze burgerslachtoffers viel ten gevolge van willekeurige artilleriebeschietingen van bewoonde zones. Daarnaast werden tientallen personen gedood bij standrechtelijke executies of gedood door foltering of mishandeling.²³⁶ Ook voor zijn laatste rapporteringsperiode, mei – augustus 2018 schrijft OHCHR dat de meeste burgerslachtoffers vallen bij artilleriebeschietingen en door gebruik van lichte wapens.²³⁷

OHCHR geeft periodiek cijfers over het aantal burgerslachtoffers in de Donbas. De cijfers sinds half 2015 staan in onderstaande tabel.

Periode	Burgerdoden	Burgergewonden
16/05/2015 – 15/08/2015 ²³⁸	105	308
16/08/2015 – 15/11/2015 ²³⁹	47	131
16/11/2015 – 15/02/2016 ²⁴⁰	21	57
16/02/2016 – 15/05/2016 ²⁴¹	14	99

²³¹ Justice for Peace in Donbas, *Executed and tortured in Donbas*, 09/2016, [url](#); Justice for Peace in Donbas, *Places of illegal detention*, 09/2016, [url](#) p. 9

²³² IPHR, 04/2015, [url](#)

²³³ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 8

²³⁴ OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 24

²³⁵ ICG, 18/07/2016, [url](#) pp. 5-6; ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 22

²³⁶ OHCHR, 03/06/2016, [url](#) p. 9; OHCHR, 04/05/2016, [url](#) p. 13; OHCHR, 14/07/2016, [url](#) p. 11; OCHA, 12/10/2016, [url](#); OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 7; OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 4

²³⁷ OHCHR, 19/09/2018, [url](#) pp. 3-4

²³⁸ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2 & 6

²³⁹ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 2 & 6

²⁴⁰ OHCHR, 03/03/2016, [url](#) p. 6

²⁴¹ OHCHR, 03/06/2016, [url](#) p. 12

16/05/2016 – 15/08/2016 ²⁴²	28	160
16/08/2016 – 15/11/2016 ²⁴³	32	132
16/11/2016 – 15/02/2017 ²⁴⁴	23	107
16/02/2017 – 15/05/2017 ²⁴⁵	36	157
16/05/2017 – 15/08/2017 ²⁴⁶	26	135
16/08/2017 – 15/11/2017 ²⁴⁷	15	72
16/11/2017 – 15/02/2018 ²⁴⁸	12	61
16/02/2018 – 15/05/2018 ²⁴⁹	19	62
16/05/2018 – 15/08/2018 ²⁵⁰	12	93
01/09/2018 – 31/10/2018 ²⁵¹	10	28

OSCE documenteerde in 2016 88 gedode burgers en 354 gewonde burgers in de conflictzone in Donetsk en Lugansk. 64% van de slachtoffers waren mannen en 70% volwassenen tussen de 18 en 64 jaar.²⁵² In 2017 registreerde de OSCE 86 gedode burgers en 390 gewonde burgers.²⁵³ In de periode 1 januari 2018– 25 november 2018 telde OSCE 43 gedode burgers en 177 gewonden.²⁵⁴

In zijn overzicht voor 2016 schrijft OSCE dat de meerderheid van burgerslachtoffers vielen ten gevolge van beschietingen met artillerie en mortieren. Op de tweede plaats kwamen slachtoffers door mijnen, ERW's, *boobytraps* en IED's. OSCE merkt hierbij op dat bij beschietingen vooral gewonden vallen en er meer dodelijke slachtoffers zijn bij de tweede categorie.²⁵⁵

Volgens gegevens van de ombudsvrouw van de DVR, Dar'ya Morozova, kwamen er sinds het begin van het conflict tot 1 december 2018 in de DVR 4.721 personen om het leven. Bij dit cijfer wordt geen onderscheid gemaakt tussen burgers en militairen. Nog volgens Morozova kwamen er in de periode 1 januari – 30 november 2017 30 burgers om het leven en raakten er 223 gewond. Op het moment van schrijven van de update geeft Morozova deze aparte cijfers voor 2018 nog niet.²⁵⁶

7. Geografische verdeling in de Donbas

In de voor deze COI Focus behandelde periode (31 november 2017 – 31 november 2018) vonden zowat alle gevechten en gewapende incidenten in de Donbas plaats langst de zogenaamde contactlijn. Dit is de 457 km lange frontlijn tussen enerzijds de DNR en LVR en de rest van Oekraïne anderzijds.

²⁴² OHCHR, 15/09/2016, [url](#) p. 12

²⁴³ OHCHR, 15/03/2017, [url](#) p. 6

²⁴⁴ OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 1

²⁴⁵ OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 1

²⁴⁶ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 1

²⁴⁷ OHCHR, 12/12/2017, [url](#) p. 1

²⁴⁸ OHCHR, 19/03/2018, [url](#) p. 3

²⁴⁹ OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 4

²⁵⁰ OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 1

²⁵¹ OCHA, 23/11/2018, [url](#)

²⁵² OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 4

²⁵³ OSCE, 12/01/2018, [url](#)

²⁵⁴ OSCE, 30/11/2018, [url](#)

²⁵⁵ OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 5

²⁵⁶ Ombudsvrouw van de DPR, 01/12/2017, [url](#); Ombudsvrouw van de DPR, 07/12/2018, [url](#)

De precieze ligging van deze contactlijn staat weergegeven op onderstaande kaart.²⁵⁷ De contactlijn is de feitelijke bufferzone en frontlijn tussen Oekraïense troepen en separatistische gewapende eenheden. De fysieke afstand tussen de twee kampen varieert langs de contactlijn en bedraagt op sommige plaatsen slechts 200 à 500 meter.²⁵⁸ Volgens waarnemingen van de Kharkiv Human Rights Group vinden in 2016 de meeste beschietingen plaats in een zone van 4-5 km langs de contactlijn.²⁵⁹ In 2018 schrijft OCHA dat de zone van vijf kilometer langs elke zijde van de contactlijn nog steeds de meest gevaarlijke is van het hele conflictgebied. In een zone van tien kilometer langs de contactlijn vinden er dagelijks beschietingen en gewapende confrontaties plaats.²⁶⁰ In zijn laatste monitoringrapporten voor 2018 schrijft OHCHR dat civiele structuur en woningen nabij de contactlijn nog steeds beschoten worden door artillerie en lichte wapens en dat er nog steeds een groot aantal burgers verblijft.²⁶¹

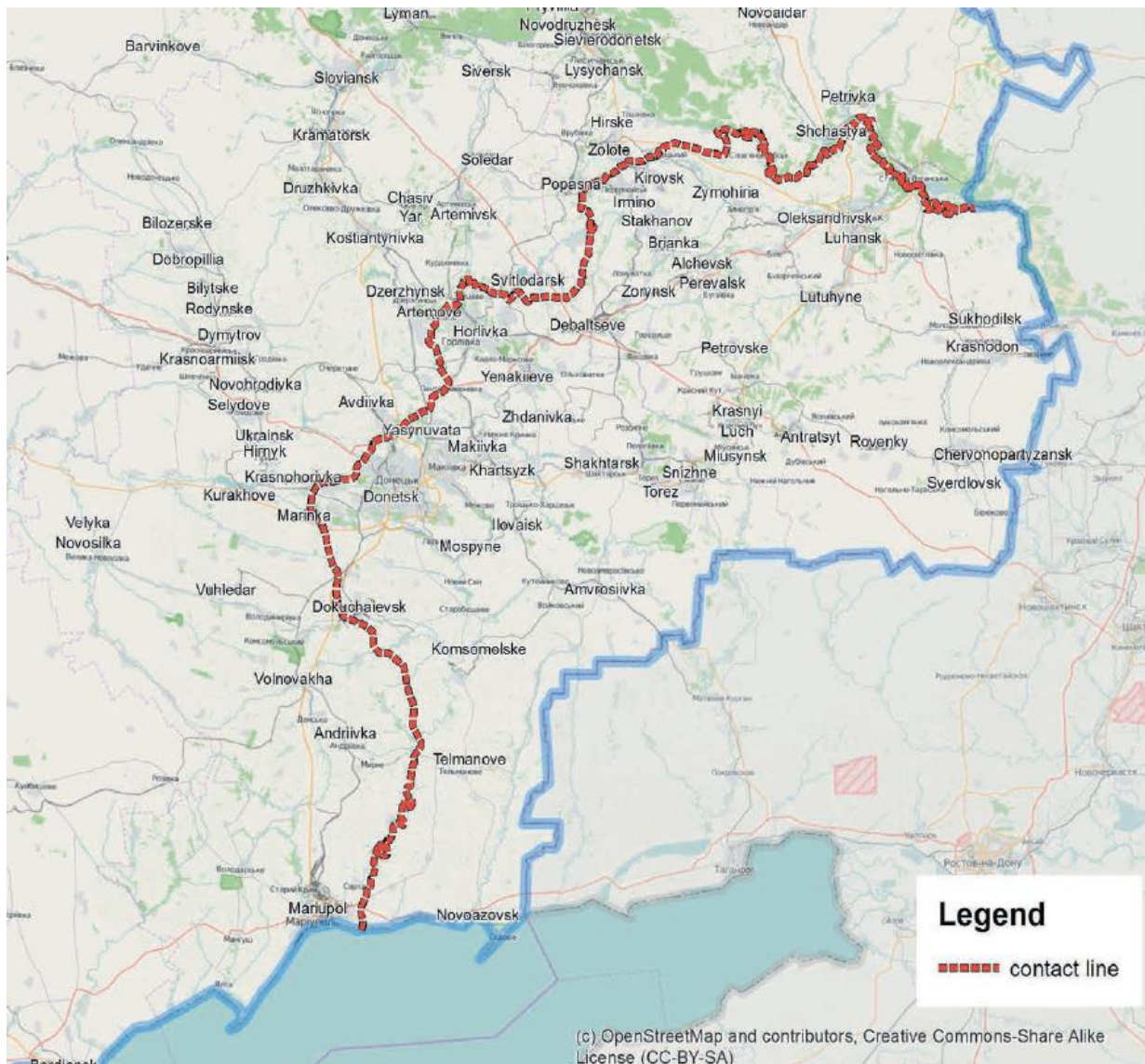
²⁵⁷ Norwegian Refugee Council, 13/01/2016, [url](#); OSCE, 16/02/2017, [url](#); OSCE, 16/09/2017, [url](#); OCHA, 23/11/2018, [url](#)

²⁵⁸ OHCHR, 15/09/2016, [url](#) p. 5; OCHA, 26/10/2016, [url](#); OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 2; OCHA, 07/05/2018, [url](#)

²⁵⁹ Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) p. 30

²⁶⁰ OCHA, 07/05/2018, [url](#)

²⁶¹ OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 6; OHCHR, 20/06/2018, [url](#) pp. 5-6

Eastern Ukraine²⁶²

ICG, OSCE, Civic Monitoring en de Russische onafhankelijke krant *Novaya Gazeta* melden dat de Oekraïense troepen sinds 2015 op meerdere plaatsen langs de contactlijn posities binnen het niemandsland innemen en zo de frontlijn enigszins opschuiven. Volgens de OSCE gebeurt dit voornamelijk in de buurt van grensovergangen. In 2016 namen Oekraïense troepen zo stukken terrein nabij het stadje Avdiivka in. In mei 2017 deden ze hetzelfde met het dorpje Chyhari en in juni 2017 het dorp Zolote (Rodina). De separatistische troepen begeven zich niet in het niemandsland, wat volgens Civic Monitoring kan wijzen op een gebrek aan troepensterkte. Formeel is dit niet in strijd met het Minsk-akkoord, maar het is wel in strijd met het terugtrekkingsakkoord van 2016 waarin beide partijen overeenkwamen hun troepen op twee kilometer van de contactlijn terug te trekken. Dit gebeurde in de praktijk enkel in drie testzones.²⁶³

²⁶² Norwegian Refugee Council, 13/01/2016, [url](#)

²⁶³ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 11; *Novaya Gazeta*, 05/06/2016, [url](#); OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 27; Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 6; ICHR, 19/12/2017, [url](#) pp. 43-44

Langs de contactlijn zijn in 2016 38% van de huizen beschadigd of vernietigd. Ook een groot aantal wegen en publieke voorzieningen langs de contactlijn zijn volgens OCHA onbruikbaar.²⁶⁴ Kharkiv Human Rights Protection Group stelde tijdens waarnemingsmissies in 2016 vast dat er aan de DVR en LVR zijde van de contactlijn grootschalige herstelwerkzaamheden uitgevoerd worden, mogelijk met Russische financiële steun. In de eerste plaats werd in 2015 een deel van de sociale infrastructuur hersteld en daarna werden woningen aangepakt. Aan de Oekraïense zijde van de contactlijn verloopt de heropbouw veel trager en is er geen door de overheid gedragen heropbouwprogramma. Zo schrijft OHCHR in september 2018 dat de Oekraïense autoriteiten nog steeds geen werkende compensatieregeling hebben voor bewoners van 40.000 vernielde of beschadigde woningen.²⁶⁵

OHCHR schat in 2015 dat er in de DVR en de LVR samen 2,7 miljoen inwoners wonen, waarvan er 600.000 langs de contactlijn gevestigd zijn.²⁶⁶ ICG schat in 2018 dat er 3 miljoen personen leven in de DVR en de LVR.²⁶⁷ Volgens ICG hebben de personen die nabij de contactlijn blijven wonen vaak de middelen niet om zich elders te vestigen.²⁶⁸ In 2016 schat OCHA dat er 800.000 personen in de vijf kilometer zone van de contactlijn wonen. 600.000 van hen aan LVR en DVR zijde, 200.000 aan de Kiev-gecontroleerde zijde.²⁶⁹ Aan de Oekraïense zijde van de contactlijn wonen er in 2018 volgens ICG 200.000 personen.²⁷⁰

ICG schrijft in 2018 dat sinds 2015 zowat twee derde van het aantal burgerslachtoffers in de DVR en de LVR vallen. Volgens OSCE en ICG komt dit doordat de twee meest dichtbevolkte gebieden aan de contactlijn, Horlivka en Donetsk, in de separatistische zone liggen en dat daar de meeste burgerslachtoffers vallen.²⁷¹

Op onderstaande kaart van OCHA staan de verschillende grensovergangen aan de contactlijn aangeduid die in november 2018 in gebruik zijn en de enige toegestane plaatsen zijn om de contactlijn over te steken.²⁷² In 2018 staken er gemiddeld 1 miljoen personen per maand de contactlijn over. Onderstaande tabel van OCHA geeft een overzicht van het aantal overschrijdingen per overgang.²⁷³ De wachttijden kunnen oplopen tot meerdere uren en soms worden de overgangen gesloten.²⁷⁴ In oktober 2018 bedroeg de wachttijd in 57 % van de gevallen 4-5 uren.²⁷⁵ Voornamelijk inwoners van de separatistische gebieden staken de contactlijn over. In oktober 2018 maakten ze 87 % uit van het aantal grensoverschrijdingen.²⁷⁶

Sinds mei 2018 veranderde Kiev de zogenaamde antiterroristische operatie (ATO) in een *Joint Force Operation* (JFO) (zie: 1. Korte Geschiedenis). Vanaf dan kan de commandant van de JFO in de Lugansk en Donetsk regio's veiligheidszones uitroepen. De ordediensten in deze zones krijgen dan bijkomende bevoegdheden en de toegang tot deze zones voor burgers kan tijdelijk verboden worden.²⁷⁷

ICG schrijft dat plaatselijke autoriteiten aan beide zijden van de grens soms ook onofficiële, tijdelijke grensovergangen openen zodat bewoners van de grenszone de overkant kunnen bezoeken voor

²⁶⁴ OCHA, 26/10/2016, [url](#); ICG, 18/07/2016, [url](#)

²⁶⁵ Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) pp. 7-19; OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 7

²⁶⁶ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3; ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 3; ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 19

²⁶⁷ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 1

²⁶⁸ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 4; ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 3

²⁶⁹ OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 15

²⁷⁰ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 19

²⁷¹ OSCE, 16/09/2017, [url](#) pp. 7-8; ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 3

²⁷² OCHA, 16/11/2017, [url](#); Global Protection Cluster, 06/2016, [url](#) p. 3

²⁷³ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 18; OCHA, 16/11/2017, [url](#); ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 15

²⁷⁴ OCHA, 26/10/2016, [url](#); HRW, 17/02/2017, [url](#)

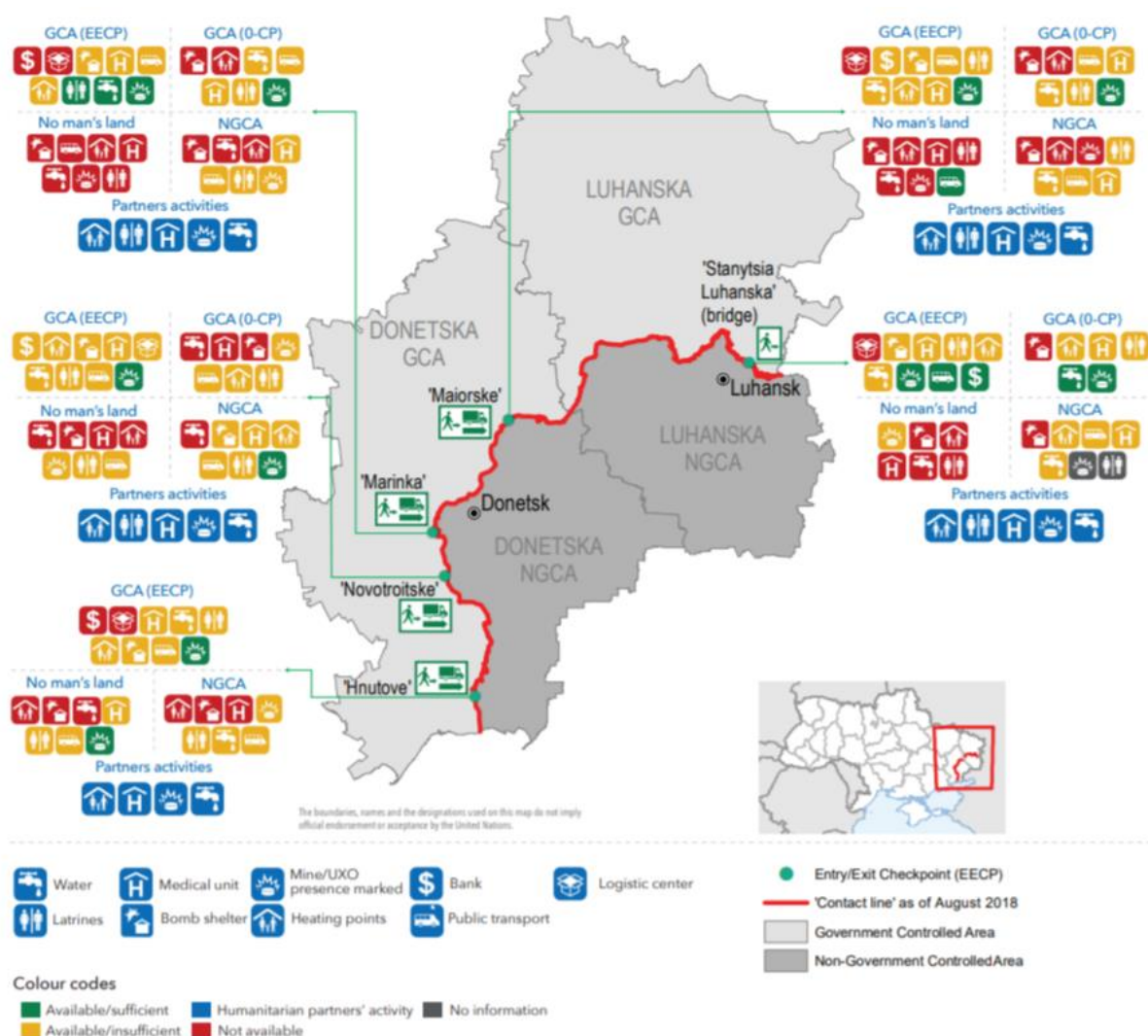
²⁷⁵ UNHCR, 31/10/2018, [url](#)

²⁷⁶ UNHCR, 31/10/2018, [url](#)

²⁷⁷ OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 8

inkopen, familiebezoeken of andere. Begin 2016 werden er zo'n overgangen geopend in onder andere de dorpen Popasna en Marinka.²⁷⁸

Een groot deel van de administratieve gebieden in de door Kiev gecontroleerde zone die grenzen aan de contactlijn worden sinds februari 2015 bestuurd door zogenaamde Civiel-militaire administraties (CMA). Deze nemen een deel van de lokale bestuursbevoegdheden op zich en worden in de praktijk bemand door militairen en leden van de ordediensten. De regering in Kiev riep ze in het leven omdat de lokale besturen in de zone hun eigen werking blokkeerden uit verzet tegen de regering. In oktober 2017 waren er in de regio Donetsk elf CMA's actief op districtsniveau en vier op gemeenteniveau. De regio Lugansk telde vijf CMA's op districtsniveau en zes op gemeenteniveau.²⁷⁹

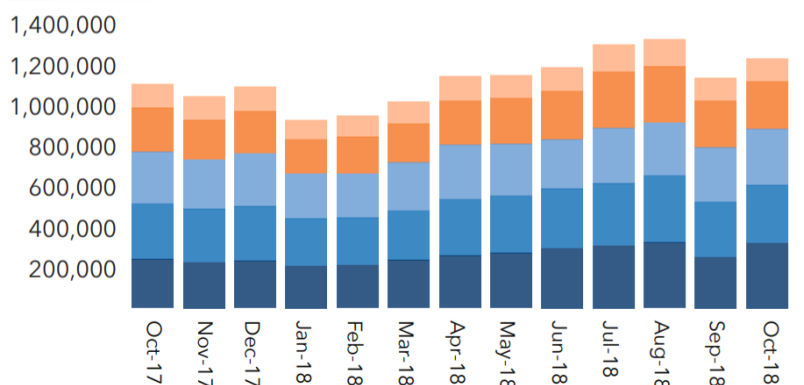
OCHA, Entry/Exit Checkpoint (EECP) map²⁸⁰

²⁷⁸ ICG, 18/07/2016, [url](#) p. 8

²⁷⁹ Prometheus Center, 04/2017, [url](#) p. 46; Ukrainian Center for Independent Political Research, 10/2017, [url](#) p. 10

²⁸⁰ OCHA, 09/11/2018, [url](#)

MONTHLY CROSSING (2017-2018)

OCHA, Monthly Crossings 2017-2018²⁸¹

8. Impact van het geweld op het dagelijkse leven in de Donbas

Sinds januari 2015 zijn er beperkingen opgelegd om de contactlijn over te steken. Burgers hebben vanaf dan een speciale elektronische pas nodig om de contactlijn over te steken. De passen zijn één jaar geldig. Dit bemoeilijkt sterk het verkeer over de grens en beperkt de toegang van inwoners van de conflictzone tot basisvoorzieningen. Sinds 2017 kunnen er in principe elektronische passen zonder vervaldatum uitgereikt worden, maar in de praktijk past men dit niet toe.²⁸² Personen die binnen een zone van vijf kilometer langs de contactlijn wonen kunnen volgens Oekraïense wetgeving in principe zonder een bijkomende pas de contactlijn oversteken. In de praktijk kan men de contactlijn echter ook voor hen sluiten.²⁸³ In 2018 steeg het aantal burgers dat de contactlijn oversteekt tot gemiddeld 1 miljoen per maand ten opzichte van 700.000 in 2016.²⁸⁴

Volgens ICG zijn de omstandigheden aan de door Kiev gecontroleerde controleposten sterk verschillend. Van vlot en vriendelijk aan de Hnutove overgang tot vernederend aan de Stanycia Lugansk overgang. De door de separatisten gecontroleerde overgangen zijn volgens verschillende door ICG geconsulteerde bronnen slecht georganiseerd. Ook UNHCR vermeldt dat wachttijden aan door separatisten gecontroleerde controleposten hoger zijn.²⁸⁵ Aan alle overgangen vallen er gewonden en dodelijke slachtoffers door landmijnen, beschietingen en artilleriegeschut.²⁸⁶

De economische situatie in de DVR en LVR is slecht. Volgens gegevens van het ministerie van Economische Ontwikkeling van de DVR heeft slechts 15% van de inwoners vast werk.²⁸⁷ Gewapende groepen in DVR en LVR hebben ongeveer 54 ondernemingen overgenomen, maar volgens CES is een

²⁸¹ OCHA, 09/11/2018, [url](#)

²⁸² OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3; UNHCR, 19/09/2015, [url](#) pp. 7 – 8; UNHCR, 31/10/2016, [url](#); OHCHR, 12/09/2017, [url](#) pp. 18-19; HRW, 17/02/2017, [url](#)

²⁸³ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 21

²⁸⁴ ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 15

²⁸⁵ UNHCR, 31/10/2018, [url](#)

²⁸⁶ ICG, 01/10/2018, [url](#) pp. 15-16

²⁸⁷ Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) p. 4

groot deel van de industriële activiteit stilgevallen.²⁸⁸ Pogingen om de lokale ondernemingen met Russische steun nieuw leven in te blazen blijven ook in 2017 zonder succes.²⁸⁹ UNHCR waarschuwt dat de hoge werkloosheid en het feit dat werkloze volwassenen geen sociale bijstand krijgen in de DVR en de LVR ertoe leidt dat een toenemend aantal burgers zich in een kwetsbare positie bevindt.²⁹⁰ In 2018 schrijven OHCHR en OCHA dat honderdduizenden personen in de regio zich verplicht zien om negatieve maatregelen te nemen om in hun basisvoorzieningen te kunnen voorzien. Hierbij vermeldt OCHA: kinderen van school halen, smokkel, seks als overlevingsstrategie en drugsgebruik.²⁹¹

UNHCR schrijft in april 2016 dat VN-agentschappen slechts beperkt toegang hebben tot de DVR voor het verstrekken van humanitaire hulp. In de LVR blijft de toegang tot de zone aan de contactlijn zeer moeilijk.²⁹² Ook ICG en de ngo-koepel Safeguarding Health in Conflict schrijven dat internationale hulporganisaties slechts beperkte toegang hebben tot de DVR en de LVR. Zo hebben de plaatselijke autoriteiten er in juli 2015 humanitaire programma's opgeschort wat in september 2015 leidde tot een tekort aan insuline, TBC-medicijnen en anesthesiemateriaal in hospitalen. In september 2015 kreeg Artsen Zonder Grenzen (AZG) een verbod opgelegd om in de LVR te werken en dit gold vanaf oktober 2015 ook voor de DVR. Volgens de DVR misbruikt AZG psychotrope geneesmiddelen voor spionage.²⁹³ OCHA schrijft in september 2017 dat sinds juli 2015 er een handvol humanitaire organisaties hun werking in de LVR en DVR hervat hebben (OCHA geeft hier geen precieze cijfers over). Volgens OCHA is hun werking echter ontoereikend om de humanitaire noden te lenigen.²⁹⁴ Cijfergegevens van OCHA voor de periode januari – september 2018 geven aan dat deze situatie zich in 2018 doorzet.²⁹⁵

Volgens OHCHR en OSCE is het voor de inwoners van de DVR en de LVR moeilijk om toegang te hebben tot medische zorg, accommodatie en sociale diensten. Een deel van de bevolking steunt op humanitaire hulp. Sinds het invoeren van goederen uit Oekraïne via de contactlijn verboden is en de werking van humanitaire organisaties in de republieken verplicht geregistreerd moet worden is de instroom van humanitaire hulp sterk afgenomen. Zeker voor personen die aan beide zijden van de contactlijn leven zijn volgens OHCHR in 2017 en 2018 de levensomstandigheden verder verslechterd.²⁹⁶ In 2018 hebben al 2.2 miljoen personen moeilijkheden om medische zorgen te krijgen volgens OCHA. Dit leidt onder andere tot een zeer sterke toename van het aantal TBC gevallen in de regio.²⁹⁷

Volgens het World Food Programme raakt humanitaire hulp zeer moeizaam bij inwoners van de zone rond de contactlijn.²⁹⁸ In september 2018 schrijft OCHA dat er langs de contactlijn ongeveer 826.000 personen onzeker is over de voedselvoorziening (*food insecure*), een daling van 340.000 personen ten opzichte van het voorgaande jaar.²⁹⁹ Volgens Kharkiv Human Rights Protection Group overleven kwetsbare groepen zoals bejaarden, alleenstaande moeders en gehandicapten enkel dankzij het ontvangen van humanitaire hulp, die vooral geleverd wordt door het hulpfonds van de oligarch Rinat Akhmetov en door de Russische Federatie.³⁰⁰ In april 2017 zetten de separatistische autoriteiten de werking van dit fonds stop en confisqueerden ze bezittingen van Rinat Akhmetov op hun grondgebied.

²⁸⁸ OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 3; CES, 28/11/2017, [url](#) p. 106

²⁸⁹ Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 7

²⁹⁰ UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 8

²⁹¹ OCHA, 07/05/2018, [url](#); OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 10

²⁹² UNHCR, 22/04/2016, [url](#)

²⁹³ ICG, 05/02/2016, [url](#) pp. 3-4; Safeguarding Health in Conflict, 23/05/2016, [url](#) p. 42; OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 3

²⁹⁴ OCHA, 30/09/2017, [url](#)

²⁹⁵ OHCA, 14/11/2018, [url](#)

²⁹⁶ OHCHR, 09/12/2015, [url](#) p. 3; OHCHR, 13/06/2017, [url](#) p. 3; OSCE, 16/02/2017, [url](#) pp. 13-14; OHCHR, 20/06/2018, [url](#) p. 8

²⁹⁷ OCHA, 07/05/2018, [url](#)

²⁹⁸ OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 11

²⁹⁹ OCHA, 31/10/2017, [url](#); OHCA, 14/11/2018, [url](#)

³⁰⁰ Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) p. 4

Dit samen met de afname van de werking van andere humanitaire actoren leidde tot een sterke vermindering van de humanitaire hulp in de separatistische gebieden. In februari 2018 zette ook het World Food Programme zijn werking in Oekraïne stop. Dit omwille van financieringsproblemen en moeilijke toegang tot de separatistische gebieden.³⁰¹

OHCHR en OSCE melden dat verschillende waterzuiveringsstation en waterleidingen beschadigd werden bij de gevechten. Hierdoor hebben burgers die nabij de contactlijn wonen soms geen toegang tot drinkbaar water. Zo hadden inwoners van Debaltseve en Vuhlehirsk in mei 2016 geen drinkbaar water en hebben de inwoners van Mariinka slechts sporadisch drinkbaar water.³⁰² OCHA schrijft dat er in oktober 2016 een week lang geen stromend water was voor een miljoen inwoners van Lugansk. In oktober 2016 waren er geregeld onderbrekingen van gas, water en elektriciteit langs de contactlijn.³⁰³ In het tweede kwartaal van 2017 nam het aantal incidenten waarbij waterbevoorradinginstallaties geraakt werden volgens OHCHR sterk toe. Er werden er toen 24 geteld. Dit leidde tot meerdere onderbrekingen van de drinkwatervoorzieningen van een groot aantal inwoners van beide zijden van de contactlijn. Zo zaten in juli 2017 380.000 mensen lange tijd zonder drinkwater.³⁰⁴ In de periode januari - juni 2018 noteerde OCHA 57 beschietingen van infrastructuur voor watervoorzieningen. In de periode mei – augustus 2018 telde OHCHR er 12.³⁰⁵

HRW en OSCE schrijven dat een groot aantal van de scholen die langs de contactlijn liggen zware beschadigingen opliepen tijdens de gevechten. Scholen worden door de strijdende partijen gebruikt om er troepen in te plaatsen en beide partijen hebben al bewust aanvallen en beschietingen van scholen uitgevoerd in deze zone.³⁰⁶ OHCHR en de ngo Truth Hounds schrijven in september 2017 dat scholen aan beide zijden van de contactlijn nog steeds getroffen worden. Zo werd op 28 mei 2017 school nr. 2 in het Kiev-gecontroleerde dorp Krasnohorivka geraakt. Op 15 en 17 juni beschoot men scholen in de separatistische dorpen Trudiviski en Yasynuvata.³⁰⁷ Een *fact finding mission* van Civic Monitoring in december 2017 stelde eveneens vast dat scholen nog beschoten worden en dat de toegang tot educatie voor inwoners van de zone rond de contactlijn nog steeds zeer moeilijk is.³⁰⁸ In november 2018 rapporteert OCHA dat er in de periode januari – november 2018 58 incidenten plaats vonden waarbij men schoolinfrastructuur beschadigde. Daarnaast waren er 65 gevallen waarbij een school tijdelijk moest sluiten omwille van het conflict.³⁰⁹

OSCE merkt op dat er enkele dorpen zijn die in de contactlijn tussen de posities van de Oekraïense troepen en de separatistische troepen liggen. Deze dorpen worden door geen van de partijen gecontroleerd en de bewoners leven in bijzonder moeilijke omstandigheden. Hun bewegingsvrijheid en toegang tot basisvoorzieningen worden door beide partijen beperkt. Voorbeelden van dergelijke dorpen zijn Novooleksandrivka en tot juni 2017 ook een stuk van Zolote.³¹⁰

³⁰¹ ICG, 01/10/2018, [url](#) pp. 17-18

³⁰² OHCHR, 03/06/2016, [url](#), p. 10; OSCE, 16/02/2017, [url](#) pp. 10-12

³⁰³ OCHA, 18/10/2016, [url](#)

³⁰⁴ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 5; OCHA, 31/10/2017, [url](#); Ukrainian Center for Independent Political Research, 10/2017, [url](#) p. 16

³⁰⁵ OCHA, 15/08/2018, [url](#); OHCHR, 19/09/2018, [url](#) p. 6

³⁰⁶ HRW, 11/02/2016, [url](#); OSCE, 16/09/2017, [url](#) p. 20; OSCE, 16/02/2017, [url](#) p. 6

³⁰⁷ OHCHR, 12/09/2017, [url](#) p. 5; Truth Hounds, 21/11/2017, [url](#)

³⁰⁸ Civic Monitoring, 30/03/2018, [url](#) pp. 11-12

³⁰⁹ OCHA, 08/11/2018, [url](#)

³¹⁰ OSCE, 16/02/2017, [url](#) pp. 6-7; Civic Monitoring, 09/11/2018, [url](#) p. 6; IPHR, 19/12/2017, [url](#) pp. 43-44

9. Verplaatsingen van de bevolking

9.1. Vluchtelingen

Volgens UNHCR waren er in september 2016 1.4 miljoen Oekraïense asielzoekers naar buurlanden getrokken. Ze gingen in de eerste plaats naar de Russische Federatie (1.1 miljoen) en Belarus (139.200). Op dat moment werden in de EU door Oekraïners asielaanvragen ingediend in voornamelijk Duitsland (8.000), Italië (7.300) en Polen (5.300).³¹¹ In oktober 2017 geeft UNHCR de volgende cijfers voor vluchtelingen van Oekraïne in buurlanden en de EU: 427.240 in de Russische Federatie, 11.230 in Italië, 10.495 in Duitsland en 8.380 in Spanje.³¹² In 2018 schat de Parliamentary Assembly of the Council of Europa dat bijna een half miljoen Oekraïners asiel in derde landen zochten, waarvan het merendeel in de Russische Federatie.³¹³ Volgens cijfers van Eurostat vroegen er in de laatste drie kwartalen van 2017 gemiddeld iets meer dan 2.000 Oekraïners asiel aan in de EU. In de eerste twee kwartalen van 2018 bleef dit cijfer op hetzelfde niveau.³¹⁴

In 2015 keerden er 2.210. Oekraïners vrijwillig terug naar Oekraïne via het begeleide terugkeer programma van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM), in 2016 waren dat er 3.438 en in de 2017 3.227. In de periode januari – september 2018 keerden er 1.464 personen via IOM terug naar Oekraïne.³¹⁵

9.2. IDP's

OCHA citeert in oktober 2017 de Oekraïense overheid volgens wie er 1.6 miljoen personen geregistreerd zijn als *internally displaced person* (IDP) ten gevolge van het conflict in de Donbas. 800.000 à 1.000.000 IDP's verblijven in gebied gecontroleerd door de Oekraïense overheid.³¹⁶ Volgens cijfers van UNHCR zijn er in oktober 2017 1.8 miljoen IDP's en *conflict affected persons*. Deze laatste groep zijn personen die langs de contactlijn wonen.³¹⁷ In januari 2018 zijn er volgens cijfers van de Oekraïense overheid 1.492.851 geregistreerde IDP's in Oekraïne.³¹⁸ In juni 2018 schrijft IOM dat er volgens de Oekraïense overheid 1.510.708 geregistreerde IDP's zijn.³¹⁹

De meeste interne verplaatsingen hebben zich voorgedaan in de DVR en de LVR en vanuit de Krim. Een groot deel van deze personen trekt volgens UNHCR naar gebieden die grenzen aan het conflictgebied. Dit zijn dan de delen van de provincies Donetsk en Lugansk die door Oekraïne gecontroleerd worden; de steden Kharkiv, Dnepropetrovsk en Zaporizhia en tenslotte ook Kiev. Een deel van de verplaatste personen verblijft als IDP in de separatistische zones. Volgens OSCE is fysieke veiligheid de voornaamste reden van IDP's uit de Donbas om hun woonplaats te verlaten.³²⁰ De ngo Internal Displacement Monitoring Center (IDMC) schrijft dat er in de periode januari – december 2017 nog 21.000 nieuwe IDP's bij kwamen, wat het totale aantal IDP's in de door de overheid gecontroleerde zone volgens hun schatting brengt op 800.000.³²¹

³¹¹ UNHCR, 22/04/2016, [url](#); UNHCR, 28/09/2016, [url](#)

³¹² UNHCR, 31/10/2017, [url](#)

³¹³ PACE, 23/01/2018, [url](#)

³¹⁴ Eurostat, 24/09/2018, [url](#)

³¹⁵ IOM, 23/09/2016, [url](#); IOM, 18/08/2017, [url](#); IOM, 10/2018, [url](#)

³¹⁶ OCHA, 31/10/2017, [url](#)

³¹⁷ UNHCR, 31/10/2017, [url](#)

³¹⁸ OHCHR, 19/03/2018, [url](#) p. 20

³¹⁹ IOM, 06/2018, [url](#)

³²⁰ OSCE, 26/08/2016, [url](#) p. 5; UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 4; IDMC, 09/2016, [url](#)

³²¹ IDMC, *Ukraine, Overview*, s.d., [url](#)

Kharkiv Human Rights Protection Group schrijft dat er in de DVR geen IDP status is die recht geeft op sociale bijstand of een uitkering. Volgens cijfers van de DVR zelf zijn er op hun grondgebied 8.404 IDP's in 2016 waarvan de meeste in ongeveer 86 tijdelijke opvangcentra ondergebracht zijn.³²² In december 2018 schrijft de ombudsvrouw van de DVR dat er sinds het begin van het conflict 5.380 personen opvang verkregen nadat ze omwille van de gevechten moesten vluchten.³²³ IDMC schrijft in mei 2018 dat er geen betrouwbare gegevens zijn over het aantal IDP's in de DVR en de LVR.³²⁴

OCHA bericht in september 2016 dat de autoriteiten in de DVR en de LVR alle IDP's geschrapt hebben van de lijsten van personen die recht hebben op humanitaire hulp. Dit bemoeilijkt de situatie van IDP's nog verder.³²⁵

Volgens IDMC en UNHCR zijn er in Oekraïne zelf problemen met de registratie van IDP's, deels door juridische tegenstrijdigheden, deels door onwetendheid en deels uit eigen keuze. Sommige IDP's weigeren registratie omdat ze bang zijn voor militaire dienstplicht, discriminatie of negatieve gevolgen vrezen voor familie die in de separatistische gebieden achterbleven. Deze verschillende factoren maken dat een deel van de IDP's niet de registratie krijgen waar ze recht op hebben en zo sociale bijstand en uitkeringen niet krijgen.³²⁶ Volgens een bevraging van IOM in de tweede helft van 2017 is 74% van de IDP's tevreden met de manier waarop ze toegang hebben tot sociale basisdiensten. Wat in juni 2018 daalde tot 68 %. Moeilijkheden met het ontvangen van een sociale uitkering blijven wel bestaan volgens IOM. In september 2017 verklaarde 13% van de bevraagde IDP's dat hun sociale uitkering opgeschort was, wat in juni 2018 steeg tot 18 %.³²⁷

In oktober 2016 citeerde IDMC de speciale VN-rapporteur voor IDP's die samen met OCHA zijn ongerustheid uit dat een groot deel van de IDP's er niet in slaagt om zijn sociale uitkering of pensioenen te krijgen. Dit leidt tot secundaire interne verplaatsingen en onveilige spontane terugkeer. Aanpassingen aan de Oekraïense wetgeving voor IDP's in januari 2016 heeft hun situatie verder bemoeilijkt aangezien de nieuwe wetgeving niet overal juist toegepast wordt. Sinds februari 2016 worden sociale steun en pensioenen opgeschort tijdens verificaties voor registratie van IDP's. Dit is volgens UNHCR, OCHA en OSCE problematisch aangezien een groot deel van de IDP's enkel deze uitkeringen als inkomen hebben. In de separatistische gebieden krijgen volgens OCHA en UNHCR in september 2016 tussen de 500.000 en de 600.000 IDP's hierdoor geen uitkering.³²⁸ IDMC schrijft dat pensioengerechtigden in de separatistische gebieden naar Kiev-gecontroleerd gebied moeten gaan en zich daar als IDP moeten registreren om hun pensioen te kunnen krijgen. Deze maatregel leidt er volgens IDMC toe dat van deze groep velen hun pensioen niet meer kunnen krijgen. In de periode 1 januari 2016 – april 2017 nam het aantal pensioengerechtigden af met 560.000 personen, volgens IDMC vooral personen uit bovenstaande groep.³²⁹ Ook UNHCR meldt dat het aantal personen in de DVR en de LVR die pensioenen ontvangen van 956.000 in januari 2016 daalde tot 391.000 in april 2017 doordat ze hun registratie niet konden verkrijgen.³³⁰ In 2018 bevestigt OCHA dat 600.000 pensioengerechtigden die in de DVR en de LVR verblijven geen uitkering meer krijgen. Dit omdat ze zich elke zestig dagen in Oekraïne moeten herregistreren als IDP en niet in staat zijn de tocht over de contactlijn te maken.³³¹ ICG schrijft in oktober 2018 dat 650.400 inwoners van de separatistische gebieden geen uitkering meer krijgen omdat ze zich niet als IDP kunnen registreren of wegtrokken.

³²² Kharkiv Human Rights Protection Group, 05/10/2016, [url](#) p. 20

³²³ Ombudsvrouw van de DPR, 07/12/2018, [url](#)

³²⁴ IDMC, 05/2018, [url](#)

³²⁵ OCHA, 23/09/2016, [url](#)

³²⁶ IDMC, 03/09/2015, [url](#); UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 5

³²⁷ IOM, 07/09/2017, [url](#); IOM, 16/08/2018, [url](#) p. 34

³²⁸ IDMC, 10/2016, [url](#); UNHCR, 22/04/2016, [url](#); OCHA, 26/10/2016, [url](#); OCHA, 23/09/2016, [url](#); OSCE, 26/08/2016, [url](#) pp. 16-17; UNHCR, 31/10/2016, [url](#)

³²⁹ IDMC, 18/10/2017, [url](#); OCHA, 16/11/2017, [url](#)

³³⁰ UNHCR, 31/10/2017, [url](#)

³³¹ OCHA, 07/05/2018, [url](#)

Aansluitend schrijft ICG dat de inspanningen van de Oekraïense autoriteiten ten aanzien van de IDP's gekenmerkt worden door verwaarlozing. De werking van het ministerie van Tijdelijk Bezette Gebieden en IDP's dat hiervoor verantwoordelijk is zou tekortschieten, ondanks verbale engagementen. Een uitspraak van het Oekraïense Hooggerechtshof van september 2018 kan de Oekraïense autoriteiten mogelijk verplichten om opnieuw alle IDP's een uitkering te betalen.³³²

In juli 2016 voerde OSCE een brede bevraging van IDP's uit. Hieruit blijkt sociaaleconomische veiligheid de voornaamste bekommernis van IDP's te zijn. Dit zet een aanzienlijk deel van de IDP's aan tot secundaire interne verplaatsing of zelfs terugkeer.³³³ Er zijn geen cijfers voorhanden over het aantal IDP's die terugkeren, maar UNHCR schrijft in september 2015 dat de meerderheid van de IDP's er voor kiest om niet terug te keren.³³⁴ Bij een telefonische enquête van IOM in 2017 verklaarde 16% van de bevraagde IDP's dat ze teruggekeerd waren naar de DVR of de LVR. In juni 2018 bedroeg dit aantal 19 %.³³⁵ In juni 2018 verklaart 62 % van de IDP's dat ze al meer dan drie jaar op hun huidige woonplaats verblijven. 28 % van de IDP's verklaart dat ze na het conflict willen terugkeren naar hun oorspronkelijke woonplaats terwijl 38 % verklaart dit niet te willen doen.³³⁶

Volgens een bevraging van IOM in de tweede helft van 2017 steeg de arbeidsgraad van IDP's sinds september 2016 van 35% naar 49%.³³⁷ In juni 2018 bedraagt ze 42 %.³³⁸

³³² ICG, 01/10/2018, [url](#) p. 10-12; IOM, 16/08/2018, [url](#) p. 29

³³³ OSCE, 26/08/2016, [url](#) p. 14

³³⁴ UNHCR, 19/09/2015, [url](#) p. 4

³³⁵ IOM, 07/09/2017, [url](#); IOM, 16/08/2018, [url](#) p. 8

³³⁶ IOM, 16/08/2018, [url](#) p. 7

³³⁷ IOM, 07/09/2017, [url](#)

³³⁸ IOM, 16/08/2018, [url](#) p. 6

Samenvatting

Nadat volksprotesten in Kiev de Oekraïense president Yanukovich in februari 2014 dwongen om het land te verlaten nam de Russische Federatie de controle over de Oekraïense Krim over en ontstond er een separatistische beweging in voornamelijk het oosten van Oekraïne in de regio Donbas. Deze separatistische beweging greep al snel naar de wapens en met steun van de Russische Federatie kon het de controle verwerven over delen van de Oekraïense provincies Donetsk en Lugansk. Na een omstreden referendum werden in dit gebied de Donetsk Volksrepubliek (DVR) en de Lugansk Volksrepubliek (LVR) in het leven geroepen. In andere regio's van Oekraïne deden zich in 2014-2015 ook verschillende gewelddadige incidenten voor, maar die bleven beperkt in intensiteit en omvang. Vanaf 2016 namen de gewelddadige incidenten in Oekraïne buiten de Donbas en de Krim zo goed als volledig af.

Oekraïne poogde tevergeefs met militaire middelen de controle over de DVR en de LVR te herwinnen. Sindsdien staan beide partijen tegenover elkaar langs de zogenaamde contactlijn en vinden er zowat dagelijks wederzijdse beschietingen plaats. Twee vredesakkoorden in 2014 en 2015 slaagden er tot heden niet in om de militaire en politieke patstelling te doorbreken.

In de Donbas strijden Oekraïense troepen tegen eenheden van separatisten die volgens tal van bronnen enkel kunnen standhouden dankzij militaire en logistieke steun van de Russische Federatie die ook eigen troepen inzet in de regio.

In de voor deze COI Focus behandelde periode vond volgens de bronnen zowat al het geweld in de Donbas plaats in de zone langs de contactlijn. Er vonden met wisselende intensiteit wederzijdse beschietingen plaats met zowel lichte als zware wapens. Hierbij vielen militaire en burgerslachtoffers. Volgens OHCHR is het aantal burgerslachtoffers in de behandelde periode relatief laag ten opzichte van de eerste jaren van het conflict. Gedurende het hele conflict zijn er al minstens 10.400 personen om het leven gekomen en raakten er minstens 24.541 gewond.

Verschiedende bronnen maken melding van ernstige mensenrechtenschendingen die zich voordoen in de DVR en de LVR. Hierbij is sprake van arbitraire detenties en executies, foltering en ontvoeringen. De bevolking heeft geen mogelijkheid tot bescherming tegen deze wantoestanden.

In de door Oekraïne gecontroleerde gebieden in de Donbas zijn er eveneens meldingen van arbitraire detenties en foltering in het kader van het conflict. Dergelijke incidenten zouden echter niet wijdverspreid zijn en in aantal afgenomen zijn naarmate het conflict voortduurt.

Minstens een half miljoen vluchtelingen verblijven nog buiten Oekraïne en zeker anderhalf miljoen IDP's verblijven in Oekraïne zelf. De IDP's ondervinden moeilijkheden met registraties en het verkrijgen van bijstand. In de loop van 2017 is er wel een voorzichtige verbetering waarneembaar voor de toegang tot sociale basisvoorzieningen die zich echter niet doorzet in 2018.

De socio-economische omstandigheden in de DVR en de LVR zijn slecht te noemen. Er is weinig werk en een deel van de bevolking heeft het moeilijk om in zijn basisbehoeften te voorzien. In de zone langs de contactlijn zijn de levensomstandigheden hard, dit zowel aan de Oekraïense als aan de separatistische zijde.

Bijlagen

Kaart van Oekraïne en de Donbas³³⁹

³³⁹ UNHCR, 31/10/2016, [url](#)

Overzicht van pro-Oekraïense vrijwilligersbataljons³⁴⁰

Volunteer battalions involved in military action in Eastern Ukraine									
In Ukraine today, 44 volunteer Territorial Defense Battalions (TDBs with the Ukrainian Armed Forces, UAF), 32 volunteer special purpose patrol battalions (SPPBs with the Interior Ministry, MIA), 3 volunteer special purpose National Guard battalions (SPNGBs), and several battalions under the Volunteer Ukrainian Corps (VUCs) have been established or are in the process of being organized									
Donbas	Named after Kulchitsky	Aidar	Kryvbass	Kyivska Rus	Dnipropetrovsk	Dnipro-2	Kyivska Rus	Azov	Dnipro-1
full name Donbas SPNG	General Kulchitsky SPNG	Aidar 14th TDB UAF	Kryvbass 40th TDB UAF	Kyivska Rus 25th TDB UAF	Dnipropetrovsk 20th TDB UAF	Dnipro-2 19th TDB UAF	Kyivska Rus 11th TDB UAF	Azov SPPB MIA	Dnipro-1 SPPB MIA
attachment National Guard	National Guard	Ministry of Defense	Ministry of Defense	Ministry of Defense	Ministry of Defense	Ministry of Defense	Ministry of Defense	MIA	MIA
official number 430	430	423	423	423	423	423	423	430	430
actual number >400	>325	>500	424	>500	>400	>400	450	>500	>400
commander Serhii Semenchuk	Serhii Semenchuk	Serhii Melnychuk	Mykola Kolesnyk	Andrii Yanchenko	Oleksandr Razhevskiy	May 2014	Oleksandr Gutermak	Andrii Bilenskiy	Yuriy Berezna
founded 18 April 2014	5 April (August) 2014	May 2014	May 2014	15 April 2014	May 2014	May 2014	15 May 2014	5 May 2014	14 April 2014
assignment region Donetsk Oblast	Kyiv Oblast	Luhansk Oblast	Dnipropetrovsk Oblast	Kyiv Oblast	Dnipropetrovsk Oblast	Dnipropetrovsk Oblast	Kyiv Oblast	Kyiv Oblast	Dnipropetrovsk Oblast
Azov	Dnipro-1	Kyiv-1	Kyiv-2	Zoloti Vorota	Artemivsk	Shakhtarsk	Sich	Luhansk-1	Sicheslav
Azov SPPB MIA	Dnipro-1 SPPB MIA	Kyiv-1 SPPB MIA	Kyiv-2 SPPB MIA	Zoloti Vorota SPPB MIA	Artemivsk SPPB MIA	Shakhtarsk SPPB MIA	Sich SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
430	430	463	463	300	200	200	200	200	200
>500	>400	>500	150	>300	>100	>100	>100	>100	>100
Andrii Bilenskiy	Yuriy Berezna	Evgen Derzkyi	Bohdan Voloshchuk	Mykola Shvalba	Kostyantyn Matrichenko	Andrii Filonenko	Oleksandr	Andrii Lenko	Vladyslav Porjanyko
5 May 2014	14 April 2014	April 2014	April 2014	2 May 2014	1 May 2014	16 June 2014	June 2014	June 2014	June 2014
Kyiv Oblast	Dnipropetrovsk Oblast	Kyiv	Kyiv	Kyiv	Dnipropetrovsk Oblast	Dnipropetrovsk Oblast	Kyiv	Luhansk Oblast	Dnipropetrovsk Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
200	200	500	220	300	300	230	300	200	200
>100	>100	220	>100	>50	120	>80	209	>100	>100
Andrii Lenko	Vladyslav Porjanyko	Oleg Zarichnyi	Andrii Teteruk	Sergiy Shestakov	Oleksandr Polischuk	Ruslan Starchuk	Oleksandr Fedorenko	Andrii Lenko	Vladyslav Porjanyko
June 2014	June 2014	April 2014	9 May 2014	14 May 2014	May 2014	May 2014	28 April 2014	June 2014	June 2014
Luhansk Oblast	Dnipropetrovsk Oblast	Lviv Oblast	Kyiv Oblast	Odessa Oblast	Ivano-Frankivsk Oblast	Kherson Oblast	Poltava Oblast	Luhansk Oblast	Dnipropetrovsk Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
1000	300	100	200	50	155	430	200	1000	300
>100	>100	>100	>100	>50	>100	>100	>100	>100	>100
Andrii Yangelenko	Sergiy Yangelenko	Oleksandr Fatsyevych	Vyacheslav Shevchenko	Vitaliy Goncharov	Ruslan Monoz	Vladymyr Katruk	Roman Pytskiy	Andrii Yangelenko	Sergiy Yangelenko
April 2014	June 2014	June 2014	May 2014	5 May 2014	May 2014	May 2014	9 May 2014	April 2014	June 2014
Kharkiv Oblast	Kharkiv Oblast	Volynska Oblast	Kirovograd Oblast	Mykolav Oblast	Vinnitsya Oblast	Ternopil Oblast	Chernigiv Oblast	Kharkiv Oblast	Kharkiv Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
100	100	100	200	50	155	430	200	100	100
Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk	Mykola Kokhanivskiy	Chorniy	2014	2014	2014	2014	Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk
June 2014	May 2014	31 July 2013	2014	2014	2014	2014	2014	June 2014	May 2014
Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast	Nizhyn	2014	2014	2014	2014	2014	Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
100	100	100	200	50	155	430	200	100	100
Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk	Mykola Kokhanivskiy	Chorniy	2014	2014	2014	2014	Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk
June 2014	May 2014	31 July 2013	2014	2014	2014	2014	2014	June 2014	May 2014
Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast	Nizhyn	2014	2014	2014	2014	2014	Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
100	100	100	200	50	155	430	200	100	100
Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk	Mykola Kokhanivskiy	Chorniy	2014	2014	2014	2014	Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk
June 2014	May 2014	31 July 2013	2014	2014	2014	2014	2014	June 2014	May 2014
Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast	Nizhyn	2014	2014	2014	2014	2014	Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
100	100	100	200	50	155	430	200	100	100
Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk	Mykola Kokhanivskiy	Chorniy	2014	2014	2014	2014	Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk
June 2014	May 2014	31 July 2013	2014	2014	2014	2014	2014	June 2014	May 2014
Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast	Nizhyn	2014	2014	2014	2014	2014	Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
100	100	100	200	50	155	430	200	100	100
Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk	Mykola Kokhanivskiy	Chorniy	2014	2014	2014	2014	Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk
June 2014	May 2014	31 July 2013	2014	2014	2014	2014	2014	June 2014	May 2014
Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast	Nizhyn	2014	2014	2014	2014	2014	Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
100	100	100	200	50	155	430	200	100	100
Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk	Mykola Kokhanivskiy	Chorniy	2014	2014	2014	2014	Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk
June 2014	May 2014	31 July 2013	2014	2014	2014	2014	2014	June 2014	May 2014
Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast	Nizhyn	2014	2014	2014	2014	2014	Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
100	100	100	200	50	155	430	200	100	100
Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk	Mykola Kokhanivskiy	Chorniy	2014	2014	2014	2014	Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk
June 2014	May 2014	31 July 2013	2014	2014	2014	2014	2014	June 2014	May 2014
Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast	Nizhyn	2014	2014	2014	2014	2014	Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
100	100	100	200	50	155	430	200	100	100
Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk	Mykola Kokhanivskiy	Chorniy	2014	2014	2014	2014	Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk
June 2014	May 2014	31 July 2013	2014	2014	2014	2014	2014	June 2014	May 2014
Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast	Nizhyn	2014	2014	2014	2014	2014	Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast
Luhansk-1	Sicheslav	Lviv	Myrotvorets	Shtorm	Ivano-Frankivsk	Kherson	Poltava	Luhansk-1	Sicheslav
Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA	Lviv SPPB MIA	Myrotvorets SPPB MIA	Shtorm SPPB MIA	Ivano-Frankivsk SPPB MIA	Kherson SPPB MIA	Poltava SPPB MIA	Luhansk-1 SPPB MIA	Sicheslav SPPB MIA
MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA	MIA
100	100	100	200	50	155	430	200	100	100
Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk	Mykola Kokhanivskiy	Chorniy	2014	2014	2014	2014	Oleksandr Zhymnyuk	Oleg Berliuk
June 2014	May 2014	31 July 2013	2014	2014	2014	2014	2014	June 2014	May 2014
Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast	Nizhyn	2014	2014	2014	2014	2014	Khmelnytsk Oblast	Poltava Oblast

Bibliografie

Geschreven en audiovisuele bronnen

24 Kanal, *Нацгвардия в цифрах: все, что нужно знать, чтобы понимать, как работают гвардейцы* [Nationale Garde in cijfers: alles wat men moet weten om te begrijpen hoe de nationale gardisten werken], 26/03/2018, https://24tv.ua/ru/nacgvardija_v_cifrah_vse_chno_nuzhno_znat_chnoby_ponimat_kak_rabotajut_gvardejcy_n943486 [geraadpleegd 26/11/2018]

Action On Armed Violence (AOAV), *Explosive Device Monitor, Ukraine*, 07/04/2016, <https://aoav.org.uk/explosiveviolence/ukraine/> [geraadpleegd 04/11/2016]

Action On Armed Violence (AOAV), *Explosive Device Monitor, Ukraine*, s.d., <https://aoav.org.uk/explosiveviolence/ukraine> [geraadpleegd 01/12/2017]

Amnesty International (AI) & Human Rights Watch (HRW), *"You Don't Exist" Arbitrary Detentions, Enforced Disappearances, and Torture in Eastern Ukraine*, 21/07/2016, <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR5044552016ENGLISH.PDF> [geraadpleegd 04/11/2016]

Atlantic Council, *Ukraine's Got a Real Army Now. But Is It Preparing to Fight the Last Battle?*, 09/02/2016, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/ukraine-s-got-a-real-army-now-but-is-it-preparing-to-fight-the-last-war> [geraadpleegd 04/11/2016]

BBC News, *How did Odessa's fire happen?*, 06/05/2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-27275383> [geraadpleegd 19/12/2016]

BBC News, *Ukraine crisis: Third death after Kiev anti-autonomy rally*, 01/09/2015, <http://www.bbc.com/news/world-europe-34112881> [geraadpleegd 07/09/2015]

BBC News, *Ukraine anti-graft protesters clash with riot police*, 17/10/2017, <http://www.bbc.com/news/world-europe-41660871> [geraadpleegd 01/12/2017]

Carnegie Endowment, *Ukraine Reform Monitor: December 2015*, 07/12/2015, <http://carnegieendowment.org/2015/12/07/ukraine-reform-monitor-december-2015/impq> [geraadpleegd 04/11/2016]

Censor, *Нацгвардию частично переподчинят Вооруженным силам, - Минобороны* [Nationale Garde deels ondergeschikt aan het leger], 28/11/2018, https://censor.net.ua/news/3099550/natsgvardiyu_chastichno_perepodchinyat_voorujennym_silam_minoborony [geraadpleegd 28/11/2018]

Center for Civil Liberties, *Annual Report of the Center for Civil Liberties 2017*, 05/03/2018, http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/AnnReport2017ENG_CCL_MF_v3.pdf [geraadpleegd 26/10/2018]

Center for Eastern Studies (CES), *Still together, but apart? Kyiv's policy towards the Donbas*, 06/02/2015, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-02-06/still-together-apart-kyivs-policy-towards-donbas> [geraadpleegd 04/11/2016]

Center for Eastern Studies (CES), *The War republics in the Donbas one year after the outbreak of the conflict*, 17/06/2015, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_174.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Center for Eastern Studies (CES), *The Minsk agreement: one year of shadow boxing*, 10/02/2016, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-02-10/minsk-agreement-one-year-shadow-boxing> [geraadpleegd 04/11/2016]

Center for Eastern Studies (CES), *The deteriorating military situation in the Donbas*, 10/08/2016, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-08-10/deteriorating-military-situation-donbas> [geraadpleegd 04/11/2016]

Center for Eastern Studies (CES), *Russia recognises Donbas separatists' documents*, 22/02/2017, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2017-02-22/russia-recognises-donbas-separatists-documents> [geraadpleegd 01/12/2017]

Center for Eastern Studies (CES), *Poroshenko authorises a blockade of the Donbas*, 22/03/2017, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2017-03-22/poroshenko-authorises-a-blockade-donbas> [geraadpleegd 01/12/2017]

Center for Eastern Studies (CES), *The best army Ukraine has ever had*, 07/07/2017, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_66_ang_best_army_ukraine_net.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

Center for Eastern Studies (CES), *A quarter-century of independent Ukraine Dimensions of transformation*, 28/11/2017, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_quarter_ukraine_net.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

Center for Eastern Studies (CES), *The coup d'état in Luhansk*, 29/11/2017, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2017-11-29/coup-detat-luhansk> [geraadpleegd 01/12/2017]

Center for Eastern Studies (CES), *Ukraine's presidential elections*, 2019, 11/09/2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-report/2018-09-11/ukraines-presidential-elections-2019-main-candidates> [geraadpleegd 26/11/2018]

Center for Eastern Studies (CES), *Fake elections in Donbas*, 13/11/2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-11-13/fake-elections-donbas> [geraadpleegd 26/11/2018]

Center for Eastern Studies (CES), *Martial law in ten regions of Ukraine*, 27/11/2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-11-28/martial-law-ten-regions-ukraine> [geraadpleegd 27/11/2018]

Center for Eastern Studies (CES), *The leader of the Donetsk separatists is assassinated*, 03/09/2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-09-03/leader-donetsk-separatists-assassinated> [geraadpleegd 26/11/2018]

Civic Monitoring, *We live like in a reservation*, 30/03/2018, http://www.civicmonitoring.org/wp-content/uploads/2018/03/Web_Human-rights-monitoring2017_en.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Civic Monitoring, *Current events in the "People's Republics" of eastern Ukraine*, 09/11/2018, http://www.civicmonitoring.org/wp-content/uploads/2018/11/2018_10_Interim-Report_NGCA.pdf [geraadpleegd 03/12/2018]

Civic Solidarity, *Enhancing civil society's impact in Donbas*, 07/09/2016, https://www.civicsolidarity.org/sites/default/files/2017_dra_donbas_web_en_0.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

Council of Europe, Parliamentary Assembly (PACE), *Legal remedies to human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities*, 26/09/2016, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23007&lang=en> [geraadpleegd 04/11/2016]

Council of Europe, Parliamentary Assembly (PACE), *Legal remedies to human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities*, 12/10/2016, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=23167&lang=en> [geraadpleegd 04/11/2016]

Council of Europe, Parliamentary Assembly (PACE), *Humanitarian consequences of the war in Ukraine*, 23/01/2018, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24432&> [geraadpleegd 26/11/2018]

Council of Europe, *Report to the Ukrainian Government on the visit to Ukraine carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 8 to 21 December 2017*, 06/09/2018, <https://rm.coe.int/16808d2c2a> [geraadpleegd 26/11/2018]

Defence 24, *Ukraine: New Armament for the Army and for the National Guard*, 25/08/2016, <http://www.defence24.com/435182,ukraine-new-armament-for-the-army-and-for-the-national-guard> [geraadpleegd 04/11/2016]

Doninews, *12 DPR residents become victims of shellings by AFU, more 9 wounded this past week*, 02/07/2016, <https://dninews.com/article/12-dpr-residents-become-victims-shellings-afu-more-9-wounded-past-week> [geraadpleegd 04/11/2016]

European Council on Foreign Relations, *The Donbas: Back in the USSR*, 01/09/2016, http://www.ecfr.eu/article/essay_the_donbas_back_in_the_ussr [geraadpleegd 01/12/2017]

European Platform for Democratic Elections, *Foreign Observation of the Illegitimate "General Elections" in the Donetsk People's Republic and Lugansk People's Republic in November 2018*, 13/11/2018, <https://www.epde.org/en/news/details/foreign-observation-of-the-illegitimate-general-elections-Donetsk-Lugansk.html?file=files/EPDE/RESSOURCES/2018%20Elections%20in%20DNR%20LNR/Foreign%20Observation%20of%20the%20Illegitimate%20General%20Elections%20in%20the%20DPR%20and%20LPR%20FINAL.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]

Eurostat, *First time asylum applicants in the EU-28 by citizenship, Q2 2017*, 24/09/2018, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Table_1_First_time_asylum_applicants_in_the_EU-28_by_citizenship_Q2_2017_%E2%80%93_Q2_2018.png [geraadpleegd 26/11/2018]

Forbes, *Why Hold Ukraine Referendums The World Knows Are Shams? Putin Has His Reasons*, 11/05/2014, <http://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/11/why-hold-ukraine-referendums-the-world-knows-are-shams-putin-has-his-reasons/#5dc70c3219f8> [geraadpleegd 04/11/2016]

Forbes, *Russia May Have Inadvertently Posted Its Casualties In Ukraine: 2,000 Deaths, 3,200 Disabled*, 25/08/2015, <http://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2015/08/25/kremlin-censors-rush-to-erase-inadvertent-release-of-russian-casualties-in-east-ukraine/#356b6b4a5b26> [geraadpleegd 04/11/2016]

Foreign Policy, *A Stalemate Ukraine Can Win*, 04/03/2015, <http://foreignpolicy.com/2015/03/04/a-stalemate-ukraine-can-win-russia-war-donetsk-Donbas/> [geraadpleegd 04/11/2016]

Foreign Policy, *Ukraine's Meat Grinder Is Back in Business*, 12/04/2016, <http://foreignpolicy.com/2016/04/12/ukraines-meat-grinder-is-back-in-business/> [geraadpleegd 04/11/2016]

Geneva International Centre for Humanitarian Demining, *Global mapping and analysis of anti-vehicle mine incidents in 2015*, 06/04/2016, <http://www.gichd.org/fileadmin/GICHD-resources/rec-documents/Global-mapping-AVM-2015-Mar2016.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

Geneva International Centre for Humanitarian Demining, *Global mapping and analysis of anti-vehicle mine incidents in 2016*, 08/05/2017, https://www.gichd.org/fileadmin/GICHD-resources/rec-documents/AVM_annex_II_brochure_web_with_links_v2.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

Geneva International Centre for Humanitarian Demining, *Global mapping and analysis of anti-vehicle mine incidents in 2017*, 28/05/2018, https://www.gichd.org/fileadmin/GICHD-resources/rec-documents/Brochure_AVM_2017_web.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Global Protection Cluster, *Ukraine Protection cluster strategy*, 06/2016, http://www.globalprotectioncluster.org/assets/files/field_protection_clusters/Ukraine/2016_protection_cluster_strategy.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Global Protection Cluster, *Ukraine, October 2018*, 15/11/2018, https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/2018_10_protection_cluster_factsheet_eng.pdf [geraadpleegd 03/12/2018]

Global Security, *Ukrainian National Guard*, 03/04/2015, <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/ng.htm> [geraadpleegd 04/11/2016]

Gruz 200, *Проект «Груз-200 из Украины в Россию» [Project «Lading 200» van Oekraïne naar Rusland]*, 10/12/2018, <http://gruz200.zzz.com.ua> [geraadpleegd 01/12/2007]

Hromadske International, *The Coup In Luhansk, Explained*, 27/11/2017, <https://en.hromadske.ua/posts/the-coup-in-luhansk-explained> [geraadpleegd 01/12/2017]

Human Rights Watch (HRW), *Ukraine: More Civilians Killed in Cluster Munition Attacks*, 19/03/2015, <https://www.hrw.org/news/2015/03/19/ukraine-more-civilians-killed-cluster-munition-attacks> [geraadpleegd 04/11/2016]

Human Rights Watch (HRW), *Landmines in Ukraine: Technical Briefing Note*, 06/04/2015, https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/lm_landmines_in_ukraine-technical_briefing_note_6april2015_final.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Human Rights Watch (HRW), *Technical Briefing Note: Cluster Munition Use in Ukraine*, 06/2015, https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/ukraine_clusters_briefing_note_final.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Human Rights Watch (HRW), *Studying Under Fire Attacks on Schools, Military Use of Schools During the Armed Conflict in Eastern Ukraine*, 11/02/2016, <https://www.hrw.org/report/2016/02/11/studying-under-fire/attacks-schools-military-use-schools-during-armed-conflict> [geraadpleegd 04/11/2016]

Human Rights Watch (HRW), *Ukraine: Dangers, Unnecessary Delays at Crossing Points*, 17/02/2017, <https://www.hrw.org/news/2017/02/17/ukraine-dangers-unnecessary-delays-crossing-points> [geraadpleegd 01/12/2017]

Human Rights Watch (HRW), *Ukraine: Woman Detained, Held Incommunicado, Tortured*, 15/09/2017, <https://www.hrw.org/news/2017/09/15/ukraine-woman-detained-held-incommunicado-tortured> [geraadpleegd 01/12/2017]

Institute for the Study of War, *Russia's military posture: ground forces order of battle*, 03/2018, <http://files.constantcontact.com/c9ccf499301/f0c1bc5f-7d3a-4e4d-a196-654f8ade701a.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]

Internal Displacement Monitoring Center (IDMC), *Displacement figures in Ukraine fail to reflect a complex reality*, 03/09/2015, <http://www.internal-displacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/ukraine/new-archive/displacement-figures-in-ukraine-fail-to-reflect-a-complex-reality/> [geraadpleegd 04/11/2016]

Internal Displacement Monitoring Center (IDMC), *Internal Displacement Update (Jan-Aug 2016)*, 09/2016, <http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2016/201609-internal-displacement-update.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

Internal Displacement Monitoring Center (IDMC), *Internal Displacement Update (1 September - 10 October 2016)*, 10/2016, <http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2016/20161011-internal-displacement-update.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance, Chapter Five: Russia and Eurasia*, 13/02/2018, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/04597222.2018.1416981> [geraadpleegd 26/11/2018]

International NGO Safety Organisation, *UKRAINE, Context analysis*, s.d., <https://www.ngosafety.org/country/ukraine> [geraadpleegd 26/11/2018]

International Renaissance Foundation, *Justice in Eastern Ukraine during the Military Aggression of the Russian Federation*, 09/07/2018, https://issuu.com/irf_ua/docs/pravosud_engl_web [geraadpleegd 26/11/2018]

IDMC, *Ukraine Country Information*, s.d., <http://www.internal-displacement.org/countries/ukraine/> [geraadpleegd 01/12/2017]

IDMC, *Ukraine Mid-year update 2017 (January - June)*, 30/06/2017, <http://www.internal-displacement.org/assets/country-profiles/Mid-Year-update-2017/UKR-conflict.pdf> [geraadpleegd 01/12/2017]

IDMC, *Ukraine, Overview*, s.d., <http://www.internal-displacement.org/countries/ukraine/> [geraadpleegd 26/11/2018]

IDMC, *The difficulties of counting IDPs in Ukraine*, 05/2018, <http://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/2018-GRID-spotlight-ukraine.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]

Internal Displacement Monitoring Center (IDMC), *Lives across the frontline: internal displacement in a divided Ukraine*, 18/10/2017, <http://www.internal-displacement.org/library/expert-opinion/2017/lives-across-the-frontline-internal-displacement-in-a-divided-ukraine> [geraadpleegd 01/12/2017]

International Committee of the Red Cross (ICRC), *Ukraine crisis: Civilian infrastructure must not be targeted*, 08/07/2016, <https://www.icrc.org/document/ukraine-crisis-civilian-infrastructure-must-not-be-targeted> [geraadpleegd 04/11/2016]

International Committee of the Red Cross (ICRC), *ICRC welcomes adoption of the Law on the Missing*, 12/07/2018, <http://ua.icrc.org/2018/07/12/icrc-welcomes-adoption-law-missing/> [geraadpleegd 26/11/2018]

International Committee of the Red Cross (ICRC), "No news, but I don't believe...", 30/08/2018, <http://ua.icrc.org/2017/08/30/day-of-the-disappeared-eng/> [geraadpleegd 26/11/2018]

International Crisis Group (ICG), *Ukraine: Running out of Time*, 14/05/2014, <https://www.crisisgroup.org/file/1167/download?token=EbcSLY8P> [geraadpleegd 04/11/2016]

International Crisis Group (ICG), *Russia and the Separatists in Eastern Ukraine*, 05/02/2016, https://www.crisisgroup.org/file/194/download?token=No_5C5Ti [geraadpleegd 04/11/2016]

International Crisis Group (ICG), *Ukraine's Eastern Separatist Leaders Turn on Each Other*, 01/03/2016, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/ukraine-s-eastern-separatist-leaders-turn-each-other> [geraadpleegd 04/11/2016]

International Crisis Group (ICG), *Ukraine: The Line*, 18/07/2016, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/ukraine-the-line.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

International Crisis Group (ICG), *Crisis Watch, Ukraine, Oktober, September, August 2016*, s.d., https://www.crisisgroup.org/crisiswatch/database?location%5B%5D=73&date_range=last_3_months&from_month=01&from_year=2016&to_month=01&to_year=2016 [geraadpleegd 04/11/2016]

International Crisis Group (ICG), *Ukraine: Military Deadlock, Political Crisis*, 19/12/2017, https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/b085-ukraine-military-deadlock-political-crisis_0.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

International Crisis Group (ICG), *"Nobody Wants Us": The Alienated Civilians of Eastern Ukraine*, 01/10/2018, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/252-nobody-wants-us.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]

International Organization for Migration (IOM), *Assisted voluntary return and reintegration (avrr) bulletin 2016/1 (january-june)*, 23/09/2016, http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/AVRR_Bulletin_2016.PDF [geraadpleegd 04/11/2016]

International Organization for Migration (IOM), *Assisted voluntary return and reintegration (AVRR) bulletin 2017/II (April-June 2017)*, 18/08/2017, https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/DMM/AVRR/IOM-AVRR-Bulletin-2017-2.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

International Organization for Migration (IOM), *National monitoring system report on the situation of internally displaced persons*, September 2017, 07/09/2017, http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_7_september_2017_eng_0.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

IOM, *IOM's assistance to conflict-affected people in Ukraine, Monthly report, June 2018*, 06/2018, https://www.iom.int/sites/default/files/mission_newsletter/file/ukraine_mn_201806.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

International Organization for Migration (IOM), *National monitoring system report on the situation of internally displaced persons*, 16/08/2018, http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_10_eng_press.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

International Organization for Migration (IOM), *Assisted voluntary return and reintegration (AVRR) bulletin 2018/III*, 10/2018, https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/DMM/AVRR/iom-avrr-bulletin-2018-3.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

International Partnership for Human Rights (IPHR), *When god becomes the weapon*, 04/2015, http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/When-God-Becomes-The-Weapon_6May2015_closed-for-editing.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

International Partnership for Human Rights (IPHR), *Fighting Impunity in Eastern Ukraine*, 07/10/2015, <http://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/05/Fighting-impunity-in-Eastern-Ukraine-October-2015.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

International Partnership for Human Rights (IPHR), *Attacks on civilians and civilian infrastructure in Eastern Ukraine*, 19/12/2017, <http://iphronline.org/wp-content/uploads/2017/12/ICC-UA-15.02.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]

Justice for Peace in Donbas, *Surviving hell*, 2015, https://jfp.org.ua/system/reports/files/2/en/SURVIVING_HELL_eng_web.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

- Justice for Peace in Donbas, *Places of illegal detention*, 09/2016, https://jfp.org.ua/system/reports/files/82/en/Justice_for_peace_in_Donbas_EUCCI_Illegal_detention.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- Justice for Peace in Donbas, *Unspoken Pain, Gender-based violence in the conflict zone of Eastern Ukraine*, 09/2016, https://jfp.org.ua/system/reports/files/81/en/Justice_for_Peace_in_Donbas_EUCCI_Gender-based_violence.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- Justice for Peace in Donbas, *Executed and tortured in Donbas*, 09/2016, https://jfp.org.ua/system/reports/files/85/en/Justice_of_peace_in_Donbas_Shore_of_peace_Missing_persons.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- Kharkiv Human Rights Protection Group, *Monitoring on territories beyond the control of Ukrainian authorities*, 05/10/2016, <http://khpg.org/en/index.php?id=1475656693> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Kiev Post, *Know your volunteer battalions*, 09/09/2014, <https://www.kyivpost.com/article/content/kyiv-post-plus/know-your-volunteer-battalions-infographic-363944.html> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Kiev Post, *Russia's war against Ukraine has killed at least 2,774 soldiers*, 24/11/2017, <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/russias-war-ukraine-killed-least-2774-soldiers.html> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Kniga Pamyati, *Книга Пам'яті [Herdenkingsboek]*, s.d., <http://memorybook.org.ua/index.htm> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Korrespondent, *В ВСУ в этом году пришли более 27 тысяч контрактников [Bij het Oekraïense leger kwamen er dit jaar meer dan 27.000 contractsoldaten bij]*, 06/11/2018, <https://korrespondent.net/ukraine/4029839-v-vsu-v-etom-hodu-pryshly-bolee-27-tysiach-kontraktnykov> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Lenta, *Раскрыты потери украинской армии в Донбассе [Verliezen van Oekraïense leger in Donbas onthuld]*, 26/04/2018, <https://lenta.ru/news/2018/04/26/kia/> [geraadpleegd 26/11/2018]
- McClatchy DC, *Ukraine's military has rebounded despite budget and battle woes*, 09/11/2016, <http://www.mcclatchydc.com/news/nation-world/world/article43759791.html> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Meduza, *Украина запретила въезд российским мужчинам в возрасте от 16 до 60 лет [Oekraïne verbiedt toegang voor Russische mannen van 16 tot 60 jaar]*, 30/11/2018, <https://meduza.io/news/2018/11/30/ukraina-zapretila-v-ezd-rossiyskim-muzhchinam-v-vozraste-ot-16-do-60-let> [geraadpleegd 30/11/2018]
- Memorial Human Rights Center, *Ситуация с гражданским населением в Донецкой и Луганской областях на подконтрольной украинскому правительству территории [Situatie van de burgerbevolking in het territorium van de Donetsk en Lugansk oblasten onder controle door de Oekraïense overheid]*, 20/10/2016, http://memohrc.org/sites/all/themes/memo/templates/pdf.php?pdf=/sites/default/files/view_2.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- New Times, *Как Кремль финансирует непризнанные республики [Hoe het Kremlin de niet erkende republieken financiert]*, 22/11/2018, <https://newtimes.ru/articles/detail/173159> [geraadpleegd 30/11/2018]
- Norwegian Refugee Council, *Housing, land and property rights of displaced and conflict-affected communities in eastern Ukraine*, 13/01/2016, https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/nrc_housing-land-and-property-ukraine_full.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- Novaya Gazeta, *Что сейчас происходит на линии соприкосновения в Донбассе [Wat gebeurt er nu langs de contactlijn ?]*, 05/06/2016, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/06/05/68858-chto-seychas-proishodit-na-linii-soprikosnoveniya-v-Donbase> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Novaya Gazeta, *Это был день Пасечника [Het was de dag van Pasechnik]*, 27/11/2017, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2017/11/25/74685-eto-by-den-pasechnika> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Novaya Gazeta, *Порошенко подписал указ о введении военного положения на Украине [Poroshenko ondertekent ukrae over instellen van noodtoestand in Oekraïne]*, 26/11/2018, <https://www.novayagazeta.ru/news/2018/11/26/147086-poroshenko-podpisal-ukaz-o-vvedenii-voennogo-polozheniya-na-ukraine> [geraadpleegd 26/11/2018]

Novoe Vremya, *Восемь фактов о Национальной гвардии Украины* [Acht feiten over de Nationale Garde van Oekraïne], 26/03/2018, <https://nv.ua/ukraine/events/vosem-faktov-o-natsionalnoj-hvardii-ukrainy-2460137.html> [geraadpleegd 26/11/2018]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 August to 15 November 2015*, 09/12/2016, <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/12thOHCHRreportUkraine.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 November 2015 to 15 February 2016*, 03/03/2016, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_13th_HRMMU_Report_3March2016.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions on his mission to Ukraine*, 04/05/2016, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/091/43/PDF/G1609143.pdf?OpenElement> [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2016*, 03/06/2016, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_14th_HRMMU_Report.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Accountability for killings in Ukraine from January 2014 to May 2016*, 14/07/2016, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/OHCHRThematicReportUkraineJan2014-May2016_EN.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report of the Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination on its mission to Ukraine*, 29/07/2016, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/168/35/PDF/G1616835.pdf?OpenElement> [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 May to 15 August 2016*, 15/09/2016, <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine15thReport.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine 14 March 2014 to 31 January 2017*, 16/02/2017, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_EN.pdf [geraadpleegd 01/11/2017]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 November 2016 to 15 February 2017*, 15/03/2017, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UARep17th_EN.pdf [geraadpleegd 01/11/2017]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2017*, 13/06/2017, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UARep18th_EN.pdf [geraadpleegd 01/11/2017]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 May to 15 August 2017*, 12/09/2017, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UARep19th_EN.pdf [geraadpleegd 01/10/2017]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 August to 15 November 2017*, 12/12/2017, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UARep20th_EN.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 November 2017 to 15 February 2018*, 19/03/2018, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineNov2017-Feb2018_EN.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2018*, 20/06/2018, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_EN.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Report on the human rights situation in Ukraine 16 May to 15 August 2018*, 19/09/2018, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineMay-August2018_EN.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Ombudsvrouw van de DPR, *Учет смертности, полученных ранений мирных жителей и военнослужащих в результате боевых действий на территории Донецкой Народной Республики* [Lijst van mortaliteit en verwondingen van vreedzame burgers en militairen ten gevolge van gevechtshandelingen op het territorium van de Donetsk Volksrepubliek], 01/12/2017, <http://ombudsmandnr.ru/obzor-sotsialno-gumanitarnoy-situatsii-slozhivsheysya-na-territorii-donetskoy-narodnoy-respubliki-vsledstvie-voennyih-deystviy-v-period-c-25-noyabrya-po-1-dekabrya-2017-goda/> [geraadpleegd 01/12/2017]

Ombudsvrouw van de DPR, *Обзор социально-гуманитарной ситуации, сложившейся на территории Донецкой Народной Республики вследствие военных действий в период с 1 по 7 декабря 2018 года* [Overzicht van de sociaal-humanitaire situatie die heerst in de Donetsk Volksrepubliek ten gevolge van de oorlogshandelingen in de periode van 1 tot 7 december 2018], 07/12/2018, <http://ombudsmandnr.ru/obzor-sotsialno-gumanitarnoy-situatsii-slozhivsheysya-na-territorii-donetskoy-narodnoy-respubliki-vsledstvie-voennyih-deystviy-v-period-c-1-po-7-dekabrya-2018-goda/> [geraadpleegd 07/12/2018]

Open Dialog, *Report: Volunteer battalions. Origin, operation, controversies*, 18/05/2015, <http://en.odfoundation.eu/i/fmfiles/raporty/16-05-2015-odf-raport-bataliony-ochotnicz-geneza-dzialanie-kontrowersje-eng.pdf?download> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine, based on information received as of 18:00 (Kyiv time), 10 November 2014*, 11/11/2014, <http://www.osce.org/ukraine-smm/126570> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine based on information received as of 18:00 (Kyiv time), 21 January 2015*, 22/01/2015, <http://www.osce.org/ukraine-smm/135821> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine based on information received as of 18:00 (Kyiv time), 26 February 2015*, 27/02/2015, <http://www.osce.org/ukraine-smm/143221> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine based on information received as of 19:30hrs, 14 July*, 15/07/2015: <http://www.osce.org/> [geraadpleegd 07/09/2015]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine, based on information received as of 19:30hrs, 21 February 2016*, 22/02/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/223876> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine, based on information received as of 19:30hrs, 10 April 2016*, 11/04/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/232621> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Latest from OSCE Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine, based on information received as of 19:30, 21 September 2016*, 22/09/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/266811> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Daily and spot reports from the Special Monitoring Mission to Ukraine*, s.d., <http://www.osce.org/ukraine-smm/reports> [geraadpleegd 19/12/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Access to Justice and the Conflict in Ukraine*, 22/12/2015, <http://www.osce.org/ukraine-smm/212311?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 20 July 2016*, 20/07/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/255531?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Conflict-related Displacement in Ukraine*, 26/08/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/261176?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 31 August 2016*, 31/08/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/262211?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]

- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 14 September 2016*, 14/09/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/264296?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 28 September 2016*, 29/09/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/270321?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 12 October 2016*, 11/10/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/274186?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 26 October 2016*, 27/10/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/277396?download=true> [geraadpleegd 04/11/2016]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 9 November 2016*, 09/11/2016, <http://www.osce.org/ukraine-smm/280606?download=true> [geraadpleegd 09/11/2016]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Thematic Report, Hardship for conflict-affected civilians in eastern Ukraine*, 16/02/2017, <http://www.osce.org/ukraine-smm/300276?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 8 February 2017*, 08/02/2017, <http://www.osce.org/ukraine-smm/298696?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 23 February 2017*, 23/02/2017, <http://www.osce.org/ukraine-smm/301626?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 9 March 2017*, 10/03/2017, <http://www.osce.org/ukraine-smm/304131?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 17 May 2017*, 18/05/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/318026?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 14 June 2017*, 15/06/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/323331?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 9 August 2017*, 10/08/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/335256?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 6 September 2017*, 06/09/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/338051?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Civilian casualties in eastern Ukraine 2016*, 16/09/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/342121?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 1 November 2017*, 03/11/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/354626?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 15 November 2017*, 17/11/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/357406?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 29 November 2017*, 01/12/2017, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/360091?download=true> [geraadpleegd 01/12/2017]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 10 January 2018*, 12/01/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/366306?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 21 February 2018*, 22/02/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/373396?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 7 March 2018*, 07/03/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/374611?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 23 Juli 2018*, 27/07/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/389255?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 20 August 2018*, 23/08/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/391442?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 17 September 2018*, 21/09/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/397025?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 15 October 2018*, 19/10/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/400394?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 29 October 2018*, 06/11/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/402149?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 19 November 2018*, 20/11/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/403604?download=true> [geraadpleegd 26/11/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Status Report as of 26 November 2018*, 30/11/2018, <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/404798?download=true> [geraadpleegd 10/12/2018]

President of Ukraine, *President appointed new commander of the National Guard of Ukraine*, 30/12/2015, <http://www.president.gov.ua/en/news/prezident-priznachiv-novogo-komanduvacha-nacionalnoyi-gvardii-36586> [geraadpleegd 04/11/2016]

Prometheus Center, *Donbas in Flames*, 04/2017, https://prometheus.ngo/wp-content/uploads/2017/05/Donbas_v_Ogni_ENG_1-5_web.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

Radio Free Europe (RFE), *Right Sector In Standoff With Ukraine Authorities After Deadly Shootout*, 13/07/2015, <http://www.rferl.org/a/right-sector-standoff-ukraine-shootout/27124178.html> [geraadpleegd 19/12/2016]

Radio Free Europe (RFE), *Hackers Release More E-Mails They Say Tie Putin Aide To Ukraine Crisis*, 03/11/2016, <http://www.rferl.org/a/hackers-russia-ukraine-surkov-emails/28092794.html> [geraadpleegd 04/11/2016]

Radio Free Europe (RFE), *Five Ukrainian Soldiers Killed In Fighting In Bloodiest Day In Months*, 23/08/2018, <https://www.rferl.org/a/five-ukrainian-soldiers-killed-in-fighting-in-eastern-ukraine/29449900.html> [geraadpleegd 26/11/2018]

Reuters, *Un journaliste ukrainien assassiné à Kiev*, 20/07/2016, <http://fr.reuters.com/article/topNews/idFRKCN100174> [geraadpleegd 19/12/2016]

Royal United Services Institute (RUSI), *Ukraine's Ground Forces*, 27/03/2014, <https://rusi.org/commentary/ukraines-ground-forces> [geraadpleegd 04/11/2016]

Royal United Services Institute (RUSI), *Russian Forces in Ukraine*, 09/03/2015, https://rusi.org/sites/default/files/201503_bp_russian_forces_in_ukraine.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

Royal United Services Institute (RUSI), *Ukraine Declares 'Anti-Terrorist Operation in the Donbas' Officially Over: What Does That Mean?*, 16/05/2018, <https://rusi.org/commentary/ukraine-declares-anti-terrorist-operation-donbas-officially-over-what-does-mean> [geraadpleegd 26/11/2018]

Russia Direct, *Meet pro-Kiev and pro-Russian battalions fighting in Ukraine*, 18/08/2015, <http://www.russia-direct.org/analysis/meet-pro-kyiv-and-pro-russian-battalions-fighting-ukraine#explanation-3> [geraadpleegd 06/11/2016]

Safeguarding Health in Conflict, *No Protection, No Respect: Health Workers and Health Facilities Under Attack: 2015 and Early 2016*, 23/05/2016, <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/SHCC2016final.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

The Guardian, *Maidan Square activists urged to fight for Ukraine in the east*, 13/05/2013, <https://www.theguardian.com/world/2014/may/13/maidan-square-activists-ukraine-co-opt-kiev-protesters> [geraadpleegd 04/11/2016]

The Washington Post, *To avoid sanctions, Kremlin goes off the grid*, 21/11/2018, https://www.washingtonpost.com/news/world/wp/2018/11/21/feature/how-russia-avoids-sanctions-and-supports-rebels-in-eastern-ukraine-using-a-financial-system/?noredirect=on&utm_term=.030674bfaa3e [geraadpleegd 26/11/2018]

Truth Hounds, *Детям тут не место* [Geen plaats voor kinderen hier], 21/11/2017, http://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2018/04/Zvit2017_rus_m.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

UAcrisis, *"Traceless regiment": Russian military losses in Donbas*, 24/05/2017, <http://uacrisis.org/56592-traceless-regiment-russian-military-losses-donbas> [geraadpleegd 01/12/2017]

Ukraine-Analysen, *Ukrainische Freiwilligen-Bataillone im Donbas*, 29/04/2015, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen150.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

Ukraine-Analysen, *»Heimatfront« – Die ukrainische Volontärsbewegung*, 30/06/2016, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen171.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]

Ukraine-Analysen nr. 188, *Chronik*, 27/09/2017, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen188.pdf> [geraadpleegd 01/12/2017]

Ukraine-Analysen nr. 204, *Landminen in der Konfliktregion im Donbass: Gefahren und Perspektiven*, 06/07/2018, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen204.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]

Ukraine-Analysen nr. 205, *Bewaffnete Freiwilligenbataillone*, 25/09/2018, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen205.pdf> [geraadpleegd 26/11/2018]

Ukraine-Analysen nr., 209, *Chronik*, 27/11/2018, http://laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen209.pdf?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=Ukraine-Analysen+209&newsletter=Ukraine-Analysen+209 [geraadpleegd 27/11/2018]

Ukraine Today, *Ukraine's new National Guard unit already on service*, 03/06/2016, <http://uatoday.tv/society/ukraine-s-new-national-guard-unit-already-on-service-666375.html> [geraadpleegd 04/11/2016]

Ukraine Today, *Poroshenko wants to test National Guard troops in eastern Ukraine's conflict zone*, 18/06/2016, <http://uatoday.tv/politics/poroshenko-wants-to-test-national-guard-troops-in-eastern-ukraine-s-conflict-zone-675239.html> [geraadpleegd 04/11/2016]

Ukraine Today, *6,000 soldiers of Russia's regular army fight in Donbas – Ukraine's General Staff*, 06/09/2016, <http://uatoday.tv/politics/6-000-soldiers-of-russia-s-regular-army-fight-in-donbas-ukraine-s-general-staff-741150.html> [geraadpleegd 04/11/2016]

Ukraine Today, 02/11/2016, [url](#) ; Ukraine Today, *Soldiers get new weapons as contract army announced in Ukraine*, 20/10/2016, <http://uatoday.tv/news/soldiers-get-new-weapons-as-contract-army-announced-in-ukraine-786536.html> [geraadpleegd 04/11/2016]

Ukraine Today, *No conscripts in Ukraine's war zone, Poroshenko says*, 02/11/2016, <http://uatoday.tv/politics/no-conscripts-in-ukraine-s-war-zone-poroshenko-says-798214.html> [geraadpleegd 04/11/2016]

Ukrainian Center for Independent Political Research, *Citizens and the state in the government-controlled territories of the Donetsk and Luhansk regions*, 10/2017, https://www.international-alert.org/sites/default/files/Ukraine_CitizenStateRelations_EN_2017.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Ukrainian Centre for Social Reforms, *Gender-based violence in the conflict-affected regions of Ukraine*, 30/11/2015, http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/gbv_study_2015_final_eng.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

- Ukrainian Helsinki Human Rights Union, *Human rights situation in Donbas*, 18/04/2017, https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/booklet_ENG1.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- Ukrainian Helsinki Human Rights Union, *Unlawful detentions and torture committed by Ukrainian side in the armed conflict in Eastern Ukraine*, 16/06/2017, https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/ZVIT-engl_New1.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- Ukrainian Helsinki Human Rights Union, *Executive summary of analytical report "armed conflict: the Russian Federation's military support for the illegal armed formations OF "DPR" and "LPR"*, 30/05/2018, https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Executive-summary_Report-on-RF-control.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *International Protection Considerations related to developments in Ukraine – Update III*, 24/09/2015, <http://www.refworld.org/country,POLICY,UNHCR,,UKR,,56017e034,0.html> [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Ukraine UNHCR operational update 2-22 April 2016*, 22/04/2016, <http://www.unhcr.org/news/donors/2016/4/5614d3fb9/ukraine-operational-update.html?query=ukraine> [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Regional update – Europe*, 28/09/2016, <http://www.unhcr.org/excom/excomrep/57ebda947/regional-update-europe.html?query=ukraine> [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Ukraine UNHCR Operational Update, October 2016*, 31/10/2016, <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNHCR%20UKRAINE%20Operational%20Update%20OCT16%20FINAL.pdf> [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Protection monitoring Update, Ukraine 01-31 August 2017*, 31/10/2017, <http://unhcr.org.ua/attachments/article/317/2017%2008%20UNHCR%20UKRAINE%20Protection%20Monitoring%20update%20FINAL%20EN.pdf> [geraadpleegd 01/12/2017]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Operational Update, Ukraine*, 31/10/2017, <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1299/2017%2010%20UNHCR%20UKRAINE%20Operational%20Update%20FINAL%20EN.pdf> [geraadpleegd 01/12/2017]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Legislative update Ukraine November 2017*, 23/11/2017, https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/2017_11_unhcr_ukraine_legislative_update_en.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Crossing the line of contact*, 31/10/2018, https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/11/EECP_Report_Oct2018_ENG.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: Humanitarian Dashboard January to August 2016*, 23/09/2016, https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/humanitarian_dashboard_august_2016_v6_2.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Bulletin Ukraine Issue 14, 1-30 September 2016*, 12/10/2016, https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/humanitarian_bulletin_issue_14_september_2016_en_2.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *UKRAINE: Humanitarian Snapshot (as of 18 October 2016)*, 18/10/2016, https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/humanitarian_snapshot_20161018_en.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Protection considerations for people living along the contact line*, 26/10/2016,

https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/2016_10_26_protection_considerations_contact_line_eng.pdf [geraadpleegd 04/11/2016]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *2017 Humanitarian Response Plan (HRP) Mid-Year Review (MYR) report*, 31/08/2017,
https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/2017_humanitarian_response_plan_hrp_mid-year_review_myreport.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: 3W Operational Presence – as of 30 September 2017*, 30/09/2017,
https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/3w_overview_partners_30_september.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Bulletin: Ukraine Issue 22 1 September – 31 October 2017*, 31/10/2017,
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ukraine_humanitarian_bulletin_issue_22_sep-oct_2017.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: Humanitarian Snapshot (as of 16 November 2017)*, 16/11/2017,
https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/ukraine_humanitarian_snapshot_20171116.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: Checkpoints - Humanitarian Snapshot (as of 16 November 2017)*, 16/11/2017,
https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/ukraine_humanitarian_snapshot_checkpoints_20171116_en.pdf [geraadpleegd 01/12/2017]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Six things you need to know about the crisis in Ukraine*, 07/05/2018, <https://unocha.exposure.co/six-things-you-need-to-know-about-the-crisis-in-ukraine> [geraadpleegd 26/10/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Bulletin Ukraine, Issue 25*, 14/06/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_bulletin_issue_25_mar-apr_2018.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Bulletin Ukraine, Issue 26*, 15/08/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_bulletin_issue_26_may-june_2018_eng.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: Summary of attacks on education facilities since January 2017 (as of November 5, 2018)*, 08/11/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukr_summary_attacks_on_schools_2018_11_05.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: checkpoints - Humanitarian Snapshot (as of 9 November 2018)*, 09/11/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_snapshot_checkpoints_20181109.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Ukraine: Humanitarian Dashboard (January - September 2018)*, 14/11/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_dashboard_january-september_2018.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Humanitarian Bulletin Ukraine, Issue 28*, 23/11/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_bulletin_issue_28-september-october_2018.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

US Aid, *Legal Alert, Issue 32*, 10/2018,
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/drc-ddg_legal_alert_october_2018_eng.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Vostok SOS, *Review of human rights violations in occupied Donetsk and Luhansk regions*, 05/2018,
http://www.civicmonitoring.org/wp-content/uploads/2018/06/HR_May_2018_En.pdf [geraadpleegd 26/11/2018]

Wikimedia Commons, *Russo-Ukrainian-conflict map*, 09/2014,
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/2014_Russo-ukrainian-conflict_map.svg [geraadpleegd 04/11/2016]